

ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

תהלים אהל יוסף יצחק

עם פירוש

תהלות מנחם

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

שני אורסאהן

מליובאוויטש

ספר

חמישי

יוצא לאור על ידי מערכת

"אוצר החסידים"

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקווי

ח"י אלול

שנת חמשת אלפים שבע מאות שבעים ושתיים לבריאה

מפתח כללי

III	פתח דבר
V	הגהה בגוף כתב יד קודש
VII	הקדמה
VII	התעוררות על אמירת תהלים
VIII	תקנת אמירת תהלים בציבור
IX	תוכן ענינים
XXX	יהי רצון קודם התהלים
א - שלז	תהלים עם פירוש "תהלות מנחם"

●

SEFER TEHILIM OHEL YOSSEF YITZCHOK IM PERUSH "TEHILOS MENACHEM" SEFER CHAMISHI

© Published and Copyright 5772/2012
by

Vaad L'hafotzas Sichos

788 Eastern Parkway, Brooklyn, NY 11213
Tel: (718) 774-7200 ● Fax: (718) 774-7494

First Edition

ISBN: 1-932883-90-8 (set)

ISBN: 1-932883-95-9 (vol. 5)

Printed in the Holy Land
נדפס בארץ הקודש

פתח דבר

בשבח והודי' להשי"ת, הננו שמחים להו"ל את החלק החמישי של ספר תהלים "אהל יוסף יצחק" עם "תהלות מנחם" והוא פירוש מכ"ק אדמו"ר מה"מ על התהלים, ספר רביעי (פרקים צ – קו) מלוקט מתוך ספרי כ"ק אדמו"ר מה"מ המוגהים לקוטי שיחות, ספרי השיחות, ספרי המאמרים ואגרות קודש וכן מתוך שיחות בלתי מוגהות ועוד¹.

לקט זה הינו אוצר נפלא, אשר בכדי להגיע אליו הי' צריך לעבור על אלפי עמודים של שיחות ומאמרים, מתוך ים אדיר של נושאים ועניינים, חידושים וביאורים בכל חלקי התורה, בדרך הפרד"ס והחסידות. ובכדי להקל על המוני בית ישראל², הבאנו דברים אלו בספר זה לפונדק אחד.

הגירסא הראשונה של ספר זה היתה למראה עיני כ"ק אדמו"ר מה"מ וההוצאה לאור נעשית בהסכמתו ובברכתו הק'.

וזאת למודעי: ברוב המקומות הבאנו רק את דברי הרבי השייכים באופן ישיר להפסוק בתהלים, והושמטו הביאורים שמסתעפים מהשיחה או המאמר שאינם נוגעים ישירות לביאור הפסוק. כמו כן יש מקומות שדברי הרבי נכתבו בקיצור וברמז, והבאנו אותם בעיבוד בהרחבה לפי הבנתנו. ובכלל, כל הדברים בספרנו אינם בלשונו של הרבי, אלא הם עיבודים לפי עניות דעתינו. ומובן שהרוצה לעמוד על הדברים לעומקם ולרחבם, יש לו ללמוד אותם ממקורם (שצויין בסוף כל פירוש).

לתועלת הלומדים הוספנו כאן את פירוש רש"י, מצודת ציון, ומצודת דוד באותיות גדולות ומאירות עינים.

הליקוט, התרגום, הסידור והעריכה נעשו ע"י הרה"ת ר' שניאור זלמן בן הרה"ח ר' משה שמואל שמעלקא הלוי שיחיו סגל, שליח הרבי בכפר אורנים, ארה"ק. עורך ראשי: הרה"ח הרה"ת ר' אברהם ברוך שיחי' בן הגה"ח הרב ר' הלל ז"ל פעוונזנער, משלוחי הרבי לארה"ק, ורב קהילת אנ"ש בפאריז, צרפת.

והננו מבקשים בזה מכל הלומדים והמעיינים בספר, לכתוב אלינו את הערותיהם (לפי הכתובת המופיעה מעבר לשער הספר), לצורך המהדורות והחלקים הבאים, ובפרט לעורך

(1) כאן המקום להודות למי שיזם את הרעיון והתחיל במלאכה הרה"ת ר' ש. שיחי' אליטוב.
 (2) להעיר ממנהגי יום הולדת (שיחת כ"ז אדר ה'תשמ"ח) שכל אחד ישתדל ביום הולדתו ללמוד את המזמור החדש המתאים למספר שנותיו. וכן מנהג עתיק (ספר המנהגים עמ' 36) ללמוד בעיון מדי ראש חודש פסוק אחד (לכל הפחות) מתהלים המתאים למספר שנותיו.

אודות מקומות נוספים שהרבי מדבר על התהלים והם נעלמו מעינינו. וזכות הרבים יהי' תלוי בהם.

ויהי רצון שבקרוב ממש נזכה לשמוע עוד שיחות ומאמרים מפי קדשו של כ"ק אדמו"ר מה"מ "תורה חדשה מאתי תצא", ומלך ביפיו תחזינה עינינו בהתגלותו לעין כל, תיכף ומיד ממש.

ועד להפצת שיחות

ח"י אלול ה'תשע"ב

יום הולדת שני המאורות הגדולים: הבעש"ט (בשנת נח"ת) ואדמו"ר הזקן (בשנת קה"ת).

ברוקלין, נ.י.

הקדמה

לתהלים "אהל יוסף יצחק"

עפ"י בקשת רבים הננו מוציאים בזה לאור את ספר התהלים יחד עם תקנת אמירת תהלים בציבור וקובץ מכתבים (אודות גודל ערך אמירת תהלים) מכ"ק אדמו"ר [מהרי"צ] זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, אשר לקול קריאתו נתפשטה ונתרחבה מאד אמירת תהלים בצבור.

וכדי לעורר ולהמשיך זכותו עלינו שנתעורר באמירת התהלים בתשובה אמיתית ושתתקבלנה תפלותינו לרצון, קראנו להוצאת תהלים זה על שמו בשם "אהל יוסף יצחק".

הוצאת "קה"ת"

התעוררות על אמירת תהלים

כתב הרב הגדול רבי ישעיה הורוויץ בספרו שני לוחות הברית דף רנ"ז:

מי שחשקה נפשו לדבק בו יתברך ובשכחיו אז ידבק עצמו בספר תהלים וכבר אמרו רבותינו ז"ל שהתפלל דוד המלך ע"ה שיאמרו זמירותיו בבתי כנסיות ובתי מדרשות כי אין לנו דבר גדול יותר מספר תהלים שכלול מן הכל רבים מזמורים שבחים להשם יתברך ורבים מזמורים הם של בקשות מחילה וסליחה והכל מיד ה' השכיל דוד המלך ע"ה ברוח הקדש.

אשרי האיש אשר אומר תהלים בשירה ובזמרה ובכוונת הלב ולא כמו בדור הזה שאומרים במרוצה ובלתי כוונה: אלא אם ירצו לקבל שכר עליהם ויהיה אמירתן נחת רוה לפני השם יתברך צריכין לומר בנחת.

בתהלים בכל פעם שזכר בו עדותיך צריך להיות נקרא בנקודות אלו עדותיך ר"ל העי"ן בציר"י והדל"ת בחול"ם והתי"ו בסגול"ל והכ"ף בקמ"ץ חוץ מן אלו אותיות בתמניא אפי שסימנם דמ"ה ב"ן פרי"ץ אם נזכר בהם עדותיך צריך לקרות בנקודות אלו עדותיך ר"ל העי"ן בציר"י ודל"ת בשו"א והוא"ו בחולם והתי"ו בסגול"ל והכ"ף בקמ"ץ וצריך להניע הוא"ו בחולם והדל"ת צריך לחבר עם העי"ן בכל שו"א נח באמצע התיבה חוץ מן א' והוא צוית עדותיך וכן הוא מקובל מאבותינו שצריך לקרות באלו אותיות בנקוד הזה:

וכתב הלבוש בסימן א' כיון שעיקר המעם של אמירת תהלים הוא כדי להכרית המקמרגים כדי שתעלה התפלה בשלום על כן אם אפשר שיאמר תהלים קודם התפלה מה טוב ומה נעים כדי שיוזמר עריצים ולהכרית כל החוחים והקוצים הסוככים את השושנה העליונה קודם התפלה ותעלה התפלה אחר זה לרצון יתברך ויזהר עד מאוד אם בא לבית הכנסת כשהצבור מתפללין שלא יעשה העיקר מפל והמפל עיקר אלא לעולם יתפלל עם הצבור תפלתו בכוונה ולא במרוצה ולא במהירות כי כבר סדרו לנו חכמינו אותן פסוקי דזמרה מן ברוך שאמר עד ישתבח כדי להכרית הקליפות והמקמרגים כדי שתעלה התפלה בשלום למעלה:

תקנת אמירת תהלים בציבור

זה כמה שנים אשר בהרבה קהילות ישראל, הן בבתי כנסיות מתפללי גוסס אר"י והן בשאר בתי כנסיות, יסדו לומר בכל יום אחר תפלת שחרית שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החדש, ואומרים קדיש יתום אחריו.

ובכל שבת קודם שמברכים בו החדש אומרים בהשכמה, קודם התפלה, כל התהלים וקדיש יתום אחר זה, ואם יש חיוב — יאר צייט או אבל — אומרים קדיש יתום אחר כל ספר.

וגם בש"ק שלפני ר"ה נוהגין בן.

החל מיום שני דר"ח אלול עד יוה"כ אומרים נוסף על הנ"ל שלשה קאפ' תהלים (ב דר"ח אלול קאפ' אג, ב' ד"ו וכו') וביום הכפורים שלשים ושישה קאפ': ט' קודם כל נדרי (קטור־קבג), ט' קודם השינה (קבד־קלב), ט' אחר מוסף (קלג־קמא), ט' אחר נעילה (קמב־קג).

תקנה נוספת התחל מיום א' ב' ניסן, תש"ד: בימים שאין אומרים בהם תחנון ובמילא א"א למנצח גו' יענך, אומרים אחר התפלה לפני אמירת תהלים את המזמור למנצח יענך, אבל לא בתור סדר התפלה כי אם בסדר תחנונים.

מנהג לאמר את הקאפיטל תהלים המתאים למספר שנותיו, (היינו ביום שנמלאו לו יג' שנה ואילך — קאפ' יד, כשנמלאו לו יד' שנה ואילך — קאפ' טו וכו'), קודם אמירת השיעור תהלים דכל יום כנהוג.

לויט די אויבנדערמאנטע תקנה — ווערט אין די שוהלן יעדן טאָג נאָך שחרית געזאָגט תהלים לויט דער פֿארטיילונג אויף די טעג פון חודש, און נאָכדעם קדיש יתום, אויסער דעם זאָגט מען יעדן שבת מברכים פֿאַר שחרית דעם גאַנצן תהלים, און נאָכדעם קדיש יתום, אויב ס'איז דאָ אַ חיוב — אַ יאַרצייט אָדער אבל — זאָגט מען קדיש יתום נאָך יעדן ספר.

אויך דעם שבת וואָס פֿאַר ראש השנה איז מען זיך נוהג ווי שבת מברכים.

אַנהייבענדיק פון דעם צווייטן טאָג ראש חודש אלול ביז יום כפור זאָגט מען אויסער דער שטענדיקער פֿארטיילונג פון תהלים אויך די פאלגנדע דריי קאפיטליך (דעם צווייטן טאָג ראש חודש קאפ' אג ב' אלול קאפ' ד"ו א.א.וו.) און יום כפור זאָגט מען זעקס און דרייסיק קאפיטליך. 9 פֿאַר כל נדרי (קטור־קבג), 9 פֿאַרן שלאָפֿן (קבד־קלב), 9 נאָך מוסף (קלג־קמא), 9 נאָך נעילה (קמב־קג).

אין די טעג וואָס מען זאָגט ניט קיין תחנון, זאָגט מען נאָך דעם דאווענען, בעפֿאַר דעם זאָגן פון דעם טעגליכן יום תהלים, אויך דעם קאפיטל למנצח יענך (קאפ' כ"ף).

עס איז אויך אַ מנהג אז יעדן טאָג, זאָגט מען נאָך דעם דאווענען, בעפֿאַר מען זאָגט דעם טעגליכן יום תהלים, אויך דעם קאפיטל וועלכער ענטשפרעכט דער צאָל יאָרן ווי אַלט מען איז.

תוכן ענינים

מזמור קז א

א"ב — ביאור סדר הפסוקים: בתחילה "הודו להוי' כי טוב כי לעולם חסדו", ואח"כ מי הם המשבחים "יאמרו גאולי הוי' אשר גאלם מיד צר", וכן הוא בפסוקים ח, טו, כא.

ד"כג — "ארבעה צריכין להודות" בעת היציאה ממצרים.

שם — ביאור הטעם לסדר הגמרא (ברכות נד, ב) "ארבעה צריכין להודות: יורדי הים, הולכי מדברות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים", הכתובים באופן שונה מהסדר במזמור. וכן ביאור סדרו של הרמב"ם (הל' ברכות פ"י ה"ח) ופרש"י עה"ת (צו ז, יב).

שם — ביאור ענינם של "ארבעה צריכין להודות" בנפש האדם.

שם — ביאור ענין הנ"ל בספירות שלמעלה.

שם — ביאור הטעם שבשו"ע (או"ח ר"ס רי"ט) מובא הסימן ל"ארבעה צריכין להודות", "וכל החיים יודוך סלה, חבוש יסורים ים מדבר".

שם — ביאור הלשון (שם) "חיים" בלשון רבים.

שם — ביאור השייכות של "וכל החיים יודוך סלה" ל"הודו להוי' כי טוב כי לעולם חסדו".

שם — ביאור השייכות של "ארבעה צריכין להודות" לד' לשונות של גאולה, עפ"י דברי המהרש"א (ברכות שם).

שם — ביאור ענינם של "ארבעה צריכין להודות" כפי שהם בזמן הגלות.

שם — ביאור הלשון בפסוק "יודו חסדו ונפלאותיו) לבני אדם".

שם — שקו"ט בענין הנוסע באווירון האם צריך לברך ברכת הגומל.

ה — ביאור תורת הבעש"ט (כש"ט ס' קצד) עה"פ "רעבים גם צמאים — כשאדם רעב וצמא להם, למה זה, כי נפשם בהם תתעטף — בסוד לבושי הגלות כו' (שהנשמה שלו התלבשה ברצון גשמי, אך באמת זוהי מחמת תשוקה לאלקות)".

שם — ההוראה בהנ"ל.

שם — הוראה נוספת בהנ"ל.

י"כח — ביאור ההוראה מהפסוקים "ויזעקו אל הוי'", "ויצעקו אל הוי'".

י — ביאור ענינם של "יושבי חושך וצלמות אסרי עניו) ברוז" למעליותא.

כג — ביאור תורת הבעש"ט (כש"ט ע' שכב) עה"פ "יורדי הים — יש ב' אופני ירידה: יש ירידה.. שהיא בים.. ויש לו ספינה, והוא חינוך וסביבה של בני תורה ושומרי מצוה, וישנה ירידה של תאני' ואני'".

מזמור קח יז

קז, ח. קח, ד"ז — ביאור תוכן העלי' ממזמור קז לקח.
ג — שקו"ט בדברי הטור (או"ח ס"א) "וזהו שאמר דוד ע"ה עורה כבודי עורה הנבל וכינור אעירה שחר — אני מעיר השחר ואין השחר מעיר אותי", וביאור הטעם עפ"י פנימיות העיניים שבשו"ע הובא רק התחלת הדברים ולא סיומם.

מזמור קט כא

א"ט — ביאור כללות המזמור באופן של שבח.
ד — ביאור מ"ש בכתבי האריז"ל (הקדמה לפע"ח שער התפלה) ש"ואני תפילה" קאי על בחי' המלכות.
שם — ביאור תורת המגיד ממצוריטש (או"ת יט, סע"ד), שהאדם צריך להתפלל על החיסרון שלמעלה.
שם — ביאור הטעם שבחי' המלכות נקראת בפסוק כאן "ואני".
יז — ביאור משמעות הפסוק "ולא חפץ בברכה ותרחק ממנו".
כב — ביאור הירושלמי (ברכות פ"ט ה"ה) "אברהם אבינו עשה יצר הרע טוב, דכתיב ומצאת את לבבו נאמן לפניך (ב' לבבות).. אבל דוד לא הי' יכול לעמוד בו והרגו בלבבו, מאי טעמא ולבי חלל בקרבי".
שם — ביאור אופן עבודתו של דוד המלך.
שם — ביאור אופן עבודת האדם לאחר גילוי תורת החסידות.
שם — ביאור דברי הצמח צדק (סה"ש תרצ"ו ע' 8) כאשר מגיעים למעמד ומצב של "ולבי חלל בקרבי", שהרגו בתענית, הנה חלל בגימטריא חיים (68), נעשה אופן חדש בחיים, וצריך להתחיל דרך חדשה בחיים.
שם — ביאור הנתינת כח שיש מדוד המלך לכלל ישראל.
ל"א — ביאור הענין ד"כי יעמוד לימין אביון", עזרת הקב"ה (קידושין ל, ב) ועזרת ה"קנה לך חבר" (אבות פ"א מ"ו).

מזמור קי לב

א"ג — ביאור דברי הספורנו (עה"פ כאן) "זה המזמור חיבר המשורר על (מלך) המשיח".
ב — ביאור המדרש (ב"ר פפ"ה, ט) ש"מטה עוזך זהו מלך המשיח".

מזמור קיא לה

ד — ביאור המדרש (תהלים) "זכר עשה לנפלאותיו — כל מה שעושה הקב"ה לצדיקים בעולם אינו כלום, אלא זכר הוא עושה להם כו".

שם — ביאור המעלה ב"זכר (לנפלאותיו)" שביציאת מצרים.

ו — ביאור פרש"י "כח מעשיו — כשנתן להם נחלת גויים הודיעם כוחו וגבורתו. ומדרש תנחומא כתב לישראל מעשה בראשית.. שלא יוכלו אומות לומר לישראל גזלנים אתם שכבשתם ארץ שבעה עמים".

שם — ביאור נוסף בטענת אומות העולם ומענה ישראל.

שם — ביאור "כח מעשיו" בפנימיות הענינים.

ח — ביאור הגמרא (יבמות ד, א) "סמוכים מן התורה מנין, שנאמר סמוכים לעד לעולם עשויים באמת וישר.. ואמר רב יוסף אפילו למאן דלא דריש סמוכים בעלמא, במשנה תורה דריש כו".

שם — הרמז בפסוק "סמוכים לעד לעולם" על הגאולה העתידה.

י — ביאור הגמרא (ברכות יז, א) "מרגלא בפומי" דרבא תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים.. שנאמר ראשית חכמה (ופרש"י עיקרה של תורה) יראת הוי' שכל טוב לכל עושיהם, לעושים לא נאמר, אלא לעושיהם לעושים לשמה".

שם — ההוראה בפועל מ"ראשית חכמה יראת הוי'".

מזמור קיב מה

ב — ביאור הפסוק "דור ישרים יבורך".

שם — כוחן של הנשים בהעמדת "דור ישרים".

ב"ג — ביאור הזהר (ח"ג קד, א) "יצחק קאמר גיבור בארץ יהי' זרעו וגו', הון ועושר בביתו וגו'".

ג — ביאור הגמרא (כתובות נ, סע"א) עה"פ "וצדקתו עומדת לעד.. זה הכותב תורה נביאים וכתובים ומשאלין לאחרים".

ט — ביאור הגמרא (ב"ב י, ב) "שאלו את שלמה בן דוד עד היכן כוחה של צדקה, אמר להן.. פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד".

שם — ביאור הזהר (ח"ג קנג, ב) "פזר נתן לאביונים, מאי פזר, כמה דאת אמר יש מפזר ונוסף עוד.. אלא ההוא אתר דשרי בי' מיתה, הוא גרים לי' דיתוסף מחיים דלעילא".

שם — ביאור החסידות (לקו"ת פקודי ד, ד) שבתוכה ("וצדקתו עומדת) לעד" יש ג' פירושים: לשון נצחיות, לשון גבול, לשון עדי וקשוט.

שם — ביאור המעלה בנתינת הצדקה עפ"י פנימיות הענינים.

שם — ביאור דברי אדמו"ר מהר"ש (ד"ה הני כ"ו הודו תרל"ז) ש"צריך להיות מעשה הצדקה בלי גבול ממש".

שם — ביאור הזהר (ח"א רח, א) "פזר נתן לאביונים — דא צדיק, צדקתו עומדת לעד — דא כנסת ישראל, דבגין כך אייהי קיימא ברזא דשלם בקיומא שלים".

מזמור קיג

א — קיח, כ"ט — ביאור ההוראה מיום כד בחודש, שאומרים בו את כל מזמורי "הלל" השלם.

שם — ביאור המעלה באמירת "הלל" בשיעור תהלים לגבי אמירתו בתפילה.

ב — ביאור הזהר (ח"ב קפז, א) "כתיב יהי שם הוי' מברך — מאי מברך.. רזא חדא ידע חד מחברנא במדברא, אחזיאו לי' בחלמא, ורבי יצחק כפתורא שמי', מאי מברך, שירותא קשה וסופי' רך, מ"ב קשה ודינא איהו ודאי, ולבתר רך".

ד"ו — ביאור החסידות (סידור עם דא"ח ע' רלז, ב) בטענת אומות העולם "רם על כל גויים הוי'", ומענה ישראל להם "המגביהי לשבת המשפילי לראות בשמים ובארץ".

שם — הוספת ביאור בענין "המשפילי לראות בשמים ובארץ".

ז — ביאור דיוק לשון הפסוק "מקימי מעפור דל מאשפות ירים אביון".

ט — ביאור הזהר (ח"א קנד, א) "אם הבנים שמחה — דא יובלא, דכל חידו וכל חדווה דכלהו עלמין בי' תליין".

מזמור קיד

א. קיח, כ"ט — ביאור ההוראה מהפסוקים "בצאת ישראל ממצרים", ו"הודו להוי' כי טוב כי לעולם חסדו".

ג — ביאור המדרש (ב"ר פפ"ז, ח) "בזכות עצמותיו של יוסף נקרע הים לישראל, הדא הוא דכתיב הים ראה וינוס".

מזמור קטו

ב"ג — ביאור הטענה "אי' נא אלקיהם", ומענה ישראל "ואלקינו בשמים, כל אשר חפץ עשה".

ד — פירוש אדמו"ר האמצעי (לקו"ד ח"א קע, ב) עה"פ "עצביהם כסף וזהב".

טז — ביאור המדרש (תנחומא וארא טו) "השמים שמים להוי' והארץ נתן לבני אדם — כשברא הקב"ה את העולם גזר ואמר השמים שמים להוי' והארץ נתן לבני אדם, כשבקש ליתן את התורה, בטל את הגזירה הראשונה ואמר התחתונים יעלו לעליונים והעליונים ירדו לתחתונים", ענינו בעבודת האדם.

מזמור קיז

ו — ביאור הגמרא (סנהדרין קי, ב) רשעי ישראל "איין באין לעולם הבא.. ורבי עקיבא אומר באים הם לעולם הבא, שנאמר שומר פתאים הוי', שכן קורין בכרכי הים לינוקא פתיא כו'".

שם — ביאור פירוש המצו"ד (כאן) "דלותי ולי יהושיע — כשהייתי דל ועני הוא יושיע לי".

ז. קיז, א"ב — ביאור לשון הפסוק "ארצות (החיים)" לשון רבים, והקשר למזמור שלאח"ז "הללו את הוי' כל גויים גו'".

יג — פתגם (קובץ מכתבים ע' 210) כ"ק מו"ח אדמו"ר עה"פ "כוס ישועות אשא".

שם — ביאור השייכות של ספר התהלים ל"כוס ישועות".

שם — ענין הנ"ל בפנימיות הענינים.

שם — ביאור הטעם שעל ה"כוס ישועות" נאמר "אשא".

יז — ביאור פירושו של כ"ק מו"ח אדמו"ר (סה"מ תרפ"ח ע' קא) עה"פ "יקר בעיני הוי' המותה לחסדיו — דלמעלה הוא יקר וחביב מאוד המיתה והביטול מה שהחסידים עושים בנפש הבהמית".

שם — ביאור החסידות (אוה"ת ויצא קעד, ב) שבחי' "יקר" הוא גילוי נעלה ביותר, ובגימטריא עולה כמנין "ש"י (עולמות)".

מזמור קיז

א"ב — ביאור הגמרא (פסחים קיח, ב) "מאי דכתיב הללו את ה' כל גויים — אומות העולם מאי עבדיתייהו, הכי קאמר הללו את הוי' כל גויים — אגבורות ונפלאות כו', כל שכן אנו דגבר עלינו חסדו". שקו"ט בפרש"י — "דחזיתו שעשה לי", ובפירוש הרשב"ם — "דחזינן שעשה בעולם".

שם — "אמת הוי'" בפנימיות הענינים.

שם — "אמת הוי'" בנוגע לנשי ובנות ישראל.

שם — ב' אופנים בפירוש הפסוק "הללו את הוי' כל גויים שבחוהו כל האומים כי גבר עלינו חסדו".

שם — ביאור כפל הלשון בפסוק הנ"ל: "הללו" "שבחוהו", "גויים" "האומים".

שם — העילוי ב"אמת הוי'" כפי שזה מצד גדר הנבראים.

שם — ביאור המעלה הכללית ב"הללו את הוי' כל גויים שבחוהו כל האומים כי גבר עלינו חסדו", עפ"י הירושלמי (ברכות ספ"ח) "אם בירכך גוי, ענה אחריו אמן, דכתיב ברוך תהי' מכל העמים".

שם — ההוראה הנ"ל בקשר להתיישבות בשטחי ארץ ישראל השלימה.

כ — ביאור תוכן הענין ד"אמת הוי' לעולם" בעבודת האדם.

מזמור קיח פא

- אֲכַט** — ביאור כללות המזמור בנוגע לשלימות הגילוי דלעתיד לבוא.
- אֲד** — ביאור העילוי ב"הודו להוי" כפי שזה מתבטא ב"יאמר נא ישראל.. יאמרו נא בית אהרן.. יאמרו נא יראי הוי' גו'".
- ה** — פירוש החסידות (ד"ה מן המיצר תרע"א) בפסוק "מן המיצר קראתי": (א) מיצר האדם. (ב) מיצר העולמות, ותיוכם יחד.
- שם** — ביאור בהנ"ל בעבודת האדם.
- שם** — ביאור בהנ"ל כאשר יש הרחבה בגשמיות ורוחניות.
- וִיז** — ההוראה מהפסוקים "הוי' לי לא אירא מה יעשה לי אדם. הוי' לי בעזרי".
- שם** — ביאור פירוש כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ (ד"ה הוי' לי בעזרי תרפ"ז) עה"פ "הוי' לי בעזרי ואני אראה בשונאי".
- שם** — על יסוד הנ"ל יבואר הנהגתו של כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ לאחר מאסרו.
- ח** — ביאור הלשון "טוב לחסות בהוי' מבטוח באדם" עפ"י פנימיות הענינים.
- י** — פירוש החסידות (לקו"ת דרושים לשמע"צ צ, ד) עה"פ "כל גוים סבבוני בשם הוי' כי אמילם".
- יט** — ביאור הפסוק "פתחו לי שערי צדק" בפנימיות הענינים.
- כ** — ביאור הפסוק "זה השער להוי'" בפנימיות הענינים.
- כב** — פירוש החסידות (לקו"ת ברכה צט, ד ואלך) עה"פ "אבן מאסו הבנים היתה לראש פינה".
- שם** — ביאור בהנ"ל בעבודת האדם.
- כג** — ביאור פירוש המצו"ד (כאן) עה"פ "מאת הוי' — ולא בכח ידינו. היא נפלאה — ולא נוכל לדעת איך היתה גאולה שלימה כ"כ מה שלא יורה עליו הטבע".
- כד** — ביאור המדרש (שהש"ר פ"א, ד) "אמר רבי אבין אין אנו יודעין במה לשמוח, אם ביום אם בהקב"ה, בא שלמה ופירש נגילה ונשמחה כך בהקב"ה, כך ביראתך, כך בתורתך, כך בישועתך. אמר רבי יצחק כך בכ"ב אותיות שכתבת לנו בתורה, ביי"ת שנים כ"ף עשרים, הרי כך".
- כו** — ביאור הפסוק "ברוך הבא בשם הוי' ברכנוכם מבית הוי'".
- שם** — ביאור הלשון "ברכנוכם) מבית הוי'".
- כז** — ביאור הפסוק "אל הוי' ויאר לנו" בפנימיות הענינים.
- שם** — ביאור הקשר בין ג' הפירושים בפסוק "אסרו חג בעבותים": (א) "אסרו" לקשור את הקרבן לחג (מצו"ד כאן). (ב) "כל העושה איסור לחג באכילה ושתי, מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן" (סוכה מה, ב). (ג) "כל הנוטל לולב

באגודו והדס בעבותו, מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן, שנאמר אסרו חג בעבותים" (שם).

שם — ביאור דיוק הלשון "קרנות המזבח" בפנימיות הענינים.

מזמור קי"ז

ו — ביאור הטעם שהתחלת משנה תורה להרמב"ם היא בפסוק "אז לא אבוש בהביטי אל כל מצוותיך".

שם — ביאור דיוק הלשון "אז לא אבוש וגו'".

ז — פירוש הבעש"ט (אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ חיי"ג ע' שפט) עה"פ "במה יזכה נער את אורחו".

יח — ביאור פירוש (מצו"ד כאן) "גל עיני — האיר עיני להבין מתורתך דברים נפלאים ומכוסים".

שם — "נפלאות מתורתך" הו"ע גילוי סודות התורה.

שם — ביאור הלשון "גל עיני".

שם — ביאור הטעם שהצמח צדק בפירושו (אוה"ת כאן) עה"פ מביא תוך כדי פירושו, את פירוש השל"ה (בתחילתו ב, א) ד"אביטה נפלאות — זהו שיאיר הקב"ה עינינו בסודות המצוות".

שם — ביאור הרמז בפסוק "גל עיני" על ל"ג בעומר.

יט — ביאור פירוש (מצו"ד כאן) "גר אנכי בארץ — הלא אני בארץ כגר הזה שמעט זמן יושב במקום גירותו ושואף הוא אל מקום מולדתו, כן שני חיי מעטים ושואף אני לשוב למקור נשמת".

מה — ביאור ענין "ואתהלכה ברחבה" בעבודת ה'.

שם — ביאור בהנ"ל בעבודה בעניני הרשות.

נד — ביאור הפסוק "זמירות היו לי חוקיך בבית מגורי" בפנימיות הענינים.

שם — קיום "חוקיך" באופן של "זמירות".

שם — ביאור הגמרא (סוטה לה, א) "מפני מה נענש דוד שנתעלם המקרא מעיניו, מפני שקרא לדברי תורה זמירות, שנאמר זמירות היו לי חוקיך וגו', אמר לו הקב"ה דברי תורה שכתוב בהן התעיף עיניך בו ואיננו, אתה קורא אותן זמירות, הרי אני מכשילך בדבר שאפילו תינקות של בית רבן יודעין אותן, ולבני קהת לא נתן וגו', ואיהו אתי' בעגלה".

שם — ביאור בהנ"ל בפרטיות יותר.

שם — ההוראה בעבודת ה'.

שם — ביאור תמית הגמרא הנ"ל (שם) עם מעלתו של דוד המלך, מלך ישראל.

שם — ביאור הענין החיובי שיש ב"זמירות היו לי חוקיך".

- נט** — ביאור הפירוש (רד"ק) עה"פ "חשבתי דרכי — חשבתי דרכי העולם ולא אמצא דרך טוב, כמו דרך עדותיך, לפיכך סרתי מדרכי העולם והלכתי בדרך עדותיך".
- סב** — שקו"ט בגמרא (ברכות ג, ב) "אמר רב אושעיא אמר רבי אחא הכי קאמר (דוד) מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשינה. רבי זירא אמר עד חצות לילה הי' מתנמנם כסוס, מכאן ואילך הי' מתגבר כארי. רב אשי אמר עד חצות לילה הי' עוסק בדברי תורה מכאן ואילך בשירות ותשבחות".
- סג** — ההוראה מהפסוק "חבר אני לכל אשר יראוך ולשמרי פקודיך".
- סו** — ביאור הפסוק "טוב טעם ודעת למדני כי במצוותיך האמנתי" בפנימיות הענינים.
- פא** — ביאור המדרש "לעולם הוי' דברך ניצב בשמים — אי זהו דבר הניצב בשמים. אלא אמר הקב"ה, על מה השמים עומדים, על אותו דבר שאמרתי יהי רקיע בתוך המים, ויהי כן.. ובאותו הדבר שברא אותן בו הם עומדים לעולם, לכך נאמר, לעולם הוי' דברך ניצב בשמים". ביאור ד' טעמים שאדמו"ר הזקן (בשעהיוה"א רפ"א) כותב ענין זה בשם הבעש"ט.
- שא** — ביאור הדגשת הפסוק "לעולם דברך ניצב בשמים".
- צו** — ביאור המדרש (ב"ר רפ"י) "לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצוותך מאד — לכל יש סיקוסים, שמים וארץ יש להן סיקוסים, חוץ מדבר אחד שאין לו סיקוסים, ואיזו, זו התורה, שנאמר ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים".
- שא** — ביאור דברי אדמו"ר הזקן (אגה"ק סי"ז) עה"פ "רחבה מצוותך מאד — מצוותך דייקא, היא מצות הצדקה שהיא מצות ה' ממש, מה שהקב"ה בכבודו ובעצמו עושה תמיד להחיות העולמות ויעשה לעתיד ביתר שאת ועוז כו'".
- שא** — ביאור נוסף בהנ"ל.
- צדקעו** — ביאור שייכות הפסוקים "מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי", ל"תעיתי כשה אובד בקש עבדך כי מצוותיך לא שכחתי".
- שא** — ההוראה מהפסוק "תעיתי כשה אובד".
- צח** — הפירוש בפסוק "מאויבי תחכמני".
- שא** — הפירוש בהנ"ל בפנימיות הענינים.
- צט** — ביאור המשנה (אבות פ"ד מ"א) "בן זומא אומר איזהו חכם הלומד מכל אדם, שנאמר מכל מלמדי השכלתי".
- שא** — ביאור גרסת אדמו"ר הזקן במשנה (שם) שמביא גם את סיום הפסוק "כי עדותיך שיחה לי", וההוראה מזה.
- קה** — ביאור כמה דיוקים בפסוק "נר לרגלי דברך ואור לנתיבתי".
- קבו** — ביאור הפסוק "עת לעשות להוי' הפרו תורתך" בנוגע לחנוך הבנות בדורנו.

- קל** — ב' פירושים ב"פתח דברך".
- שם** — ביאור המדרש (יל"ש תהלים רמז תתעח) "פתח דברך יאיר — רבי יהודה אומר האורה נבראת תחלה.. רבי נחמי' אומר העולם נברא תחלה".
- קלז** — ביאור המדרש (תהלים כאן) "מהו צוית צדק — צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שנתן להם את התורה".
- קנ** — ביאור הפסוק "קרבו רדפי זימה מתורתך רחקו" ע"ד הרמז.
- קנא** — פירוש אדמו"ר הזקן עה"פ "שרים רדפוני חנם מדברך פחד לבי".
- קנב** — ביאור פרש"י עה"פ "שש אנכי על אמרתך" — "על המילה, שהי' דוד בבית המרחץ וראה עצמו בלא ציצית ובלא תפילין ובלא תורה, אמר אוי לי שאני ערום מכל המצוות, כיון שנסתכל במילה שמח, ואמר בצאתו שש אנכי על אמרתך".
- שם** — ביאור הגמרא (שבת קל, א) "כל מצוה שקיבלו עליהם בשמחה, כגון מילה, דכתיב שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב, עדיין עושין אותה בשמחה".
- שם** — ביאור תורת רבי לוי יצחק (אגרות ע' קצח) "כמוצא שלל רב" — ראשי תיבות "כשר".
- שם** — הוספה בפירוש הנ"ל, "כשר" מלשון כישרון.
- שם** — פירוש הנ"ל בשייכות לילדי ישראל.
- קסא** — ביאור פירוש המצו"ד ותרגום עה"פ "שלום רב — יהי' לאוהבי תורתך, ואין למו — לא יבוא להם מכשול".
- קעב** — ביאור הפסוק "תען לשוני אמרתך" בפנימיות הענינים.
- שם** — ביאור הנ"ל בשייכות לילדי ישראל.
- קעז** — לימוד זכות על ישראל שבגלות מהפסוק "תעיתי כשה אובד בקש עבדך כי מצוותיך לא שכחתי".

מזמור קכ קנט

- א. קלד, א** — ביאור השייכות של כל הט"ו "שיר המעלות".
- שם** — ההוראה מהנ"ל למי שהוא במעמד ומצב נעלה.
- שם** — ההוראה מהנ"ל למי שחסר אצלו בעבודה.
- אז** — הפירוש ב"אני שלום וכי אדבר המה למלחמה" בפנימיות הענינים.
- שם** — ביאור החידוש בפרש"י עה"פ "שיר המעלות — שיאמרו הלויים אותו על חמש עשרה מעלות היורדות מעזרת ישראל עד עזרת נשים, ויש כאן ט"ו מזמורים של שיר המעלות".
- שם** — ביאור הפירוש בפסוק "בצרתה לי קראתי ויענני".

מזמור קבא קסג

א"ב — ביאור פירוש החסידות (לקו"ת שמע"צ צ, ב) עה"פ "מאין יבוא עזרי. עזרי מעם הוי' עושה שמים וארץ".

שם — הוראה מהנ"ל בנוגע לזמן הגלות.

ד — ביאור הפסוק "הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל" בקשר לתושבי ארה"ק.

ה — ביאור הפסוק "הוי' צלך" ע"ד הפשט והחסידות.

שם — ביאור הזהר (ח"ג קב, ב) "תא חזי, בין לעילא בין לתתא, כל חד וחד בארחי" נטלא, ובארחי' יתבא, ובארחי' אתער, ועביד מאי דעביד".

שם — ביאור החילוק בין הפירוש ב"הוי' צלך" הנ"ל, לתורת המגיד ממעזריטש (לקו"א אות קצח) "דע מה למעלה ממך — שכל העינים שלמעלה תלויים בכך".

שם — ביאור דברי בעל הקדושת לוי (פ' בשלח) "כמו שהצל עושה מה שהאדם עושה, כן.. הקב"ה מתנהג עמו מלמעלה".

ז — ביאור הזהר (ח"ג רסג, ב) "פקודא למקבע בר נש מזוזה לתרעי', למהוי כל בר נש נטיר מעם קוב"ה, כד נפיק וכד עייל, ורזא הוי' ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם.. ודא איהו דרגא דאקרי שומר, לאשתכחא בנטירו".

מזמור קכב קפח

ג"ח — ביאור ענין השלום שבפסוקים: "ירושלים הבנוי' כעיר שחברה לה יחדו.. שאלו שלום ירושלים ישלו אוהביך. יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך. למען אחי ורעי אדברה נא שלום בכך".

ד — ביאור הפסוק "ששם עלו שבטים שבטי י"ה עדות לישראל" בפנימיות העינים.

ו — ביאור הפסוק "שאלו שלום ירושלים ישליו אוהביך" בזמן הגלות.

מזמור קכג קעג

א"ד — ביאור הפסוקים "אליך נשאתי את עיני הישבי בשמים.. חננו הוי' חננו כי רב שבענו כוז. רבת שבעה לה נפשנו הלעג השאננים הכוז לגאי יונים" בזמן הגלות.

מזמור קכד קעה

א — ביאור המדרש (ב"ר פס"ח יא) "ומה הי' אומר (יעקב במשך כ' שנה שעמד בביתו של לבן), ר' יהושע בן לוי אמר ט"ו שיר המעלות שבספר תהלים, מאי טעמי', שיר המעלות לדוד לולי הוי' שהי' לנו יאמר נא ישראל, ישראל סבא. ר' שמואל בר נחמן אמר כל ספר תהלים הי' אומר, מה טעם ואתה קדוש יושב תהלות ישראל, ישראל סבא".

א"ב — ביאור הפסוק "לולי הוי' שהי' לנו יאמר נא ישראל. לולי הוי' שהי' לנו בקום עלינו אדם" בפנימיות הענינים.

מזמור קכה **קפ**

א"ב — ביאור הפסוקים "שיר המעלות הבוטחים בהוי' כהר ציון לא ימוט לעולם ישב. ירושלים הרים סביב לה והוי' סביב לעמו מעתה ועד עולם" בפנימיות הענינים.

ד — ביאור המדרש (תהלים כאן) "יבוא טוב ויקבל טוב מטוב לטובים. יבוא טוב — זה משה, שנאמר ותרא אותו כי טוב הוא. מטוב — זה הקב"ה, שנאמר טוב הוי' לכל. ויקבל טוב — זה התורה. שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם. לטובים — אלו ישראל, שנאמר ה' לטובים".

מזמור קכו **קפה**

א. קכו, א — ביאור סדר הפסוקים: (קכו) "שיבת ציון" — קיבוץ גלויות, ולאח"ז (קכז) "יבנה בית" — בניית בהמ"ק.

א"ג — ביאור הפסוק ב"שוב הוי' את שיבת ציון.. אז ימלא שחוק פינו ולשונו רינה".

שם — תוכן התפילה והבקשה בהנ"ל.

שם — תורת הרה"צ מלובלין (ספר "תורת שמעון" עה"ת ומועדים ותהלים) בהנ"ל.

שם — ביאור המשמעות הפנימית "בשוב הוי' את שיבת ציון".

שם — שקו"ט במושגים "שיבת ציון" ומצוות ישוב ארץ ישראל.

שם — ביאור הענין ד"היינו כחולמים" בזמן הגלות.

שם — ביאור הענין החיובי שב"היינו כחולמים".

שם — ההוראה מהנ"ל.

ה"ו — ביאור הפסוק "הזורעים בדמעה ברנה יקצרו. הלוך ילך וככה נושא משך

הזרע בא יבוא ברנה נושא אלומותיו" בפנימיות הענינים.

מזמור קכו **קצג**

א"ג — הוראה מהפסוקים "שיר המעלות לשלמה, אם הוי' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו.. שוא לכם משכמי קום.. הנה נחלת הוי' בנים" בנוגע לחינוך ילדי ישראל.

א — ביאור המדרש (תהלים כאן) "תני רשב"י אם ראית עיירות נתלשות ממקומן בארץ ישראל, דע שלא החזיקו בשכר סופרים ובשכר משנים, שנאמר על מה אבדה הארץ ויאמר ה' על עזבם את תורתיי.. וכן הוא אומר אם ה' לא יבנה בית וגו'".

שם — ההוראה מהנ"ל.

שם — ההוראה מהנ"ל בנוגע לבניית בתי כנסת.

- שם** — ביאור הזהר (ח"ב קסג, א"ב) "רבי יוסי ורבי יהודה ורבי חייא הוו אזלי בארחא, פגע בהו רבי אלעזר (בר"ש).. פתח ואמר, שיר המעלות לשלמה, אם הוי לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו כו".
- ב** — ביאור פירוש הרד"ק (כאן) "כן יתן לידידו שנא — לידידו הוא מלך המשיח".

מזמור קכח רא

- א.ו. קכט, ו** — ביאור ענין העלי' ממזמור קכ"ח לקכ"ט.
- ב** — ביאור פירוש רש"י (כאן) "יגיע כפיך — הנהגה מיגיע כפיו נוחל שני עולמות".
- שם** — ביאור החסידות (לקו"ת שלח מב, רע"ד) שצריך להיות רק "יגיע כפיך — ולא ראשך".
- שם** — ב' טעמים בהנ"ל.
- ג** — ביאור הפסוק "אשתך כגפן פרי' בירכתי ביתך בניך כשתלי זיתים סביב לשולחנך".
- ו** — ביאור הפסוק "וראה בנים לבניך" בנוגע ל"בניך אלו התלמידים".

מזמור קל רז

- א"ח** — ביאור שייכות מזמור זה לעשרת ימי תשובה.
- שם** — ביאור נוסף בהנ"ל.
- א** — ביאור הזהר (ח"ב סג, סע"א) "שיר המעלות סתם, ולא פריש מאן אמרו, אלא שיר המעלות, דזמנין כל בני עלמא למיחד, דזמין האי שיר למימרי' לדרי עלמא, ומאי הוא, ממעמקים קראתיך כו".
- שם** — ביאור נוסף בהנ"ל.
- שם** — ביאור הזהר (ח"ג ע, א) עה"פ "שיר המעלות ממעמקים קראתיך הוי" — רבי יצחק אמר דתב קמי מלכא עלאה, וצילותא מעומקא זלבא. רבי אבא אמר ממעמקים קראתיך הוי' — אתר גניז הוא לעילא, והוא עמיקא דבירא, ומהאי נפקין נחלין ומבועין לכל עיבר, וההוא עמיקא דעמיקתא אקרי תשובה".
- שם** — תוספת ביאור בהנ"ל.
- שם** — ביאור הזהר (ח"ג סט, ב) "עה"פ שיר המעלות ממעמקים — תנינן, בשעתא דברא קוב"ה עלמא, בעי למברי בר נש, אמליך באורייתא. אמרה קמי', תבעי למברי האי בר נש, זמין הוא למחטי קמך.. אמר לה, וכי למגנא אתקרינא אל רחום וחנון ארך אפים. ועד לא ברא קוב"ה עלמא, ברא תשובה כו".
- ז"ח** — ביאור סדר הפסוקים: תחילה "כי אם אדניי החסד והרבה עמו פדות", ולאח"ז "והוא יפדה את ישראל מכל עוונותיו".

מזמור קלא..... ריד

ב — ביאור פירוש הראב"ע (כאן) ש"ודוממתי — מגזרת דומס", ותיווכו עם מעלת דוד המלך שחפצו ורצונו באלקות.

מזמור קלב..... רפז

חיו — ביאור תוכן המזמור בענין נצחיות מלכות דוד.

ח — ביאור הזהר (ח"א קמח, א) "תרין אינון הוו דאמרו קומה הוי": משה ודוד, משה אמר קומה הוי ויפוצו אויביך, ודוד אמר קומה הוי למנוחתך. מאי איכא בינייהו, אלא משה כמאן דפקיד לביתי קאמר.. דוד זמין לי לנייחא כמה דמזמין למרי' כו".

יג — ביאור דברי המגלה עמוקות (פרשת ואתחנן אות סח) שכתבת "אוה (למושב לו) יש האותיות א' ו"ה, שחסרו בפסוק "כי יד על כס י"ה מלחמה להוי' מדור דור".

יד — ביאור הזהר (ח"ב רכב, ב) "כיון דמטו להתם, כדין פתח ארונא ואמר זאת מנוחתי עדי עד פה אשב כי אויתי". רבי ייסא אמר, האי קרא כנסת ישראל אמרה לי, בשעתא דאתבני בי מקדשא ועאל ארונא לאתרי'. רבי חזקי' אמר, קוב"ה אמר לי על כנסת ישראל, כד ישראל עבדין רעותי'. דהא כדין קוב"ה יתיב על כורסי יקרי', וחייס על עלמא, וברכה ושלום וחביבותא דכלא אשתכח, וכדין אמר זאת מנוחתי עדי עד".

שם — ביאור לקוטי לוי"צ (פקודי ע' קסב) על הזהר (שם) "כל אחד אמר כבחינתו: והיינו, רבי ייסא הוא בחי' הוד, ומלכות כנסת ישראל איהי בהוד.. ור' חזקי' הוא בחי' נצח, וזעיר אנפין איהו בנצח, לכן ס"ל שקוב"ה.. והדעה הראשונה שהארון אמר זה, הארון הוא יסוד זעיר אנפין שבתוכו יסוד אבא".

מזמור קלג..... רכו

א"ב — פירוש רש"י (כאן) "הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד — כשישב הקב"ה בבית הבחירה עם ישראל הקרויין אחים ורעים, ויהי גם הוא יחד עימהם".

שם — פירוש נוסף, ב"שבת אחים" — דקאי על התורה וישראל שנקראו אחים.

שם — ביאור הזהר (ח"ג נט, רע"ב) "אמר רבי יוסי, זמנא חדא הוה צריכא עלמא למטרא, אתו לקמי' דרבי שמעון רבי ייסא ורבי חזקיה ושאר חברייא.. כיון דחמא לון, פתח ואמר שיר המעלות הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד כו".

שם — ביאור ב' הפירושים בזהר (שם): א) "אלין אינון חברייא בשעתא דאינון יתבין כחדא ולא מתפרשן דא מן דא כו". ב) דקאי על "קוב"ה וכנסת ישראל, גם לרבות ישראל דלתתא" (ח"ג ז, ב).

שם — הכח לענין האחדות מענין "מה טוב ומה נעים".

ג — ביאור שייכות הפסוק "חיים עד העולם" עם אמירתו ע"י רשב"י בעת הסתלקותו (זח"ג רצו, ב).

מזמור קל"ד רלב

בג — ביאור פירוש המצו"ד ורד"ק (כאן) "שאו ידיכם — הרימו ידכם לה' בקדושה לברך אותו, כי כן דרך המברכים להרים ידיהם למעלה".

שם — פירוש אדמו"ר הזקן (סה"מ תרפ"ז ע' רג) עה"פ "שאו ידכם קודש" — זהו העלאת המדות במוחין והארת המוחין במדות כו".

שם — ביאור החידוש בפירוש הנ"ל.

מזמור קל"ה רלז

א קל"ו, א — ביאור שייכות המזמורים קלה וקלו בענין השבח על הנסים והנפלאות.
ד — ביאור המצו"ד עה"פ "בחר לו ייה — ה' בחר לעצמו את יעקב. לסגולתו — להיות לו כאוצר נחמד".

שם — ביאור שייכות ענין הבחירה הנ"ל לאופן עבודתו של יעקב.

זח — פירוש כ"ק מו"ח אדמו"ר (המשך באתי לגני השי"ת פי"ז) עה"פ "מוצא רוח מאוצרותיו. שהכה בכורים מצרים" בפנימיות הענינים.

מזמור קל"ו רמ

איכו — ביאור הטעם שמזמור זה נקרא (פסחים קיח, א) "הלל הגדול".

שם — ביאור הגמרא (פסחים קיח, א) "הני עשרים וששה הודו, כנגד מי, כנגד עשרים וששה דורות שברא הקב"ה בעולמו, ולא נתן להם תורה, וזן אותם בחסדו".

ד — ביאור פרש"י (כאן) "לעושה נפלאות גדולות לבדו — בראשונה לא נברא מלאך, כשעשאן לנפלאות הללו השמים והארץ, השמש וירח". ופירוש החסידות בזה (ד"ה לעושה נפלאות תש"ד).

שם — תיווך ב' הפירושים הנ"ל.

שם — ביאור השייכות של "נפלאות גדולות לבדו" לעבודת ישראל.

שם — ביאור המעלה ב"נפלאות גדולות לבדו" כשהם נמשכים בעולם.

שם — ביאור פירוש אדמו"ר הזקן (כתובים ח"א ע' קכה ואילך) שהפסוק מדגיש "נפלאות" בתוספת נו"ן בתחילה.

ו — ביאור הפירוש ב"לרוקע הארץ על המים כי לעולם חסדו".

י — ביאור המדרש (תהלים כאן) "למכה בכורי מצרים אין כתיב כאן, אלא למכה מצרים בבכוריהם. ששים רבוא הרגו הבכורות באבותיהם".

שם — ביאור הטעם ש"למכה מצרים בבכוריהם" הוא בפסוק יו"ד.

שם — ההוראה בעבודת האדם.

שם — הוראה נוספת בהנ"ל.

שם — ביאור השייכות של "למכה מצרים בבכוריהם" עם "כי לעולם חסדו".

מזמור קל"ז**רנא**

ז — ביאור הפירוש (פרש"י ומצו"ד כאן) ב"ערו ערו — הוא מלשון חורבן, על דרך דבר שעוקרין שורשיו מהארץ".

מזמור קל"ח**רנג**

ו — ביאור הפסוק "כי רם הוי' ושפל יראה וגבה ממרחק יידע" עפ"י פשט ופנימיות הענינים.

מזמור קל"ט**רנג**

ה — ביאור הגמרא (ברכות סא, א) "דו פרצופין ברא הקב"ה באדם הראשון, שנאמר אחר וקדם צרתני".

ח — ביאור הפירוש (מצו"ד כאן) עה"פ "אם אסק שמים — אם אעלה אל השמים הלא אתה שם, ואם אעשה לי משכב בשאול מתחת לארץ הלא הנך גם שם".

יב — ביאור הפסוק "גם חושך לא יחשיך ממך ולילה כיום יאיר כחשיכה כאורה" בפנימיות הענינים.

שם — ביאור הזהר (ח"ב לח, סע"א) שבשעת יציאת מצרים "הוה נהיר ליליא כיומא דתקופה דתמוז, וחמא כל עמא דינוי דקוב"ה, הדא הוא דכתיב ולילה כיום יאיר כחשכה כאורה".

יז — ביאור הפסוק "גלמי ראו עיניך" עפ"י פנימיות הענינים.

שם — ביאור ב' הגירסאות בפסוק "ימים יצרו ולא אחד בהם", "לא" באל"ף, "לו" בוא"ו, ותיוכם וענינם בעבודת האדם.

שם — ההוראה במעשה בפועל.

יזיח — ביאור הספר חסידים (ס' קסה) "שלא הי' להם (לאבות) פנאי מחפצי שמים אפילו בחלום, שנאמר ולי מה יקרו רעוך — שאצל הקב"ה יקר מאוד המחשבות והרעיונות של האבות, וכתוב הקיצותי ועודי עמך — מדכתיב ועודי עמך, אחר הקיצה, ש"מ שאף בשעת השינה היו עם ה' ית"ו".

יח — ביאור הגמרא (ב"ב ז, ב) "אמר ריש לקיש רבנן לא צריכי נטירותא, דכתיב אספרם מחול ירבון.. אלא הכי קאמר, אספרם למעשיהם של צדיקים, מחול ירבון, וקל וחומר, ומה חול שמועט מגין על הים, מעשיהם של צדיקים שהם מרובים לא כל שכן שמגנים עליהם. כי אתא לקמי' דרבי יוחנן, אמר לי' מאי טעמא לא תימא לי' מהא אני חומה ושדי כמגדלות, אני חומה — זו תורה ושדי כמגדלות — אלו ת"ח כו'".

כב — ביאור הגמרא (שבת קטז, א) "תכלית שנאה שנאתים — אלו המינים והאפיקורסים שמטילין קנאה ואיבה ותחרות בין ישראל לאביהן שבשמים",

מזמור קמ רפח

אִיד. קנ, ו — ההוראה בעבודת האדם משיעור תהלים דיום כט בחודש.

שם — הוראה נוספת בהנ"ל.

בִיד. קמד, יבִימו — ההוראה בעבודת האדם משיעור תהלים דיום ל בחודש.

מזמור קמא ערב

ב — ביאור הירושלמי (ברכות פ"ד ה"א) שתפלת מנחה תוקנה כנגד קטורות, וכמ"ש

"תיכון תפילתי קטורת לפניך משאת כפי מנחת ערב".

מזמור קמד רעה

ידִימו — ביאור הקשר בין "אין פרץ ואין יוצאת גוי" ל"אשרי העם שככה לו אשרי

העם שהוי' אלקיו".

מזמור קמה רפא

אִיה — פירוש אדמו"ר הזקן (סה"מ תק"ע ע' קלא) בכללות המזמור עפ"י פנימיות

הענינים.

א — ביאור ענין הרוממות שיש ב"ארומחך אלקי המלך".

שם — ב' פירושים ב"אלוקי": (א) מלשון כת. (ב) מלשון אלקות.

שם — פירוש נוסף ב"ארוממך" עפ"י פנימיות הענינים.

ב — שקו"ט בדברי הרמב"ם (בסיום הל' ברכות) "להרבות בברכות הצריכות, וכן

דוד אמר בכל יום אברכך".

ז — ביאור ב' ענינים ב"ורחמיו על כל מעשיו".

שם — ביאור מנהג (סה"ש תש"ב ע' 73) המהר"ל מפראג לקבץ את ילדי ישראל

בשבת שירה, ולספר להם הנס שאירע בקריעת ים סוף, ולתת להם דיסא ע"מ שיחלקו

לתרנגולים והציפורים.

שם — ביאור הגמרא (סנהדרין לט, ב) "כתיב טוב הוי' לכל, וכתיב טוב הוי' לקוויו,

משל לאדם שיש לו פרדס כשהוא משקה, משקה את כולו, כשהוא עודר אינו עודר

אלא טובים שבהם".

י — ביאור הזהר (ח"ב עט, ב) "יברכוכה — יברכו כה", ע"ד מ"ש "כה תברכו".

וביאור כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) ג"ע (המשך תער"ב ח"ב ע' תשסו ואילך) "כה —

הוא ספירת המלכות, ויברכו כה — הוא להמשיך גילוי אור בבחי' המלכות, וזהו

בכח חסידך דוקא".

שם — ביאור נוסף בהנ"ל.

יא"ב — ביאור הפסוקים "כבוד מלכותך יאמרו וגבורתך ידברו. להודיע לבני האדם גבורותיו וכבוד הדר מלכותו" עפ"י פנימיות העינים.

יג — ביאור הפסוק "מלכותך מלכות כל עולמים וממשלתך בכל דור ודור" עפ"י פנימיות העינים.

שם — ביאור החסידות (מאמרי אדהמ"צ דברים ע' רסז) "מלכותך מלכות כל עולמים" — כל העולמים מתהווים ממידת המלכות, שהיא שם והארה בעלמא.

שם — ביאור דיוק הלשון "מלכותך".

יד — ביאור הגמרא (ברכות ד, ב) "מפני מה לא נאמר נו"ן באשרי, מפני שיש בה מפלתן של (שונאי) ישראל, דכתיב נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל.. אמר רב נחמן בר יצחק אפילו הכי חזר דוד וסמכן ברוח הקדש, שנאמר סומך הוי' לכל הנופלים". וביאור ר' לוי"צ (מקץ ע' קפ"א) עפ"י קבלה.

שם — ביאור הזהר (ח"ב רמ, ב) "אבל לזמנא דאתי ולא תוסיף קום כתיב, לא תוסיף קום מגרמה, אלא קודב"ה יוקים לה, דכתיב אקים את סכת דוד הנופלת, וכתיב ואת דוד מלכם אשר אקים".

יז — ביאור פירוש המצוד"ד (כאן) "פותח את ידך ומשביע לכל חי — לפי רצונו ותאוותו".

שם — ההוראה מהנ"ל בנוגע לדרישת הגאולה.

יח — ביאור העילוי מהפסוק "פותח את ידך וגו'" ל"צדיק הוי' בכל דרכיו וגו'".

יז — ביאור הטעם שהקב"ה נקרא בפסוק "צדיק הוי'".

יח — ביאור הסתירה בפסוק "קרוב הוי' גו'", בתחילה כתוב "קרוב הוי' לכל קוראיו", ולאח"ז כתוב "לכל אשר יקראוהו באמת".

שם — ביאור הענין ד"קרוב הוי'" ע"י ה"אמת" דתורה.

שם — ביאור הענין ד"קרוב הוי'" ע"י קיום מצוות.

שם — הוראה מהענין ד"אשר יקראוהו באמת".

יט — הוראה מהפסוק "רצון יראיו יעשה ואת שוועתם ישמע ויושיעם" בנוגע לזעקת ישראל לצאת מהגלות.

מזמור קמו שא

ג — הוראה מהפסוק "אל תבטחו בנדיבים בכך אדם שאין לו תשועה".

ה — ביאור הזהר (ח"ב קצח, סע"א) "פתח ואמר אשרי שא"ל יעקב בעזרו שברו על הוי' אלקיו — שברו, ולא אמר תקוותו ולא בטחוננו, אלא שברו, אל תקרי שברו, אלא שברו, דניחא להו לצדיקייא לתברא גרמייהו, ולא תברא תבירו על תבירו, וכלא על הוי' אלקיו".

שם — ביאור המדרש (יל"ש תהלים רמז תריג) "אמר רבי יהושע בן קרחה עשרים פעמים כתיב אשרי בספר תהלים, כנגד עשרים הוי שבספר ישעי".
ז — ביאור המדרש (כאן) "ומהו מתיר אסורים, אין איסור גדול מן הנדה, שהאשה רואה דם ואסרה הקב"ה לבעלה. ולעתיד לבוא הוא מתירה".

מזמור קמוז

ב — ביאור המדרש "אע"פ שבונה ירושלים הוי, אעפ"כ נדחי ישראל יכנס".
שם — ביאור הזהר (ח"א קלד, א) "ובשעתא דזמין קב"ה למפקד על עמי.. הדא הוא דכתיב בונה ירושלים הוי' וגו', בונה ירושלים בקדמיתא, ולבתר נדחי ישראל יכנס, ויימא לה התנערי מעפר קומי שבי ירושלים וגו', ויתכניש גלותהון דישראל".

שם — ההוראה מהנ"ל.

שם — תיווך דעת הזהר (שם) עם דעת המדרש (תנחומא נח יא) "אין ירושלים נבנית עד שיתכנסו הגלויות", (ויל"ש תהלים עה"פ) "ואם יאמר לך אדם שנבנית ולא נתכנסו הגלויות אל תאמין, שנאמר בונה ירושלים הוי' כי נדחי ישראל יכנס".

שם — הוראה אחת מב' הדעות הנ"ל.

ד — ביאור השייכות של "מונה מספר לכוכבים לכולם שמות יקרא" ל"נדחי ישראל" (ראב"ע כאן).

ה — "שוב הסתירה בפסוק "גדול אדונינו גו'", בתחילה כתוב "ורב כח" — שמורה על מדידה והגבלה, ובסיפא כותב "אין מספר" — שלמעלה משייכות למדידה והגבלה.

שם — ביאור אדמו"ר הזקן בהנ"ל (סה"מ תקס"ב ח"א ע' רנט).

יא — ביאור הזהר (ח"ב סב, ב) "רוצה הוי' ביראיו מבעי לי, מאי רוצה הוי' את יראיו, אלא רוצה הוי' את יראיו — כלומר אפיק האי רצון ומתרעי בהו קודב"ה ליראיו, דדחלין לי, ומאן אינון יראיו דאפיק לון האי רצון, הדר ואמר את המייחלים לחסדו — אינון דמצפאן ומחכאן בכל יומא ויומא למבעי מזונייהו מן קודב"ה, משמע דכתיב את המייחלים לחסדו".

שם — ביאור נוסף בזהר (שם) "רבי ייסא סבא לא אתקין סעודתא בכל יומא, עד דבעא בעותי' קמי' קודב"ה על מזוני".

יב"ז — ביאור הפסוקים "שבחי ירושלים את הוי' הללי אלקיך ציון. כי חזק בריחי שעריך ברך בניך בקרבך. השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך.. הנותן שלג כצמר" עפ"י פנימיות הענינים.

זו — ביאור החסידות (לקו"ת קרח נה, ג) שלמעלה יש ב' מיני המשכות: א) "השולח אמרתו ארץ" — המשכה דרך סדר השתלשלות. ב) "עד מהרה ירוץ דברו" — המשכה במהירות בלי התעכבות בעולמות.

שם — ההוראה מהנ"ל.
יזיח — ביאור הפסוקים "לפני קרתו מי יעמוד.. ישב רוחו יזלו מים" עפ"י פנימיות הענינים.
יט, קמח, יד — ביאור המדרש (שמו"ר פ"ל, ט) "מגיד דבריו ליעקב — אלו הדיברות, חוקיו ומשפטיו לישראל — אלו המשפטים, לפי שאין מידותיו של הקב"ה כמדת בשר ודם, בשר ודם מורה לאחרים לעשות והוא אינו עושה כלום, והקב"ה אינו כן, אלא מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות".
שם — ביאור הנהגת הקב"ה בזמן הגלות.
שם — ביאור ההנהגה המתבקשת מ"וירם קרן לעמו תהילה לכל חסדיו".
שם — ביאור החסידות (תו"א לה, ב ואילך) במדרש הנ"ל שע"י ש"הוא אומר לישראל לעשות — ע"ז נמשך שיהי' הוא ית' עושה אותם".
יט"ב — ביאור המדרש (תנחומא משפטים פ"ה) "אם אין אדם נימול אינו יכול ללמוד תורה, שנאמר מגיד דבריו ליעקב — למי שהוא מל ביעקב, לא עשה כן לכל גוי — משום שהם ערלים, חוקיו — זו תורה, ומשפטיו שלו — הדינים כו".

מזמור קמח שכה

א"ג — ביאור הפסוקים "הללויה הללו את הוי' מן השמים.. הללו שמי השמים והמים אשר מעל השמים.. יהללו את שם הוי' כי הוא ציוה ונבראו.. הללו את הוי' מן הארץ.. יהללו את שם הוי' כי נשגב שמו לבדו הודו על ארץ ושמים" עפ"י פנימיות הענינים.
ה — ביאור הפסוק "יהללו את שם הוי' כי הוא ציוה ונבראו" עפ"י פנימיות הענינים.
יג"ד — ביאור הפסוקים "הודו על ארץ ושמים. וירם קרן לעמו" עפ"י פנימיות הענינים.

מזמור קמט שכז

א"ו — ביאור המדרש (כאן) "אמר הקב"ה, כשם שעשיתי אני כל החדשות, אף אתם תאמרו שיר חדש לי, שנאמר, שירו להוי' שיר חדש. ומי הם החסידים, אלו ישראל.. וכשיראו אותו לעולם הבא, הם נעשים חסידים, שנאמר תהילתו בקהל חסידים".
ב — הפירוש ב"ישמח ישראל בעושיו" עפ"י פנימיות הענינים.
שם — ענין נוסף בהנ"ל.
שם — ביאור הלשון "בעושיו".
שם — ענין נוסף בהנ"ל.

ה"ו — ביאור הגמרא (ברכות ה, א) "אמר רבי יצחק כל הקורא קריאת שמע על מיטתו, כאילו אווז חרב של שתי פיות בידו.. ירננו על משכבותם, וכתוב בתרי" רוממות אל בגרונום וחרב פיפיות בידם"
 ש"ם — ביאור הזהר (ח"ג ערב, א) "וחרב פיפיות" — "ו' גוף החרב, י' ראש החרב, ה"ה (שתי ה' הם) תרי פיות, נרתקא דחרבא אדניי".

ש"ג מזמור קנ

א"ו — ביאור השייכות של מזמור זה שמסיים וחותם את ספר תהלים, לסיום וחותם כל השנה כולה — ר"ה.
 ש"ם — ישוב קושיית הרמ"ע מפאנו (עש"מ מאמר חיקור הדין ח"ד פי"א), למה כתוב "כל הנשמה" בה"ה הידיעה.
 ש"ם — ביאור המדרש (ב"ר פי"ד, ט) "על כל נשימה ונשימה שאדם נושם צריך לקלס לבורא, מאי טעמא, כל הנשמה תהלל י"ה — כל הנשימה תהלל י"ה".
 ש"ם — ישוב המדרש הנ"ל עם מ"ש בגמרא (שבת קיח, ב) "הקורא הלל בכל יום הרי זה מחרף כו".

ספר חמישי

יהי רצון שקודם אמירת תהלים בחול

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו הבוחר בְּדוֹד עַבְדּוֹ וּבִזְרַעוֹ אַחֲרָיו וּהַבּוֹחֵר בְּשִׁירוֹת וּתְשׁוּבָחוֹת שֶׁתִּפְּנֵן בְּרַחֲמִים אֶל קְרִיאַת מִזְמוֹרֵי תְהִלִּים שֶׁאֶקְרָא כְּאֵלּוּ אָמַרְם דְּוֹד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשְּׁלוֹם בְּעֶצְמוֹ זְכוּתוֹ יִגַּן עָלֵינוּ וַיַּעֲמֵד לָנוּ זְכוּת פְּסוּקֵי תְהִלִּים וּזְכוּת תְּבוּתֵיהֶם וְאוֹתִיּוֹתֵיהֶם וּנְקֻדּוֹתֵיהֶם וּמַעֲמִיחֵם וְהַשְּׁמוֹת הַיּוֹצֵאִים מֵהֶם מֵרֵאשִׁי תְבוּת וּמִסּוּפֵי תְבוּת לְכַפֵּר חַטָּאתֵינוּ וְעוֹנוֹתֵינוּ וּפְשָׁעֵינוּ. וּלְזַמֵּר עֲרִיצִים וְלַהֲכַרִּית כָּל הַחוֹחִים וְהַקּוֹצִים הַסּוֹכְבִים אֶת הַשּׁוֹשְׁנָה הָעֲלִיּוֹנָה וּלְחַבֵּר אִשֶׁת נְעוּרִים עִם דּוֹדָהּ בְּאַהֲבָה וְאַחֻוּה וְרַעוּת וּמִשָּׁם יִמְשֵׁךְ לָנוּ שְׁפַע לְנַפְשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה לְמַהֲרָנוּ מֵעוֹנוֹתֵינוּ וְלִסְלַח חַטָּאתֵינוּ וּלְכַפֵּר פְּשָׁעֵינוּ כְּמוֹ שֶׁסְּלַחַת לְדוֹד שֶׁאֵמַר מִזְמוֹרִים אֵלּוּ לְפָנֶיךָ כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר גַּם יי הַעֲבִיר חַטָּאתְךָ לֹא תָמוּת. וְאֵל תִּקְחֵנוּ מִהָעוֹלָם הַזֶּה קִדְּם זְמַנְנוּ עַד מְלֹאת שְׁנוֹתֵינוּ בְּהֵם שְׁבַעִים שָׁנָה בְּאִפְּן שְׁנוֹכַל לְתַקֵּן אֶת אֲשֶׁר שָׁחַתְנוּ. וּזְכוּת דְּוֹד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשְּׁלוֹם יִגַּן עָלֵינוּ וּבְעֵדְנוּ שֶׁתֹּארוּךְ אִפְּךָ עַד שׁוֹבְנוּ אֵלֶיךָ בְּתִשׁוּבָה שְׁלָמָה לְפָנֶיךָ וּמֵאוֹצֵר מִתְּנַת חַנּוּם חֲנִנּוּ בְּדַכְתִּיב וְחַנּוּתִי אֶת אֲשֶׁר אֲחִין וְרַחֲמֵתִי אֶת אֲשֶׁר אֲרַחֵם. וּכְשֶׁם שֶׁאֲנוּ אוֹמְרִים לְפָנֶיךָ שִׁירָה בְּעוֹלָם הַזֶּה כִּךָ נִזְכָּה לֹאמֵר לְפָנֶיךָ יי אֱלֹהֵינוּ שִׁיר וּשְׁבַחָה לְעוֹלָם הַבָּא. וְעַל יְדֵי אֲמִירַת תְּהִלִּים תִּתְעוֹרֵר חֲבַצְלַת הַשָּׁרוֹן וְלִשִׁיר בְּקוֹל נְעִים בְּגִילַת וְרַגְן כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן נִתֵּן לָהּ הוֹד וְהָדָר בְּבֵית אֱלֹהֵינוּ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ. אָמֵן סְלָה:

קודם שיתחיל תהלים יאמר ג' פסוקים אלו:

לְכוּ גְרַנְנָה לַיהוָה נְרִיעָה לְצוּר יִשְׁעֵנוּ: נְקַדְּמָה פָּנֵינוּ בְּתוֹדָהּ בְּזִמְרוֹת נְרִיעָה לּוֹ: כִּי אֵל גָּדוֹל יְהוָה וּמֶלֶךְ גָּדוֹל עַל־כָּל־אֱלֹהִים:

כה לחודש

זה המזמור נכבד מאד וחברו דוד על שמונה א"ב וכל אות ח' פסוקים ובכל פסוק יש בו דרך או תורה עדות פקודים מצוה אמירה דבור משפט צדק חקים, כל המזמור הוא מוסר ובקשות גדולות שמן הראוי כל אדם לאמרו בכל יום והוא הכנה גדולה לעבודת הקודש ברוך הוא (פר"ץ ב"ן דמ"ה סימן שבהם מלת עדותיך בוי"ו חולם):

קִיט א אֲשֶׁרִי תְּמִימֵי־דֶרֶךְ הַהֲלֻכִים בְּתוֹרַת יְהוָה: ב אֲשֶׁרִי
נִצְרִי עֲדָתִיו בְּכָל־לֵב יִדְרְשׁוּהוּ: ג אֶף לֹא־פָעַלְוּ עוֹלָה בְּדַרְכָּיו
הֲלָכוּ: ד אַתָּה צְנִיטָה פְּקוּדֶיךָ לְשֹׁמֵר מְאֹד: ה אַחֲלִי יִפְנֹו דְרָכֶי
לְשֹׁמֵר חֲקוּיךָ: ו אֲזִי לֹא־אֲבוֹשׁ בְּתַבִּיטִי אֶל־כָּל־מִצְוֹתֶיךָ:

רש"י

אל"ף יסוד צניטה הנופל ממנו לפרקים, כמו אל"ף שבצאחומי בצאניכס (איוב יג, יג) ואל"ף של אסוף שמן (מלכים-ז, ז) אחלי תפלותי אלו הן שיכונו דרכי, וכן (שם ה, יג) אחלי אדני לפני הנביא אשר בשמרון וגו', נורכי אדוני להתפלל שילך לפני הנביא אשר בשמרון. ולשון אחליות שוה"י"ט בלע"ז, כאדם

קיט (ג) אף לא פעלו עולה. אשריהם אם כל זה נהם: בדרכיו הלב. אע"פ שלא פעלו עולה אין שכרם שלם אלא אם כן צדרכיו הלכו, וכן הוא אומר (לעיל לז, טו) סור מרע ועשה טוב, אע"פ שאתה סר מרע אין הכל שלם אלא אם כן תעשה טוב (מדרש אגדה): (ה) אחלי יבוננו דרכי.

מצודת ציון

קיט (א) אשרי. ענינו הלול ושבח: תמימי. מלשון תם: (ב) נוצרי. שומרי: עדותיו. הם המצות שהם לעדות על חדוש העולם, כשבת ומועדים וכיוצא: (ה) אחלי. ענין בקשה, כמו אחלי אדני לפני הנביא

מצודת דוד

קיט (א) אשרי תמימי דרך. אשרי להולכים בדרך תמים. ומהו הדרך תמים, ההולכים בתורת ה' כי אין זולתה דרך תמים: (ב) בכל לב ידרשוהו. כאשר ידרשוהו בכל לב לדעת תוכן הדבר ואמתתו: (ג) אף וגו'. רוצה לומר אף אם לא פעלו עולה והיו בשב ואל תעשה, לא היה די להם בזה כי אם עוד הלכו בדרכי התורה והמצוה לקיימם בקום ועשה: (ד) אתה. הלא אתה ה' צויתתה פקודיך, ואין ראוי אם כן להקל בהם ראש ונכון הוא לשמור מאוד: (ה) אחלי. אבקש מה' שיהיו דרכי נכונים לשמור חוקיך, רוצה לומר לסייע אותי מן השמים: (ו) אז. כשיהיו דרכי נכונים אז לא אבוש בהביטי אל כל מצותיך, כי מי שלא קיים המצות הוא בוש

תהלות מנחם

מזמור קיט

הגמרא.. לפיכך קראתי שם חיבור זה משנה תורה, לפי שאדם קורא בתורה שבכתב תחילה, ואחר כך קורא בזה ויודע ממנו תורה שבעל פה כולה, ואינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם."

ולפ"ז יכולה להתעורר פליאה ותמיהה, מגין לקח הרמב"ם את ה"ברייתקייט" (התוקף) לחבר כזה חיבור! ולכן הקדים הרמב"ם את

ו — אז לא אבוש בהביטי אל כל מצוותיך

"לא אבוש" ע"י ידיעת כל התורה

א. הרמב"ם מביא פסוק זה בפתיחת למשנה תורה, והטעם ע"ז הוא: כי מטרת חיבורו היא "שלא יהא אדם צריך לחיבור אחר בעולם, בדין מדיני ישראל, אלא יהא חיבור זה מקבץ לתורה שבעל פה כולה, עם התקנות והמנהגות והגזירות, שנעשו מימות משה רבינו ועד חיבור

ז אֹדֶךְ בְּיֹשֶׁר לֵבבְּ בְּלִמְדֵי מִשְׁפָּטֶי צְדָקָךְ: ח אֶת־חֻקֶיךָ אֲשֶׁמֹר אֶל־תִּעֲזֹבֵנִי עַד־מָאֵד:

מצודת דוד

ונכלם כשרואה המצות ההם כתובים בתורה: אודך ביושר לבב: (ח) עד מאוד. הוא הפוך, כאילו (ז) בלמדי. כשאלמוד משפטי צדקך אדע אז איך אמר את חוקיך אשמור עד מאוד, רוצה לומר

תהלות מנחם

שלימות הידיעה

ב. ויש להוסיף בזה, לאחרי שהאדם ניצל את כוחותיו בשלימות בקיום התומ"צ, צריך הוא להוסיף בעבודה שלמעלה משלימות זו (וזהו הטעם שהרמב"ם הביא פסוק זה בהקדמתו למשנה תורה, כי ענין זה נוגע לתחילת הלימוד).

והרמז לזה הוא מלשון הכתוב "אז לא אבוש וגו'", וידוע מ"ש הכלי יקר" כ"ל מספר ז' חול, ומספר שמיני קודש, כדעת המדרש⁷ האומר שכל קילוסו של משה הי' באז, ומאז באתי לדבר בשמך⁸, אז ישיר משה כו"⁹, כי אז היינו אחד רוכב על הז', והוא להשליט את השי"ת על כל ז' כוכבי לכת על כל הנמצאים שנתהוו בשבעת ימי בראשית.. מספר זה (שמיני) מיוחד אליו ית'.. ארז"ל¹⁰ כינור של ימות המשיח יהי' שמונה נימין.. לפי שלימות המשיח נגלה כבוד הוי' וראו כל בשר כי ה' אחד רוכב על ז' כוכבי לכת מנהיגי עוה"ז".

היינו, שלאחרי העבודה ב"שלימות ההיקף"¹¹, באים לעבודה של "שומר ההיקף", שלמעלה משלימות העולם, "א' שרוכב על הזו"¹². וזה נעשה ע"י שלימות הפעולה ב"כל מצוותיך", כל הלכות התורה (משפטי המצוות), שרואה — "בהביטי" (לא

הפסוק "אז לא אבוש בהביטי אל כל מצוותיך", שתוכנו הוא, שהביט והתבונן בכל התורה כולה — "בנותי בכל אלו הספרים וראיתי לחבר דברים המתבררים מכל אלו החיבורים בענין האסור והמותר, הטמא והטהור עם שאר דיני תורה", אזי "לא אבוש". ואדרבה, עפ"י מאחז"ל¹ "עצומים כל הרוגיה זה תלמיד חכם שהגיע להוראה ואינו מורה", מובן, שהרמב"ם הי' מוכרח לכתוב חיבור זה ולפרסמו לכל ישראל.

ומזה מובן, בנוגע לכאו"א מישראל, שהקב"ה חננו בכישרונות מיוחדים, על לו להתבייש מלגלות אותם, כי בזה הוא משלים חלקו, כידוע² הפירוש במאמר המשנה³ "ותן חלקנו בתורתך — שלכאו"א מישראל יש חלק מסוים השייך אליו". וכפס"ד אדמו"ר הזקן בשו"ע⁴ ש"כל נפש צריכה לתיקונה לעסוק בפרד"ס כפי מה שהיא יכולה להשיג ולידע", ועד כדי כך, ש"צריך לבוא בגלגול עד ששיג וידע כל מה שאפשר לנשמתו להשיג מידיעת התורה, הן בפשטי ההלכות, הן ברמזים ודרשות וסודות וכו'".

וכמו"כ בנוגע לשאר אופני העבודה, שכאו"א צריך לעשות העבודה המיוחדת השייכת אליו. ועי"ז ניצול הכוחות נפעל זירוז גדול יותר בהבאת הגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו⁵.

(1) סוטה כב, סע"א. וראה גם רמב"ם הל' ת"ת פ"ה ה"ד. (2) ראה לקו"ש ח"ג ע' 116 (ובהערה 34) ואילך. ושי"ן. (3) אבות פ"ה מ"ב. (4) הל' ת"ת פ"א ה"ד. (5) משיחת ש"פ ויקהל ה'תשמ"ו. (6) ר"פ שמיני. (7) שמו"ר פכ"ג, ג. (8) שמות ה, כג. (9) בשלח טו, א. (10) ערכין יג, ב ובחדא"ג מהרש"א שם (11) ראה שו"ת הרשב"א ח"א ס"ט. (12) להרחבת הביאור עיין בהדרן שם.

ט בַּמָּה יִזְכֶּה נַעַר אֶת־אַרְחוֹ לְשֹׁמֵר כְּדַבְרֶךָ: י בְּכָל־לִבִּי
 דַּרְשֶׁתֶיךָ אֶל־תִּשְׁגֵנִי מִמִּצְוֹתֶיךָ: יא בְּלִבִּי צַפְנֹתִי אִמְרֹתֶיךָ לְמַעַן
 לֹא אֶחְטֵא־לָךְ: יב בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה לְמַדְנֵי חֻקֶיךָ: יג בְּשִׁפְתֵי
 סִפְרֹתֵי כָּל מִשְׁפְּטֵי־פִיךָ: יד בְּדֶרֶךְ עֲדוּתֶיךָ עֲשֵׂתִי כַעַל
 כָּל־הוֹן: טו בְּפִקּוּדֶיךָ אֲשִׁיחָה וְאֶפְיֹטָה אֲרַחֲתֶיךָ: טז בְּחֻקֶיךָ
 אֲשַׁתְּעֶשֶׂע לֹא אֲשַׁכַּח דְּבָרֶךָ:

יז גִּמּוּל עַל־עַבְדְּךָ אֲחִיָּה וְאֲשַׁמְרָה דְּבָרֶךָ: יח גַּל־עֵינַי וְאֶפְיֹטָה

רש"י

האומר הלוואי והייתי נציא ומכס: (יא) בלבי על עושהו (ישעיה יז, ז) ואל ישעו נדצרי שקר צפנתי. לא נתמיה להסתכח ממני: (טז) אשתעשע. אמתסק, כמו ישעה האדם שמתה צו נגמול חסדך: (יז) אשתעשע יונק (ישעיה יא, ח): (יח) גל. מלשון גלוי:

מצודת ציון

(מלכים ב ה, ג): (י) תשגני. מלשון שגגה ומשגה: (יא) צפנתי. ענין הטמנה: (טז) אשיחה. ענין דבור: (טז) אשתעשע. ענינו התעסקות בדבר מה לשמוח, כמו ושעשע יונק (ישעיה יא, ח): (יח) גל. מלשון גלוי:

מצודת דוד

מחשבתי לשמור מאוד חוקיך, לכן אל תעזבני לבל יהיה לי שום מניעה: (ט) במה. באיזה ענין יעשה את ארחו זכאי, בעת ירגיל עצמו מנערותו לילך באורח מישור: לשמור כדברך. רוצה לומר לא יאמר אי אפשי בעבירה, אלא יאמר אפשי בו אבל

אשמור כדבר ה': (י) אל תשגני. אל תשימני שוגה מלהבין מצותיך, רוצה לומר תן בלבי בינה להבין על בוריה: (יא) בלבי צפנתי. שמורים הם בלבי למען לא אחטא לך, כי אם אשכח מה מהם אהיה נלכד בחטא בכלי דעת: (יב) ברוך. אומר אני ברוך אתה ה' על נתנת חוקיך, ואשאל ממך שתלמדני אותם, רוצה לומר תן בלבי בינה להבינם: (יג) בשפתי. כי משפטי התורה סיפתי בשפתי ללמדם לזולת, אם כן כשתלמדני אועיל גם לזולתי: (יד) בדרך. שמחתי בהיותי הולך בדרך עדותיך כמו השמח על רבוי הון: (טו) ואביטה. אביט בכונת הלב ולא מן השפה ולחוץ כי אם לקיים וללכת באורחותיך: (טז) אשתעשע. בכל עת אני משתעשע בהם למען לא אשכח מה מהם: (יז) גמול. רוצה לומר גמול חסד על עבדך שאחיה למען אשמור דבריך, ולא בעבור הנאות עולם הזה: (יח) גל עיני. האיר עיני להבין

תהלות מנחם

ט — במה יזכה נער את ארחו

סגולה להיפקד בכך

הבעש"ט מפרש¹⁵ את הפסוק: במה יזכה נער — באיזה מצוה האדם יזכה להיפקד בכך,

רק את פרטי המצוות וההלכות, אלא גם) את הכלל ד"כל מצוותיך" — שהם חכמתו ורצונו של הקב"ה, ובמילא פעולתו בעולם היא באופן נעלה יותר, ע"ד שיהי' לע"ל כאשר "לא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת¹³ ה' בלבד"¹⁴.

13 כסיום וחותרם הרמב"ם במשנה תורה. 14 הדרן על הרמב"ם ה'תשנ"א. 15 ראה אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ חי"ג ע' שפט. הובא בכתר שם טוב (קה"ת, תשס"ד) בהוספות ע' שכג.

תהלות מנחם

תורה ונשמתא דאורייתא, גופי תורה הם הלכות התורה (וע"ז אמרו במשנה²⁶ "הן הן גופי תורה"), ונשמתא דאורייתא הם רזין וסודות התורה. וכזה גופא יש בחי' נשמתא ונשמתא לנשמתא²⁷, רזין ורזין דרזין, שבחי' נשמתא היא לנגד הבחינות נר"נ, ובחי' נשמתא לנשמתא היא לנגד בחינת חי' ובחינת יחידה.

וכשם שבאדם יש ענין הלבושים על הגוף והנפש, והם ענין חיצוני בלבד, כך גם בתורה יש ענין הלבושים, והם סיפורי מעשיות שבתורה. כמו: סיפור ז' מלכים שמלכו באדום²⁸, וכן סיפור המנחה ששלח יעקב לעשו²⁹, שאומנם יש בהם סודות³⁰ ורזין דרזין³¹, אבל הם בהעלם ומה שניכר זהו ענינם החיצוני, ולכן ה"ז דומה ללבוש שמכסה על הפנימיות³².

וע"ז ביקש דוד "גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך", "נפלאות" דייקא, שקאי על סודות התורה, שלמעלה מהשגה, שיהי' "גל עיני ואביטה גו" — שיוכל להביט ולראותם, וכמאמר רז"ל³³ "הכל בחזקת סומין עד שהקב"ה מאיר את עיניהם", והראי' ממ"ש בהגר"ל³⁴ "ויפקח אלקים את עיני' ותרא באר מים", היינו, שהבאר הי' קודם לכן, ורק היא לא ראתה את הבאר, וע"י שנפקחו עיני' ראתה את הבאר. ואם בנוגע למציאות גשמית צריך ל"ויפקח אלקים גו", עאכ"כ בנוגע לסודות התורה צריך להיות "גל עיני ואביטה גו"³⁵.

גילוי פנימיות התורה בנגלה דתורה

ג. וצריך להבין, כיון שהסיבה שלא רואים את ה"נפלאות מתורתך" הוא לא מצד חסרון הכלים, אלא לפי ש"הנפלאות" הם מכוסים

את ארזו — ע"י מצות הכנסת אורחים בשמחה ובקורת רוח¹⁶.

יח — גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך

"נפלאות מתורתך" — פנימיות התורה

א. הפירושו¹⁷ ב"גל עיני — האר עיני להבין מתורתך דברים נפלאים ומכוסים".

והנה אי אפשר לומר שבקשה זו היא על נגלה דתורה, כי לפי זה לא יובן למה נקרא זה בשם "נפלאות". וגם מהי הבקשה "גל עיני" — שיגלו לי דבר חדש, הרי נגלה דתורה ניתנה כבר, וצריך רק להתייגע בה?

אך הענין הוא, ש"נפלאות" קאי על פנימיות התורה¹⁸, שהוא דבר מופלא ונבדל לגמרי¹⁹, וזה יתגלה לעתיד לבוא, דעכשיו נתגלה רק נגלה דתורה, ולעתיד לבוא יתגלה גם הפנימיות²⁰.

אך מעין זה יש בגילוי פנימיות התורה גם עכשיו, והו"ע רזין ורזין דרזין שנתגלו בקבלה, ובעומק ובהרחבה יותר בתורת החסידות, שהם מעין הגילוי דלע"ל. והיינו דכשם שלע"ל גם הבחינה היותר עליונה שבפנימיות התורה תומשך בגילוי, הנה מעין זה גם עכשיו יש בגילוי²¹ שנתגלה בקבלה ובתורת החסידות²².

סודות שממתנינם לגילוי

ב. והענין בזה, כתיב²³ "זאת תורת אדם", שהתורה נמשלה לאדם²⁴, וכמו שבאדם יש גוף ונשמה, ובנשמה עצמה יש חמש מדריגות, כמארז"ל²⁵ חמשה שמות נקראו לה: נפש, רוח, נשמה, חי' ויחידה. כמו"כ יש בתורה גופי

16) אג"ק ח"ד ע' ל. וחיי"ט ע' שלג. 17) ראה מצו"ד כאן ועוד. 18) ראה הקדמת הרמב"ם לפיה"מ "ולהתפלל אליו, ולהתחנן לבוננו ולהורו ולגלות לו הסודות הגנוזות בכתוב, כמו שמצאנו דוד ע"ה עשה כן, באמרו גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך". 19) ראה פרש"י וירא יח, יד. 20) שה"ש א, ב. ובפרש"י שם "מובטחים מאתו להופיע עוד עליהם לבאר להם סוד טעמי ומסתור צפונותי ומחלים פניו לקיים דברו, וזהו ישקני מנשיקות פיהו". 21) נתבאר בהרחבה בקונטרס ענינה של תורת החסידות. 22) מד"ה צור תעודה ה'תשי"ט. 23) חוקת יט, יד. 24) ראה זח"ב קיז, רע"ב. ח"ג כט, ב (ברע"מ). 25) ב"ר פי"ד, ט. 26) חגיגה י, א. 27) ראה זח"א עט, ב. 28) וישלח לו, לא ואילך. 29) שם לב, יד ואילך. 30) ראה ע"ח שער ט (שער שבירת הכלים) פ"א ואילך. פ"ח. 31) ראה תו"א כד, א ואילך. 32) ראה אגה"ק סיי"ט (קנח, א). 33) מד"ר וירא כא, יט. 34) וירא כא, יט. 35) מד"ה בראשית ברא

תהלות מנחם

את עיני האדם ויראה את הנפלאות שכתורה מצד ענינו של האדם.

ועפ"ז יתוסף הסברה בלשון הפסוק "נפלאות מתורתך" – שראיית הנפלאות דתורה תהי' "מתורתך" הנגלית. דלכאורה, הרי העיקר שיראה הנפלאות דתורה, ולמה צריך שיראה אותם ע"י נגלה דתורה? אולם עפ"י המבואר לעיל שתכלית הכוונה בגילוי פנימיות התורה שתומשך בגדדי ועניני האדם, מובן, שראיית הנפלאות דתורה צריכה להיות ע"י נגלה דתורה, היינו, שהגוף והלבוש דתורה עצמו יגלה את נשמתא דאורייתא ונשמתא לנשמתא⁴⁴.

גילוי פנימיות התורה בכוונת המצוות

ד. הצמח צדק בפירושו עה"פ⁴⁵ לאחר שמפרש את תוכן הבקשה הנ"ל (לראות לא רק את הלבוש התורה, אלא גם את הנשמתא דאורייתא "כנ"ל ס"ב), מביא את פירוש השל"ה⁴⁶ ד"אביטה נפלאות – זהו שיאיר הקב"ה ענינו בסודות המצוות". ולאח"ז חוזר שוב לבאר ש"נפלאות" הוא פנימיות התורה, "נשמתא דאורייתא".

וצריך להבין, מהו הטעם בסדר זה, לכאורה הי' צריך תחילה לסיים את הפירוש ש"נפלאות" הוא "נשמתא דאורייתא", ולאח"ז להביא עוד פירוש ש"נפלאות" הוא "סודות המצוות"?

ומזה משמע, שהפירוש ש"נפלאות" הוא "סודות המצוות" נוגע לביאור והבנת הפירוש ד"אביטה נפלאות" הוא שיראה "נשמתא דאורייתא".

ונעלמים³⁶, הוה לי' לבקש שהקב"ה יגלה את "הנפלאות" דתורה³⁷, ומהי הבקשה "גל עיני" שהקב"ה יפקח את עיניו?

והביאור בזה, עפ"י מ"ש במדרש³⁸ "משל למלך שגזר ואמר בני רומי לא ירדו לסוריא, ובני סוריא לא יעלו לרומי, כך כשברא הקב"ה את העולם גזר ואמר³⁹ השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם, כשביקש ליתן התורה ביטל הגזירה ואמר התחתונים יעלו לעליונים והעליונים ירדו לתחתונים, ואני המתחיל, שנאמר⁴⁰ וירד הוי' על הר סיני, וכתב⁴¹ ואל משה אמר עלה אל הוי'".

ומבואר במ"א⁴² הטעם שמקדים "התחתונים יעלו לעליונים" לפני "והעליונים ירדו לתחתונים" (אף שבפועל היתה ירידת העליונים למטה קודם, "ואני המתחיל"), הוא, כי תכלית המטרה של מתן תורה הוא ש"התחתונים יעלו לעליונים" [שיהיו כלים לגילוי אלקות, ויתירה מזו, שגם המשכת הגילוי בהם תהי' מצד ענינם וע"י עבודתם], אלא שבכדי שיוכל להיות עליית התחתונים למעלה צריך להיות ירידת העליונים למטה, שהיא ההתחלה והנתינת כח על עליית התחתונים למעלה.

ועד"ז הוא במתן תורה של פנימיות התורה⁴³, שהכוונה בביטול הגזירה והמחיצה בין העליונים והתחתונים, היא שהגילוי דפנימיות התורה שנמשך להאדם יהי' גם מצד האדם.

ולכן כתוב "גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך", כי עיקר הכוונה הוא שהקב"ה יפקח

ה'תשכ"ה. 36) וי"ל שההעלם דבחי' נשמתא דאורייתא הוא מפני שהיא מלוכשת בהגוף דתורה (נגלה דתורה) שמעלים על הנשמה, וההעלם דבחי' נשמתא לנשמתא דאורייתא הוא לא שהיא מלוכשת באיזה דבר שמעלים עלי', אלא שמצד עצמה היא בהעלם, העלם שלמעלה מגילוי. 37) ע"ד "אראנו נפלאות" (מיכה ז, טו) שהקב"ה יראה את הנפלאות. ולהעיר מהמבואר באוה"ת לתהלים שם ובהמשך הנ"ל שם פג"ה, ד"אביטה נפלאות" הוא כענין "אראנו נפלאות". 38) תנחומא וארא טו. שמו"ר פי"ב, ג. ועוד. 39) תהלים קטו, טז. וראה "תהלות מנחם" עה"פ שם. 40) יתרו יט, כ. 41) משפטים כד, א. 42) לקו"ש ח"ח ע' 23. 43) המשך תרס"ו ע' ריט. סה"מ ה'תש"ד ע' 211. 44) מסה"מ מלוקט ה ע' רעא ואילך (ד"ה גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך ה'תשל"ז). 45) אוה"ת (יהל אור) ס"ע תנט ואילך. 46) בתחילתו (ב, א)

תהלות מנחם

ד"גל עיני" הוא לראותם מתוך הכוונות שע"ד הנגלה (הן בנוגע לכוונה כללית⁵¹ שבכל המצוות בשווה – קיום רצון ה', והן בנוגע לכוונה פרטית שבכל מצוה בפרט, שענין זה הוא גם עפ"י נגלה, אלא שע"י לימוד פנימיות התורה, הכוונה והרצון דהאדם לקיים רצון ה' הוא באופן נעלה יותר⁵²), עד להבנתו בדרך הפשט, שגם "בן חמש למקרא" יכול להבין⁵³.

ולהוסיף, שענין זה (שההשגה בענינים הכי נעלים תהי' ע"י הענינים הכי פשוטים) נוגע ב"סודות המצוות" עוד יותר מאשר בתורה, שהרי עיקר הכוונה במצוות הוא לפועל בירור וזיכוך האדם, "לצרף בהן את הבריות"⁵⁴ (והרי עיקר הבירור והזיכוך הוא ב"סודות המצוות"⁵⁵, וכל שהכוונה היא נעלית יותר, הבירור והזיכוך הוא נעלה יותר), ולכן בזה נוגע עוד יותר שידיעת ה"נפלאות" שב"סודות המצוות" תהי' מתוך הכוונה שבפשטות⁵⁶.

הרמז ב"גל עיני" ל"ג בעומר

ו. והנה תוכן הבקשה הנ"ל שייכת ל"ג בעומר, יום הסתלקות רשב"י, כי ע"י רשב"י נתגלה פנימיות התורה⁵⁷ (וע"י משה רבינו נתגלה נגלה דתורה)⁵⁸, ועיקר הגילוי הי' ביום הסתלקותו, כדאיתא בזהר⁵⁹ שביום הסתלקותו גילה לתלמידיו "מלין קדישין" שלא גילה במשך כל ימי חייו ("מלין דדחילנא לגלאה"⁶⁰, שהיא ירא לגלותם).

והביאור בזה עפ"י המבואר לעיל שתכלית הכוונה בגילוי פנימיות התורה הוא שיומשך בגדרי ועניני האדם (נגלה דתורה), מובן, ששלימות כוונה זו היא דוקא בגילוי "סודות המצוות"⁴⁷, שקיומם קשור עם בירור עניני עוה"ז, והכוונה בהם מגלה את מציאותם האמיתית. ולכן מביא הצ"צ את פירוש השל"ה תוך כדי ביאור בפירוש "נפלאות מתורתך" שקאי על פנימיות התורה, שכן שלימות גילוי פנימיות התורה הוא קשור עם גילוי "סודות המצוות", שעל ידם נשלם עליית התחתונים למעלה.

ה. עפ"ז יש לומר שבהבנת פירוש הצ"צ הנ"ל (ס"ד) נתחדש כמה ענינים ודיוקים: א) כשם שבשביל מעשה (גוף⁴⁸) המצוות צריך ללמוד נגלה (גוף) דתורה (כי "תלמוד מביא לידי מעשה"⁴⁹), כמו"כ בכדי ש"סודות (הנשמה⁵⁰) המצוות" יהי' כדבעי, צריך ללמוד פנימיות (נשמה) דתורה.

ב) כשם שבלימוד התורה יש ריבוי מדריגות עד אין קץ, כמו"כ בקיום המצוות וכל שכן ב"סודות המצוות" יש ריבוי מדריגות.

ג) כשם שבנוגע לראיית ה"נפלאות" דתורה מבקשים "גל עיני" – שראיית ה"נפלאות" דתורה (נשמתא ונשמתא לנשמתא) תהי' "מתורתך" – מנגלה דתורה כנ"ל ס"ג, עדי"ן הוא בנוגע ל"סודות המצוות", שעיקר הענין

(47) להעיר מהידוע (תו"א בתחילתו ואילך. ובארוכה בלקו"ש ח"ט ע' 65) דתורה היא המשכה מלמעלה למטה ומצוות העלאה מלמטה למעלה. (48) ראה תניא רפ"ח. של"ה רמט, סע"ב. וראה בהנסמן במפתח פסוקים ומחז"ל בתניא (קה"ת תשמ"ה) ע' צ הערה 11. (49) קידושין מ, ב. ב"ק יז, א. (50) תניא ושל"ה שם. (51) ראה סה"מ מלוקט ב ע' נז. (52) להעיר מתניא פל"ט (נג, ב) "כמו שאין אדם עושה דבר בשביל חברו למלאות רצונו אא"כ אוהבו או ירא ממנו, כך אי אפשר לעשות לשמו ית' באמת למלאות רצונו לבד בלי זיכרון והתעוררות אהבתו ויראתו", והדרך לבוא לאהבתו ויראתו היא לימוד פנימיות התורה (כמובן גם מהרמב"ם הל' יסודי התורה פ"ב ה"ב). (53) אבות פ"ה מכ"א. (54) ב"ר רפמ"ד. וש"נ. (55) להעיר מסה"מ ה"תש"ב ע' 53. (56) מסה"מ מלוקט ה ע' רעא ואילך (ד"ה גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך ה'תשל"ז). (57) ראה סידור עם דא"ח (ד"ה עד הגל הזה) ע' דש, סע"ב. סה"מ עטר"ת ס"ע תיט ואילך. ועוד. אלא ששם מקשרים זאת לפסוק (ויצא לא, כב) "עד הגל הזה", שהו"ע המחיצה בין לבן העליון ליעקב אבינו, אולם בביאור זה מדובר על ענין הגילוי שיש בענין "הגל", כמדובר בפנים. (58) מובן בפשטות, שבמתן תורה (שהי' ע"י משה רבינו) ניתן גם פנימיות התורה, כולל גם פנימיות התורה שתתגלה לע"ל, שהרי מתן תורה לא יהי' עוד הפעם (סה"מ תרנ"ו ע' שנו. המשך תרס"ו ע' כג. שם ע' תקמו. תער"ב ח"א ע' שסו. סה"מ עטר"ת ע' רצא. תרפ"ה ע' קצט. ה'תשי"ט ע' 52 ועוד), אלא שהגילוי דפנימיות התורה הי' ע"י רשב"י. (59) זח"ג (באד"ח) רפז, ב. (60) שם רצא, סע"א.

נְפִלְאוֹת מִתּוֹרַתְךָ: יֵט גַּר אֲנֹכִי בְּאֶרֶץ אֶל־תִּסְתֵּר מִמֶּנִּי
 מִצּוֹתֶיךָ: כִּגְרָסָה נִפְשִׁי לְתֹאבָה אֶל־מִשְׁפָּטֶיךָ בְּכָל־עֵת:

(יט) נפלאות מתורתך. זננים המכוסים זה, (יט) גר אנכי בארץ. ימים מועטים: אל שאים מפורשים זה: מתורתך. נפלאים מפירושי תורתך, שאים מפורשים זה (מלאמי): מצודת דוד

מתורתך דברים נפלאים ומכוסים: (יט) גר. הלא אני בארץ כגר הזה שמעט זמן יושב במקום גרותו ושואף הוא אל מקום מולדתו, כן שני חיי מעטים ושואף אני לשוב למקור נשמת, ולזה אל תסתר ממני פלאי מצותיך מלהבינם במעט ימי: (כ) גרסה. נפשי נשברה מרוב תאוה בכל עת אל משפטיך: מצודת ציון

(כ) גרסה. ענין שבירה, כמו ויגרס בחצץ שני (איכה ג, טז): לתאבה. כמו לתאוה: וע"י שציוה לכותבם⁶¹ נתגלו אח"כ לכל ישראל, ועד שנתגלו באופן ד"יתפרנסון⁶² בהבנה והשגה.

גַּר בְּגִשְׁמִיּוֹת וְתוֹשֵׁב קִבְעַת בְּרוּחַנִּיּוֹת

הפירוש⁶⁷ ב"גר אנכי בארץ — הלא אני בארץ כגר הזה שמעט זמן יושב במקום גירותו ושואף הוא אל מקום מולדתו, כן שני חיי מעטים ושואף אני לשוב למקור נשמת, ולזה אל תסתר ממני פלאי מצוותיך מלהבינם במעט ימי".

וי"ל שזהו ע"ד מ"ש ביעקב אבינו⁶⁸ "עם יעקב לבן גרתי ואחר עד עתה", ופרש"י "גרתי בגימטריא תרי"ג, כלומר, עם לבן הרשע גרתי ותרי"ג מצות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים".

כלומר, למרות שהיו לו "שור וחמור צאן ועבד ושפחה"⁶⁹, ושאר ענינים גשמיים, הנה מכיון שהם היו אצלו באופן של "גרתי" בלבד, דבר זר, לכן "ותר" מצוות שמרתי".

והענין בזה, הענינים הגשמיים הם ארעיים וזמניים, ואילו הנשמה שהיא "חלק אלוהי

עוד זאת, עפ"י הידוע⁶³ שביום ההסתלקות מתגלה הפנימיות של עבודת האדם שעבד במשך כל ימי חייו, מובן, שביום ההסתלקות רשב"י, מתגלה פנימיות עבודתו, גילוי סודות התורה, וכן"ל שהוא גילוי בלתי מוגבל, שחוזר וניעור כפי שהי' בפעם הראשונה⁶⁴.

ולכן מובא בכ"מ⁶⁵ של"ג בעומר הוא נקרא מתן תורה של פנימיות התורה, בדוגמת חג השבועות שהוא זמן מתן תורה של כללות התורה. ומזה מובן, שכמו במתן תורה בחג השבועות חוזר בכל שנה ושנה, כמו"כ מתן תורה דפנימיות התורה כל"ג בעומר הוא בכל שנה ושנה.

היינו שענין ה"גל" — מלשון גילוי, "נפלאות מתורתך" — פנימיות התורה, נמשך ומתגלה ב"גל" — ל"ג בעומר⁶⁶.

61 שם רפז, ב' ר' אבא יתוב. וי"ל הטעם שהוצרך דוקא הוא לצוות על כתיבת דברים אלו, כי לגלות סודות כאלו נעלים, צריכים פעולה מיוחדת ע"מ שיהיו שייכים לעולם. 62 ראה תקו"ז ת"ו בסופו "כמה בני נשא לתתא יתפרנסון מהאי חיבורא דילך כו". ובפירוש כסא המלך שם, מפרש ד"יתפרנסון" הוא "יפורשו מאמריו העמוקים כו' שיבינו כו'". וראה לקו"ש ח"ג ע' 873. 63 ראה סידור שם סע"א. וראה אגה"ק ביאור לסימן ז"ך (קמז, סע"א) וסימן כח (קמח, א). 64 ראה סה"מ ה'תש"ד ע' צו ואילך. ובכ"מ. 65 המשך תרס"ו ע' ריט. סה"מ ה'תש"ד ע' 211. 66 מסה"מ מלוקט ה' ע' רעא ואילך (ד"ה גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך ה'תשל"ז). 67 מצו"ד כאן. 68 וישלח לב, ה. 69 שם, ו.

כא גַּעֲרַת זָדִים אַרְוִירִים הַשְּׂגִימ מִמְצוֹתֶיךָ: כב גַּל מַעְלֵי חֶרְפָּה
 וּבּוֹז כִּי עֲדוֹתֶיךָ נִצַּרְתִּי: כג גַּם יֵשְׁבוּ שָׂרִים בִּי נִדְבְּרוּ עֲבָדֶיךָ
 יִשִּׁיחַ בַּחֲקִיךָ: כד גַּם־עֲדוֹתֶיךָ שִׁעֲשֵׂעֵי אֲנִשִּׁי עֲצָתִי:
 כה דַּבְּקָה לְעֵפֶר נַפְשִׁי חֲיִנִי כְּדַבְּרֶךָ: כו דְּרַכִּי סִפְרָתִי וְתַעֲנֵנִי
 לְמַדְנִי חֲקִיךָ: כז דְּרֹךְ־פְּקוּדֶיךָ הִבִּינִי וְאֲשִׁיחָה בְּנִפְלְאוֹתֶיךָ:
 רש"י

נפשי מחמת תאוה, כמו (ויקרא ג, יד) גרש כרמל, ומנחם חזר לתאוצה עם מתאבז אנכי את גאון יעקב (עמוס ו, ח) ושניהם לשון שצר: (כז) גל מעלי. לשון גלגל, כמו ויגל את האבן (נחלשית כט, י): (כג) בי נדברו. אע"פ שמלכי אומות העולם מתלוצצים עלי שאני עוסק בתורה: (כד) שעשועי. עסקי: (כה) חייני כדברך. כמו שהצטחתי על ידי נתן הנביא טובה: (כו) ספרתי. לך את לרכי ואת מצודת דוד

מצודת ציון

(כא) השוגים. מלשון שוגג ומשגה: (כב) גל. גלגל וסבב: ובוז. בזיון:

(כא) גערת. רוצה לומר כי ראיתי אשר מעולם גערת בזדים ארוורים אשר הם שוגים ממצותיך בעבור זדון לבם אשר לא למדו, ולזה אתאוה אל משפטיך ללמדם ולעשותם: (כב) גל. העבר מעלי חרפה ובזיון, כי שמרתי התורה, ואינו בדין להתבזות למען יגדל כבוד התורה: (כג) גם ישבו. לא לבד באקראי ידברו בי כי גם ישבו דרך קבע, אבל אני לא אדבר בס כי אם אשיח בחוקיך: (כד) גם עדותיך. לא לבד אשיח בהם דרך עראי, כי גם שעשועי המה בכל עת, ויחשבו לאנשי עצתי לדבר בהם בתמידות כאדם עם יועציו: (כה) דבקה. שחה נפשי ודבקה עד לעפר, ואשאל ממך חייני מהצרה כדברך עלי על ידי נתן הנביא: (כו) דרכי. עניני הייתי מספר לפניך לשאול לך עצה עליהם, כמו שנאמר (שמואל ב, ה, כג) וישאל דוד בה' וותענני. ענית לי על שאלתי: למדני. לכן אשאל גם זאת אשר תלמדני חכמת התורה, וענני גם עתה למלא משאלותי: (כז) דרך פקודיך. רוצה לומר מסתרי המצוות ועיקרם: ואשיחה. ואדבר עוד לזולתי ללמד בדברים הנפלאים והמכוסים שבהם:

תהלות מנחם

ממעל ממש"70, "נשמה שנתת בי טהורה היא"71 היא נצחית. וכאשר מתבוננים בזה, אזי לא רק שהענינים הגשמיים אינם מבלבלים לענינים הרוחניים, הנה עוד זאת, מכיון שהם העיקר, נמשך מהם גם בגשמיות, באופן שהגשמיות נעשה רוחניות וקדושה. כפי שאמר יעקב "יהי לי שור וחמור גוי", שהענינים ד"שור וחמור גוי", נעשו שייכים "לי" — לעיקר והעצם של יעקב72.

ועל בחי' זו נאמר73 "שלושה (האבות) הטעימן הקב"ה בעולם הזה מעין עולם הבא", כי בעוה"ז הם פעלו את הגילוי שיש בעוה"ב.

(70) תניא רפ"ב. (71) נוסח ברכת השחר. (72) ראה אוה"ת וישלח רכח, א ואילך. (73) ב"ב טז, סע"ב. (74) ב"ר פנ"ו, ז. פע"ד, ג. ועוד. (75) תהלים צ, י. וראה "תהלות מנחם עה"פ. (76) משחת ש"פ וישלח ה'תשט"ז (חלק

כח דַּלְפָּה נִפְשִׁי מִתּוּגָה קִיַּמְנִי כְּדַבְרְךָ: כט דְּרֹךְ־שֶׁקֶר הִסַּר
 מִמֶּנִּי וְתוֹרַתְךָ חֲנַנִּי: ל דְּרֹךְ־אֱמוּנָה בַּחֲרַתִּי מִשִּׁפְטֶיךָ שְׁוִיתִי:
 לא דְּבַקְתִּי בְּעֵדוּתֶיךָ יְהוָה אֶל־תִּבְיַשְׁנִי: לב דְּרֹךְ־מִצּוֹתֶיךָ אֲרוּץ
 כִּי תִרְחִיב לְבִי:

לג הוֹרַנִי יְהוָה דְּרֹךְ חֲקִיךָ וְאַצְרַנָּה עֵקֶב: לד הִבִּינִי וְאַצְרָה
 תּוֹרַתְךָ וְאַשְׁמְרָנָה בְּכָל־לֵב: לה הִדְרִיכֵנִי בְּנִתִּיב מִצּוֹתֶיךָ
 כִּי־בו חִפְצָתִי: לו הִטְלִיבִי אֶל־עֵדוּתֶיךָ וְאֵל אֶל־בְּצַע:
 לז הֶעֱבַר עֵינַי מִרְאוֹת שׁוֹא בְּדַרְכְּךָ חֲנִינִי: לח הִקַּם לְעַבְדְּךָ
 אִמְרַתְךָ אֲשֶׁר לִירְאָתְךָ: לט הֶעֱבַר חֲרַפְתִּי אֲשֶׁר יִגְרָתִי כִּי
 מִשִּׁפְטֶיךָ טוֹבִים: מ הִנֵּה תֹאבְתִי לְפָקֶדֶיךָ בְּצַדִּיקֶיךָ חֲנִינִי:

רש"י

זלע"ו: (לח) הקם לעבדך אמרתך. אשר
 הצטחתי: אשר ליראתך. שיהיה אני זרעי
 יראי שמך, שעל מנת כן הצטחתי אם ישמרו צניק
 את דרכם וגו' (מלכ"ס ג, ד): (לט) העבר
 חרפתי. מחול לי על אומות עון, ושז לא יוכלו
 אויבי לחרפני זו: כי משפטיך טובים. וכז

מצודת ציון

(כח) דלפה. ענין הטפה, כמו דלף טורד (משלי כו,
 טו): מתוגה. מלשון יגון: (לב) ארוץ. מלשון ריצה
 ורדיפה: (לג) הורני. ענין למוד, כמו את מי יורה
 דעה (ישעיה כח, ט): עקב. ענין סוף ואחרית, על שם
 שהעקב הוא סוף הגוף, ובעבור זה יקרא גם השכר
 בלשון עקב כמו שנאמר (דברים ז, יב) והיה עקב
 תשמעון כי השכר הוא סוף המעשה: (לה) בנתיב.
 ענין שביל ומסילה: (לו) בצע. אהבת הממון, כמו
 שונאי בצע (שמות יח, כא): (לט) יגורתי. ענין פחד,
 כמו ויגר מואב (במדבר כב, ג): (כז) תצל. ענין

התורה: (לה) הדריכני. רוצה לומר מן השמים יסייע לי לדרוך בנתיב מצותיך: כי בו חפצתי. והבא לטהר
 מסייעין לו: (לו) הט לבי. תן בלבי להיות נוטה אל התורה ולא אל אהבת אסיפת הממון: (לז) העבר
 עיני. מנע עיני מלראות דבר שוא ואיסור, כי פן אחמוד בה ואכשל: בדרך חייני. החיה את נפשי
 בהסתכלות דרכיך לחמוד אליהם: (לח) הקם. תקים לעבדך הבטחת אמרתך אשר היא מבוא ליראתך, כי
 על ידי ההשקט אוכל לירוא את ה': (לט) חרפתי. חרפת העון אשר אפחד ממנו העבר נא ומחול עליו,

חטאתי, ואתה עניתני: (כח) דלפה נפשי.
 נטפה, כלומר נחסרת והולכת: (ל) משפטיך
 שויתני. שמתני עממי למשפטיך ודבקתי בעדותיך,
 לצמור צדק אמונה. לך אני שואל, דרך שקר הסר
 ממני: (לג) ואצרנה עקב. אשמרנה בכל
 מעגלותיה ועקבי נתיבותיה, לשון עקבי טראל"ש

מצודת דוד

(כח) דלפה. מרוב תוגה נמס נפשי עד שנוטפת
 טיפין טיפין, והוא ענין מליצה והפלגה: קיימני
 כדברך. קיימני בחיים כדברך על ידי נתן הנביא:
 (כט) הסר ממני. לבל אתאווה ללכת בה: ותורתך
 חנני. ללכת בדרך תורתך: (ל) שויתי. שמתני דברי
 משפטיך לנגד עיני ללכת בהם: (לא) דבקתי. על
 כי דבקתי בעדותיך לכן אתה ה' אל תביאני לידי
 בושה: (לב) ארוץ. רוצה לומר בזריות רב אעשה
 מצותיך, כי ידעתי אשר בעבורם תרחיב לבי
 בתענוגי עולם הבא: (לג) ואצרנה עקב. אשמרנה
 עד סוף ימי מבלי הפסק: (לד) הבינני. דרכי

התורה: (לה) הדריכני. רוצה לומר מן השמים יסייע לי לדרוך בנתיב מצותיך: כי בו חפצתי. והבא לטהר
 מסייעין לו: (לו) הט לבי. תן בלבי להיות נוטה אל התורה ולא אל אהבת אסיפת הממון: (לז) העבר
 עיני. מנע עיני מלראות דבר שוא ואיסור, כי פן אחמוד בה ואכשל: בדרך חייני. החיה את נפשי
 בהסתכלות דרכיך לחמוד אליהם: (לח) הקם. תקים לעבדך הבטחת אמרתך אשר היא מבוא ליראתך, כי
 על ידי ההשקט אוכל לירוא את ה': (לט) חרפתי. חרפת העון אשר אפחד ממנו העבר נא ומחול עליו,

וַיִּבְאֵנִי חֶסְדְּךָ יְהוָה תְּשׁוּעַתְךָ כְּאִמְרַתְךָ: ^{מב} וְאֶעֱנֶה חֶרְפִּי
 דָּבָר כִּי־כִבְטַחְתִּי בְּדַבְרֶךָ: ^{מג} וְאֶל־תִּצַּל מִפִּי דְבַר־אֱמֶת עַד־
 מָאוֹד כִּי לְמִשְׁפָּטְךָ יִחַלְתִּי: ^{מד} וְאֶשְׁמְרָה תּוֹרַתְךָ תְּמִיד לְעוֹלָם
 וָעַד: ^{מה} וְאֶתְהַלֵּכָה בִּרְחֹבָהּ כִּי פְקוּדֶיךָ דְרָשְׁתִּי: ^{מו} וְאִדְבַּרְהָ
 בְּעֵדוּתְךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֲבוֹשׁ: ^{מז} וְאֶשְׁתַּעֲשַׂע בְּמִצְוֹתֶיךָ
 אֲשֶׁר אֶהְבֵּתִי: ^{מח} וְאֶשְׂאֵ־כַפִּי אֶל־מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אֶהְבֵּתִי
 וְאֶשְׁיַחָהּ בְּחִקְיֶךָ:

רש"י

אני מקבל עלי לשלם הכנסה חרצתמים: ^{מב} ויבואני. תשועתך תצא אלי, כאמרתך
 שהצטמתני: ^{מג} ואל תציל מפי דבר אמת. ואל תצדל מפי דבר אמת, כמו ואל תלהיס את מקנה
 חזקן (צראשית לא, ט) (מנאמי): דבר אמת עד
 מאד. ככל הוראותי וכל דיני שלא אכשל צה: ^{מד} יחלתי. קוימי: (מה) ואתהלכה ברחבה.
 צהלכה מרווחת ופושטת צישראל: דרשתי.

מצודת דוד

כי הלא טובים משפטיך בעשות חסד עם המשפט:
 (מ) הנה תאבתי. אני מתאוה לעשות פקודיך, ואם
 לא עשיתי כולם, עם כל זה חייני כפי צדקתך אשר תצרך מחשבה טובה למעשה: (מא) ויבואני. יבואו
 לי חסדיך, ואהיה נושע על ידי תשועתך כאשר אמרת על ידי נתן הנביא: (מב) ואענה. אשיב למחרפי
 דבר, רוצה לומר דברי חרוף כאשר דבר אלי: כי בטחתי בדבריך. אשר הבטחתי שלא יוכל לי, ולכן
 אדבר ולא אירא: (מג) ואל תצל. אל תסור מפי דבר אמת, ועד מאוד לא תסור, רוצה לומר כלל וכלל
 לא אהיה נוטה מדבר הוראת אמת במשפטי התורה: כי למשפטיך יחלתי. כי אני מייחל ומקוה לעשות
 משפטיך, לזה אין מהראוי להיות נכשל בהם: (מד) ואשמרה. תן בלבי לשמור: לעולם ועד. כל ימי היותי
 על האדמה: (מה) ברחבה. במקום רחב, רוצה לומר לא אכשל בדבר משפטי התורה, כההולך במקום
 רחב שאינו נוה להכשל: כי פקודיך דרשתי. ומהראוי שתאיר עיני בהם: (מו) נגד מלכים. הם חכמי
 התורה: ולא אבוש. כי יהיו דברי צודקים אין בהם נפתל: (מז) ואשתעשע. אהיה משתעשע במצותיך
 אשר אהבתי אותם, רוצה לומר בעבור גודל האהבה אשתעשע עמהם בכל עת: (מח) ואשא כפי. ארים
 ידי אל מצותיך לקחתם אלי ולעשותם, על אשר אהבתי אותם: ואשיחה. אדבר ואלמד בהם:

מצודת ציון

הסרה, וכן אשר הציל אלהים מאבינו (בראשית לא, טז)

תהלות מנחם

ועבודתנו כל זמן משך הגלות". מובן,
 שעבודתנו בג' העמודים שעליהם העולם
 עומד⁷⁸, תורה עבודה (תפילה) וגמ"ח, צריכה
 להיות באופן של "ואתהלכה ברחבה", מתוך
 "גשמעק", תענוג שיש בו גם הבנה והשגה
 כו'.

מה — ואתהלכה ברחבה

"ואתהלכה ברחבה" בעבודת ה'

א. עפ"י הידוע⁷⁷ ש"תכלית השלימות הזה
 של ימות המשיח ותחיית המתים, שהוא גילוי
 אור א"ס ב"ה בעו"הז הגשמי, תלוי במעשינו

תהלים קיט

קטו

תהלות מנחם

גם הענינים הגשמיים הם חלק מעבודתו הרוחנית כדלקמן ס"ב).

ועי' זוכים בקרוב ממש לביאת משיח צדקנו, שיוליכנו קוממיות לארצנו, "ארץ טובה ורחבה"⁸⁹, ויתירה מזו, "כי ירחיב הוי' אלקיך את גבולך"⁹⁰, כולל גם "ארץ קיני קניזי וקדמוני"⁹¹, במהרה בימנו ממש⁹².

"ואתהלכה ברחבה" בפרנסה גשמית

ב. הנהגה ד"ואתהלכה ברחבה" קשורה לא רק לעבודת ה', אלא צריכה להיות גם הרחבה בגשמיות, ובלשון חז"ל⁹³ "אמר להם הקב"ה לישראל, בני לוו עלי וקדשו קדושת היום והאמינו כי ואני פורע", ועד' בנוגע ל"הוצאת בניו לתלמוד תורה"⁹⁴. וכיון שיש בכח של יהודי לעשות מכל דבר ענין של "שבת" ו"תלמוד תורה", מובן, שגם כללות פרנסתו הגשמית, צריכה להיות באופן של "ואתהלכה ברחבה" כפשוטו.

ואעפ"י שיכול להיות שבאמת לאמיתו הרצון שלו בהרחבה בפרנסה אינה רק בשביל להשתמש בה לענינים רוחניים, הנה זוהי טענה ידועה שהתבארה במדרשי חז"ל⁹⁵ "בשעה שבא הקב"ה לבראות את אדם הראשון.. חסד אומר יברא שהוא גומל חסדים ואמת אומר אל יברא כו'", ומאז כבר נקבעה ההנהגה באופן של "עולם חסד יבנה"⁹⁶, וא"כ פשוט שאצל יהודי צריך להיות הרחבה בפרנסה בגשמיות.

והגם שאדמו"ר הזקן באגה"ק⁹⁷ מוכיח את החסידים על ה"מנהג.. לשאול בעצה גשמית כדת מה לעשות בעניני העולם הגשמי כו'", הנה ידוע שבכ"ז המשיכו חסידים לשאול בענינים גשמיים, וידוע מחסידים שאדה"ז ביאר להם את הנהגתו (לתת עצה בענינים

ואין זה בסתירה למבואר בכ"מ⁷⁹ שעיקר העבודה צריכה להיות מתוך אמונה (קבלת עול), כמארז"ל⁸⁰ "לא נגאלו אבותינו ממצרים אלא בזכות האמונה", שהיא עיקר גדול, כמארז"ל⁸¹ "בא חבקוק והעמידן על אחת, שנאמר⁸² וצדיק באמונתו יחי". כי שם מדובר הוא על תחילת העבודה, וכמו בהתחלת היום שאומרים "מודה אני", ו"הודו להוי'", ואין מסתפקים בזה, אלא ממשיכים לעבודה של הבנה והשגה כו', החל מפירוש המילות, ועד לענין של התבוננות בפרטי הענינים של פסוקי דזמרה, ברכות ק"ש וק"ש.

וכמו"כ בלימוד תורה, אין מסתפקים ב"פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית"⁸³ (אף שגם ענין זה הוא ענין נעלה ביותר, ע"ד סיפור הבעש"ט⁸⁴ שבהיותו במעמד ומצב דנפילת המוחין אמר את האותיות אל"ף ב"ת ופעל נפלאות גדולות). וגם אין מסתפקים בלימוד תורה כל היום ללא יגיעה, אלא צריך להיות לימוד מתוך יגיעה דוקא במשך כל היום כולו.

ועד' בנוגע לגמ"ח (ובמיוחד עבודת הצדקה ש"שקולה כנגד כל המצוות"⁸⁵), שאין להסתפק רק בזה שיוצא ידי חובתו, אלא צריך להיות באופן של הרחבה והידור דוקא, כמו בקרבנות שצריך ש"יביא⁸⁶ קרבנו מן היפה המשובח ביותר.. והוא הדין בכל דבר שהוא לשם הא-ל הטוב שיהי' מן הנאה והטוב.. כל חלב להוי"⁸⁷. ועד לאופן שהתורה ומצוות מאירים את פניו, ע"ד מ"ש⁸⁸ "חכמת אדם תאיר פניו".

הנה אין להסתפק בכ"ז וצריכה להיות עבודתו באופן של "ואתהלכה ברחבה", עבודה מתוך תענוג ושמחה שגורמת לתנועה של הרחבה בכל הענינים הרוחניים והגשמיים (שכן

79) ראה תניא פל"ג (מב, ב). אג"ק ס"א. שם ס"א. 80) מכילתא בשלח יד, לא. 81) מכות כד, א. 82) חבקוק ב, ד. 83) מנחות צט, ב. 84) ראה נטעי גבריאל ה' פסח ח"ג בסופו (ע' תנב ואילך). היכל הבעש"ט גליון ו' ע' קמה ואילך. 85) ב"ב ט, א. וראה תניא פל"ז. 86) ל' הרמב"ם סוף ה' איסורי מזבח. 87) ויקרא ג, טז. 88) קהלת ח, א. 89) שמות ג, ח. 90) פ' שופטים יט, ח. 91) פרש"י שם (מב"ד פמ"ד כג). 92) משיח אהש"פ התשכ"ג. 93) ביצה טו, סע"ב ואילך. 94) שם טז, א תוד"ה כל מזונותיו. 95) ב"ר פ"ח, ה. 96) תהלים פט, ג. וראה "תהלות מנחם" עה"פ. 97) סי' כב.

מט זכר־דבר לְעִבְדְּךָ עַל אֲשֶׁר יִחְלֶתְנִי: נ זֹאת נַחֲמַתִּי בְעֵנִי
 פִּי אִמְרַתְךָ חִתְנִי: נא זָדִים הֶלִיצְנִי עַד־מָאֵד מִתּוֹרַתְךָ לֹא
 נטִיתִי: נב זְכַרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ מֵעוֹלָם וְיָהוָה וְאַתְנַחֵם: נג זֶלַעְפָּה

רש"י

נקשתי: (מט) זכר דבר. אשר יחלתי ע"י נתי
 הנני לענדך: (נג) משפטיך מעולם. שאתה
 מניח יסורין, וחוזר מחמתך וקולת, ועל כן
 אתנחם:

מצודת ציון

: (נא) הליצוני. מלשון לץ: (נג) זלעפה. ענין
 בעתה ורעה, כמו ורוח זלעפות (לעיל יא, ו):
 ההבטחה היא מנחמת אותי בעת עניי: כי אמרתך. אשר אמרת להושיעני היא תחיה את רוחי ולא אוסיף
 עצב: (נא) הליצוני. עם כי הזדים מתלוצצים בי עד מאד בעבור עסקי בתורה תמיד, עם כל זה מתורתך לא
 נטיתי ולא אחוש להם: (נב) משפטיך. הנעשים מעולם באנשי רשע: ואתנחם. בזה אתנחם על דאגת הלצת
 הזדים, כי ידעתי שיקבלו גמולם: (נג) זלעפה. עם כי אחזנתי רעד מאנשי רשע העוזבים את התורה כי כולם

מצודת דוד

תהלות מנחם

גשמיים) באגרת דנפש השפלה⁹⁸ שמכיון
 והתקשרות הנפש השפלה היא ע"י גשמיות,
 הנה הוא ימשיך לענות להם גם בענינים
 גשמיים⁹⁹.

ג. אלא שאפשר לטעון: הרי יש ההולכים
 בתנועה ד"ואתהלכה ברחבה", ובכ"ז אינם
 רואים השפעה גדולה בגשמיות?

הנה המענה להם מבואר בדרושי אדמו"ר
 מהר"ש¹⁰⁰ שמבאר שם "מ"ש¹⁰¹ לא יתן
 לעולם מוט לצדיק, זהו לכל ישראל שנקראים
 צדיקים בגין דאתגורון כו". כמ"ש בזהר¹⁰²
 עה"פ "ועמך כולם צדיקים¹⁰³ — מאן דאתגזר
 אקרי צדיק" (כל מי שנמול נקרא צדיק).
 ומקשה ש"לפי זה צריך להבין, הלא אנו רואים
 שהרבה מישראל דחוקים בפרנסה.. למה אינו

היינו, שכאשר יש ביטחון בה', אזי בודאי
 "לא יתן לעולם מוט לצדיק", ומלכתחילה לא
 יהי' ליהודי שאלה הנ"ל, והוא יעמוד בתנועה
 אחרת לגמרי, ויראה בפועל ממש כיצד
 מלמעלה נותנים לו ב"מדה כנגד מדה"¹⁰⁴,
 הרחבה גדולה בכל ענינו הפרטים¹⁰⁵
 והכללים¹⁰⁶.

98) אג"ק אדה"ז ח"א ע' קנה (וראה בהנסמן שם ע' תנה). 99) וראה שיחת ש"פ שופטים ה'תשנ"א הערה 101
 (סה"ש תשנ"א ח"ב ע' 790). 100) סה"מ תרכ"ו ע' קסח"קע. 101) תהלים נה, כג. 102) ח"ב כג, א. וראה
 גם זח"א צג, רע"א. זה, רע"ב. 103) ישע"י ס, כא. 104) סנהדרין צ, א. סוטה ח, ב. 105) בשיחה כאן דובר
 אודות ענינים נוספים: הקשורים להנהגת הנהלת הישיבה, ואופן ההתקשרות של חסידים לאחרי הסתלקות אדמו"ר
 מהוריי"צ. עיי"ש. 106) משיחת ש"פ עקב ה'תשי"ג.

אֶחֶזְתִּי מִרְשָׁעִים עֲזָבִי תוֹרַתְךָ: נד זְמֵרוֹת הַיּוֹלֵי חֻקֶיךָ בְּבֵית
 מְגוּרֵי: נה זְכַרְתִּי בְּלִילָה שִׁמְךָ יְהוָה וְאַשְׁמְרָה תוֹרַתְךָ: נו זֹאת
 הִיתָה־לִּי כִּי פִקְדֶיךָ נִצַּרְתִּי:

רש"י

(נה) זכרתי בלילה. צעמ זרה ואפילה: לעדות ולזרעי הראוי למלוך, צסכר שפקודיך נצרתמי,
 (נו) זאת היתה לי. עטרם ההולמת אומי, לי כך דרשוהו חכמי ישראל (מנחת):

מצודת דוד

קמו עלי: (נד) זמירות. מכל מקום בכל המקומות שהייתי גר שם היו נחשבים לי חוקיך כשיר וזמר, רוצה לומר למדתי בשמחת הלב וכדרך המזמר: (נה) זכרתי בלילה. עת היות המחשבות פנויות

זכרתי שמך המורה על הממשלה, ולכן בטחתי בו ואשמרה תורתך, ולא הייתי פונה לטרדת ההצלה מן אנשי הרשע: (נו) זאת. רוצה לומר הגדולה הזאת שאני עתה בה, היא באה לי על אשר שמרתי פקודיך:

תהלות מנחם

נד — זמירות היו לי חוקיך בבית מגורי אמיתית ענין ה"זמירות" רק ב"חוקיך"

הי' בכל דיני התורה, גם במצוות שהם בבחי' משפטים, שהשכל מחייב אותם (כמו גזל, גניבה, אונאה, כיבוד אב ואם). וגם במצוות שהם בבחי' עדות שהשכל אינו מחייבם אך מסכים להם (כמו שבת, פסח, סוכה, תפילין), ומהו אומרו "זמירות היו לי חוקיך" דוקא?

א. פירוש הפסוק "זמירות היו לי חוקיך בבית מגורי" הוא שבזמן שדוד המלך הי' נע ונד מטולטל בגירות ("מגורי" מלשון גירות¹⁰⁷), ומלא פחדים ("מגורי" מלשון מגור ופחד¹⁰⁸) משונאיו ומרודפיו, הי' מתענג ושמח ("זמירות היו לי") בדברי תורה ("חוקיך"), שהיו ערכים ומתוקים לו כמו זמירות וניגונים.

ב. והביאור בזה, עפ"י פירוש התרגום ל"זמירות — תושבחן הווי לי", מלשון שבת. כמבואר בתניא¹¹² שדוד קרא את דברי תורה בשם "זמירות", כי זהו ענין "שבחא דאורייתא"¹¹³, שהי' משבח את התורה בזה שחיות כל העולמות תלוי בדקדוק אחד מדקדוקי התורה.

וצריך להבין: א) למה מדמה דוד המלך את התענוג שלו בדברי תורה לתענוג שיש ב"זמירות" דוקא, הרי ישנם ריבוי מיני תענוגים?

והשייכות דפירוש זה לפירוש הפשוט ב"זמירות היו לי חוקיך" (שבס"א), הוא שע"י ההתכוונות במעלת ושבח התורה, שכל העולמות בטלים במציאות לגבי דקדוק אחד מדקדוקי התורה, עי"ז פעל בעצמו שכל עניני העולם לא יתפסו מקום אצלו, וגם כשלא הי' (ב) למה אומר דוד המלך שה"זמירות", התענוג שלו, בעסק התורה הי' בענין "חוקיך" דוקא, מצוות שהם בבחי' חוק שהשכל אינו יכול להבין אותם¹⁰⁹, "חוקה חוקקתי גזירה גזרתי"¹¹⁰, הרי פשוט שהתענוג והשמחה שלו

(107) מצו"ד כאן. (108) ראה פרש"י ד"ה זמירות — סוטה לה, א. מצו"צ עה"פ שם, יט. (109) ראה רמב"ן עה"פ ואתחנן ו, כ. וראה בארוכה ד"ה ויקם עדות היש"ת פ"א-ב. ד"ה אם בחוקתי היש"ת פ"ד (סה"מ היש"ת ע' 51 ואילך. שם ס"ע 90 ואילך). ד"ה רבי אומר היחש"ב פ"ב (סה"מ היחש"ב ע' 115 ואילך). סה"מ אידיש ס"ע 45 ואילך. ובכ"מ. (110) תנחומא חוקת ג. שם ח. במדב"ר ר"פ חוקת. ועוד. (111) כאן. וראה יהל אור עה"פ כאן (ע' תסב) "החכמה של הזמירות.. לעורר ההתפעלות.. וכמו"כ ענין השבחים למעלה הוא לעורר גילוי המדות". (112) קו"א ד"ה זמירות (קס, א ואילך). (113) ראה זח"ג ת, ב.

תהלות מנחם

המצוות בשווה. וזה שהמצווה מובנת בטעם ודעת (משפטים ועדות) הוא כפי שהרצון התלבש בחכמה תורה, ולכל מצוה יש את ענינה הפרטי שנמשך על ידה, כמאמר הזהר¹¹⁹ "רמ"ח פיקודין הם רמ"ח איברים דמלכא"¹²⁰, דכל אבר הוא כלי לכוח פרטי.

וזהו מה שבקיום כל מצווה צריך להיות שתי כוונות¹²¹: כוונה כללית — לקיים רצון ה' (חוקים), וכוונה פרטית — השייכת לאותה מצווה (משפטים ועדות).

ונמצא שיש התכללות בין משפטים לחוקים: כי גם את המצוות דמשפטים ועדות צריך לקיים בעיקר מצד רצון ה', כמו חוקים. ולאידך, גם במצוות דחוקים יש בהם טעם וכוונה פרטית¹²², שעל ידה נמשך אור וגילוי פרטי.

ויתירה מזו, שני ענינים אלו הם ענינים כללים בהנהגת האדם¹²³: ענין המשפטים הוא לשפוט כל דבר, אם זה מתאים עפ"י שכל וחכמת התורה, וגם כשאין בו שמץ איסור, צריך לשקול היטב אם זה לא יגרום חלישות באיזה מצווה או מנהג ישראל, שאז צריך לדחותו מכל וכל. וענין החוקים הוא שבכל עת ממשך היום¹²⁴, צריכה להיות אצלו העבודה דקבלת עול מלכות שמים.

ולכן אמר דוד "זמירות היו לי חוקיך", כי דוקא ע"י העבודה בעסק התורה באופן של "חוקיך", שהוא רצון שלמעלה מטעם, שכן

לו טוב בגשמיות, הי' עוסק בתורה בשמחה גדולה¹¹⁴.

כ"ק מו"ח אדמו"ר מביא¹¹⁵ פירוש נוסף ב"זמירות", מלשון חיתוך וכריתה, כמו "לזמר עריצים"¹¹⁶. דע"י עסק התורה של דוד המלך נתבטלו כל שונאיו ורודפיו, כמארז"ל¹¹⁷ "השכם וערב עליהן לבית המדרש והן כלין מאיליהן".

ויש לקשר פירוש זה לפירושים הנ"ל, שע"י שדוד עסק בתורה באופן של שבח, שהי' נרגש אצלו שחיות כל העלמות תלוי בדקדוק אחד של תורה (כמובא מהתניא), ע"ז נפעל שמה שאינו מתאים לתורה, ומכש"כ מה שמנגד לתורה, לא יהי' לו חיות, "זמירות" מלשון "לזמר עריצים".

עפ"י כ"ז יתבאר הטעם שדוד המלך נוקט "זמירות היו לי חוקיך" דוקא, כי שני הענינים הנ"ל שב"זמירות" התורה: א) "שבחא דאורייתא" (ב) "לזמר עריצים". הם בעיקר מצד ענין החוקים שבתורה.

ג. והענין בזה, מבואר בחסידות¹¹⁸ שג' החלוקות משפטים, עדות, חוקים, נחלקים בכללות לב' חלוקות: מצוות שיש עליהם טעם (משפטים ועדות), ומצוות שלמעלה מטעם (חוקים). שהם ב' ענינים כללים שצריכים להיות בכל מצווה, עבודה שעפ"י טעם ודעת, והעבודה דקבלת עול: זה שהמצווה היא רצונו ית', הו"ע שלמעלה מטעם (חוקים), והוא בכל

(114) ראה קו"א שם. וד"ה הוי לי בעוזרי תרפ"ז פ"ב פ"ד. (115) תרפ"ז שם. (116) ע"ד מ"ש (ישעי' כה, ה) "זמיר עריצים". ראה שהש"ר פ"ב, יב. (117) גיטין ז, א. וראה תו"א מקץ לא, סע"ג שמביא מארז"ל זה לענין "זמירות היו לי חוקיך". (118) ראה ד"ה רבי אומר הית"ש"ב שם. (119) תקו"ז תל (עד, סע"א). תניא רפכ"ג. (120) בתניא רפכ"ג מבואר שהמצוות נקראים אברים לפי שהם לבושים לרצון. שבזה כל המצוות (ואברים) שווים. אבל בפשטות צריך לומר, דזה שהמצוות נקראים אברים הוא גם מצד ענינו הפרטי שבכל אבר — ראה לקו"ת בחוקתי (מו, ב) דזה שהמצוות הם רמ"ח אברים הוא ע"ד "כח הראי" בעין וכח השמיעה באוזן". וראה גם לקו"ת בלק (עא, סע"ב) ש"ע"י קיום המצוות.. ממשיכים האור בפרט להתלבש במצוה פרטית שהיא אבר א' מרמ"ח אברים דמלכא". ולהעיר גם מלקו"ת במדבר (יג, סע"א) "המצוות שהם אברין דמלכא עדי"מ יש בהן התחלקות". ובקו"א (בתניא) ד"ה להבין מ"ש בפע"ח (קנה, ב). "להמשיך האור למטה לרמ"ח אברין דז"א, ומתחלקת ההמשכה לתרי"ג המשכות פרטיות לפי ערך המצוות". (121) תניא רפמ"א. ראה שער האמונה פ"ג. עטרת ראש דרוש לעשי"ת נח, ב ואילך. המשך תרס"ו ע' נו. ובכ"מ. (122) שהרי גם במצוות דחוקים הם אברים פרטים מרמ"ח אברים דמלכא. ומה שהם חוקים — י"ל שלא נתפרש טעמם בנגלה דתורה. (123) ראה ד"ה הוי' לי בעוזרי תרפ"ז פ"ג. ד"ה ויקם עדות היש"ת ספ"ב. (124) ראה קונטרס העבודה פ"ב.

תהלות מנחם

עלה ברצונו ית' ("חוקה חקקתי גזירה גזרתי"), אזי נרגש אצלו שכל העולמות בטלים במציאות לגבי דקדוק אחד מדקדוקי התורה. כי בבחינת התורה כמו שהיא נמשכה בחכמה, מכיון שהמצוות והדקדוקים שבהם הם מצד טעם, הרי בהכרח שיש תפיסת מקום להעולמות, שהרי כל דקדוקי ההלכות שמצד בחינה זו הם בכדי שיומשך שפע בעולמות. ורק כשעסק התורה שלו הוא באופן של "חוקיך", שייך שכל דבר שלומד יהי "זמירות" – תענוג ושעשועים גם בבית מגוריו, וכל הרדיפות שסובל משונאיו אינם תופסים מקום אצלו. ויתירה מזו, עי"ז דוקא גם נפעל בעולם, שהשונאים והרודפים מתבטלים, זמירות מלשון "לזמר עריצים".

יודעים בכירור¹³⁰ שיש חיות אלקי שמחי אותו. ויתירה מזו, גם אור הסובב כל עלמין, שלמעלה מהתלבושות בעולמות, מכיון שע"י ידיעה והשגה באור הממכ"ע מוכרח שיש אור שמופלא מהעולמות, שהוא מקור שממנו נמשך אור הממכ"ע¹³¹, ה"ז בכלל "מילתא דעבידא לאגלויי" (העלם ששייך לגילוי), שלא צריך על זה את ענין ה"עדות".

וענין ה"עדות" הוא על עצמות אוא"ס, שנעלם לגמרי, ולא שייך בו כלל ידיעה והשגה, גם לא ידיעת השליה¹³². ומכיון שכל ענין המצוות הוא להמשיך ולגלות עצמות אוא"ס שלמעלה מסובב, רצון שלמעלה מטעם, לכן הם נקראים "עדות".

ה. והנה הטעם שהמצוות הם עדות על עצמות אוא"ס הוא מפני שהם רצונו ית', רצון שלמעלה מטעם, ולפי"ז צריך להבין: א) מהו החילוק בין ענין ה"עדות" לענין ה"חוקים", הרי לפי הנ"ל (ס"ד) ענין ה"עדות" הוא ממש ע"ד ענין החוקים (כנ"ל ס"ג), גילוי רצון שלמעלה מטעם? ב) לפי הנ"ל שכללות המצוות נקראים "עדות" ע"ש שהם מעידים על עצמות אוא"ס, מפני שהם רצון שלמעלה מטעם, במה מיוחד סוג המצוות שנקראים "עדות" מפני שהם אות וזיכרון?

ויובן זה בהקדם שאומנם ב' העבודות ד"עדות" ו"חוקים" הם למעלה מטעם ודעת, מ"מ יש חילוק ביניהם בעבודת האדם: ענין ה"עדות" הוא עבודה ברעותא דלבא (ברצון הלב)¹³³, לרצות אלקות מצד עצם הנשמה, ועי"ז תופסים בהעצמות, כמאמר¹³⁴ "לית מחשבה תפיסא ב"י כלל" (גם לא השגה באופן

ד. אבל עדיין צריך להבין, הרי גם בעדות מצינו שיש בזה ענין שלמעלה מטעם ודעת, וכדלקמן, וא"כ למה אמר "חוקיך" דוקא?

דנה מבואר בחסידות¹²⁵ עה"פ¹²⁶ "ויקם עדות ביעקב", שכללות המצוות – גם המצוות דמשפטים וחוקים – נקראים "עדות", לפי שהם ממשיכים ומגלים העלם העצמי דעצמות אוא"ס, שלמעלה מהעלם השייך לגילוי.

והענין בזה, ענין ה"עדות" הוא על דבר הנעלם דוקא, כי על דבר הגלוי אין שייך "עדות", ואפילו על "מילתא דעבידא לאגלויי"¹²⁷ אין צריך "עדות". כמו"כ ברוחניות, אור הממלא כל עלמין הוא דבר הגלוי שמושג מצד השכל, וכידוע¹²⁸ בענין "מבשרי אחזה אלוקה"¹²⁹, שכמו שהאדם חי וברור לו שאין זה מצד הגוף עצמו, אלא מצד הנפש שהתלכשה בגופו להחיותו, כמו"כ הוא גם בנוגע להעולם, שכשוראים שהוא דבר חי,

(125) ד"ה ויקם עדות ה'ש"ת (סה"מ ה'ש"ת ע' 51 ואילך). וראה גם לקו"ת פקודי ד, א ואילך. (126) תהלים עח, ה. וראה "תהלות מנחם" עה"פ. (127) ר"ה כב, ב. (128) ראה לקו"ת אמור לא, ב. ואתחנן ד, א. סה"מ"צ לצ"צ מה, א. (129) איוב יט, כו. (130) ועד להתאמתות של ראי' – "מבשרי אחזה אלוקה", כמבואר בלקו"ת וסה"מ"צ שם. (131) וראה סה"מ עת"ד ע' ב. (132) ראה המשך תרס"ו ע' נח. סה"מ תרפ"ו ע' קצו ואילך. ד"ה תכלית חכמה תרפ"ט פ"ב ואילך (סה"מ קונטרסים ח"א כט, ב ואילך). ועוד. (133) ראה המשך תער"ב ח"א פס"ז. (134) תקו"ז בהקדמה (יז, א).

תהלות מנחם

קיום "חוקיך" באופן של "זמירות" (של שלילה), אבל "נתפס איהו ברעותא דלכא". והעבודה דחוקים הוא עבודה בקבלת עול.

לשון הפסוק "זמירות היו לי חוקיך", מלמד שלמרות שכללות המצוות נקראים "חוקיך", רצון שלמעלה מטעם, וגם עבודת האדם היא באופן של "חוקה חקתי גזירה גזרתי"¹⁴⁰, ו"אין לך רשות להרהר אחרי"¹⁴¹, ו"כל האומר שמועה זו נאה ושמועה זו אינה נאה מאבד את הונה של תורה"¹⁴². מ"מ עבודתו נעשית באופן של "זמירות", שירה ושמחה מתוך תענוג, ובכלל זה הבנה והשגה ורגש שבלב (ע"ד מארז"¹⁴³ "כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה, עליו הכתוב אומר"¹⁴⁴ וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים וגו").

וב' ענינים אלו אינם בסתירה זה לזה, כיון שיש אצלו רק ענין אחד, להיות מסור ונתון למלך בכל מציאותו, ובכלל זה גם כח התענוג, הבנה והשגה, ולכן כשגזירת המלך היא להשתמש בכוחות וחושים אלו, הוא ממלא זאת¹⁴⁵.

וכמבואר בחסידות¹⁴⁶ בענין עבד פשוט ועבד נאמן, שאמיתית ענינו של עבד הוא שאינו מציאות לעצמו כלל, "מה שקנה עבד קנה רבו"¹⁴⁷, ואין זה באופן שעבודתו ללא תענוג, הבנה והשגה, אלא אדרבה להיותו מסור ונתון לאדונו לגמרי, הרי התמסרותו היא בכל הכוחות, מהתענוג ועד עקב שברגל¹⁴⁸.

"חוקיך" – שלילת הכוונה העליונה

א. איתא בגמרא¹⁴⁹ "מפני מה נענש דוד שנתעלם המקרא מעיניו, מפני שקרא לדברי תורה זמירות, שנאמר זמירות היו לי חוקיך וגו', אמר לו הקב"ה דברי תורה שכתוב בהן¹⁵⁰ התעייף עיניך בו ואיננו, אתה קורא אותן

והחילוק בין ב' עבודות אלו, הוא שברעותא דלכא הרי מכיון שיש להאדם רצון באלקות, הגם שזהו מצד התקשרותו באוא"ס (מצד עצם הנשמה שלו), בכ"ז הוא בבחי' מציאות¹³⁵. וגם כשאינו רוצה לעצמו כלל, וכל רצונו הוא בגילוי אלקות בעולם, ושתושלם הכוונה "להיות לו ית' דירה בתחתונים"¹³⁶, מ"מ עצם ענין הרצון הוא מציאות. ואילו העבודה דקבלת עול הוא שאין לו רצון כלל, וכל עשייתו היא מצד האדון, שמכריחו לקיים רצונו, אמיתת ענין הביטול¹³⁷.

וחילוק זה בעבודה הוא בהתאם להבדל שביניהם בענין הרצון של הקב"ה במצוות: שהרצון במצוות ד"עדות" עם היות שהם למעלה מטעם, מ"מ מכיון שיש בהם מבוקש להמשיך ולגלות את עצמות אוא"ס בעולם, הרי זה בדוגמת טעם (שיש ב"משפטים"). ולכן נדרשת בזה עבודה שיש בה מבוקש, רעותא דלכא כנ"ל. ואילו הרצון שבמצוות ד"חוקים" אין בו מבוקש כלל, אלא הוא רצון עצמי של עצמותו ית'¹³⁸. ומצד זה נדרשת עבודה של קבלת עול, ביטול עצמי, שלמעלה מכל ענין ההתפשטות (גם של קדושה).

וזהו הטעם שדוד המלך אמר "זמירות היו לי חוקיך", כי דוקא ע"י "חוקיך" נפעל "לזמר עריצים" בתכלית השלימות, כי רק ב"חוקיך" נרגש שכל העולמות בטלים במציאות לגבי דקדוק אחד של תורה, משא"כ במצוות ד"עדות" ועאכו"כ ב"משפטים", אין נרגש שלילת העולמות בתכלית, ובמילא לא שייך שלימות הענין ד"לזמר עריצים"¹³⁹.

(135) ראה תניא פמ"א (נו, ב). ובארוכה בסה"מ תר"ס ע' קמט ואילך. שגם הרצון שמצד אהבה טבעית "לדבקה בה' ולא ליפרד.. בשום אופן אפילו במסירות נפש ממש" הוא דוגמת הרצון "לרוות נפשו הצמאה", וענין הביטול הוא שכל רצונו הוא רצון הוי' – שיהי' גילוי אלקות בעולם. (136) ראה תנחומא נשא טז. במדב"ר פ"ג, ו. תניא רפ"ו. (137) ראה סה"מ תרפ"ז ע' קפא ואילך. (138) ראה המשך תרס"ו ע' תקכא. (139) מסה"מ מלוקט ב ע' נה (ד"ה הוי' לי בעוזי ה'תשי"ז). (140) תנחומא חוקת ג. במדב"ר רפ"ט. (141) יומא טז, ב. פרש"י ר"פ חוקת. (142) עירובין סד, א (ובפרש"י). (143) מגילה לב, א. (144) יחזקאל כ, כה. (145) ראה גם לקו"ש ח"ח ע' 130 ואילך. (146) המשך תרס"ו ע' שכה ואילך. (147) פסחים פח, ב. (148) משחת י"ט כסלו ה'תשכ"א. (149) סוטה לה, א. במדב"ר פ"ד, כ. (150) משלי כג, ה.

תהלות מנחם

לגלות אחדותו ית', שהעולם בטל באמת ו"אין עוד מלבדו"¹⁶⁰, וכל זה הו"ע ד"אחד".

וכאשר נפעל יחוד בין ב' הענינים ד"יחוד" ו"אחד" (שיחודו ית' הוא באופן של "יחיד", ושענין זה הוא גם מצד מציאות העולם), מתגלה כח העצמות שכולל ומחבר הענין ד"אחד" ו"יחיד".

וכיון שזוהי תכלית הכוונה, הנה כאשר דוד המלך שיבח רק את ענין ה"חוקים", שענינם שלילת וביטול העולמות (בירור בדרך של דחי', ל"זמר עריצים"), ולא שבח את ענין ההמשכה והגילוי אלקות שבעולם, שיש ב"משפטים" ו"עדות" (שמגלים את העצם דתורה כנ"ל), אזי הוא נענש ע"ד¹⁶¹.

"זמירות" — דרגת אחר בתורה

ג. הביאור הנ"ל מבאר באופן כללי את הטעם שדוד המלך נענש כשקרא לעסק התורה "זמירות היו לי חוקיך", אולם אינו מבאר בפרטיות הטעם שנענש: א) בענין השכחה דוקא. ב) ובפרט בנשיאת הארון בכתף, הרי ישנם כמה ענינים שהי' אפשר להענישו?

וי"ל הביאור בזה¹⁶² עפ"י הידוע¹⁶³ שבכל דבר יש פנים ואחור¹⁶⁴: בחי פנים הוא השפעה שבגילוי ובקירוב, ובחי' אחר ההשפעה היא בהעלם ובקירוב. והדוגמא לזה היא מהאדם עצמו, שבבחי' פנים מאירים בגילוי החושים (חוש הראי', חוש השמיעה, חוש הריח, חוש הדיבור)¹⁶⁵, ובבחי' אחר אין בכלל חושים וגם עצם החיות היא בהעלם.

וכמו"כ בתורה (שנקראת¹⁶⁶ "זאת תורת אדם") יש בחי' פנים ואחור: בחי' פנים היא שמאיר בגילוי שרשה ומקורה שהיא חכמתו

זמירות, הרי אני מכשילך בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותן, ולבני קהת לא נתן וגו'¹⁵¹, ואיהו אתי"י בעגלה".

וצריך להבין, לפי המבואר לעיל¹⁵² בארוכה במעלת "חוקיך" — רצון שלמעלה מטעם, שעל ידם נפעל אמיתית ענין ה"זמירות" — שכל העולמות בטלים לגבי דקדוק אחד של תורה וכו', אינו מוכן למה נענש ע"ז דוד המלך?

ב. ומבואר ע"ז בחסידות¹⁵³, שהואיל וע"י לימוד התורה באופן של "חוקיך" נעשה שלילת וביטול העולמות, שכל מה שמנגד לתורה הוא נדחה לחוץ, הנה עבודת הבירורים באופן כזה, אינה כפי הרצון העליון, ש"לא לתהו בראה, לשבת יצירה"¹⁵⁴, שיתעסקו בעניני העולם ויגלו בהם אלקות.

והענין בזה, ידוע¹⁵⁵ הטעם שאומרים¹⁵⁶ "שמע ישראל הוי' אלקינו הוי' אחד" ולא "יחיד", כי אמיתית ענין אחדות הוי' הוא שזה יהי' גם מצד העולם, ולא רק כפי שהוא מצד אוא"ס עצמו. ולכן כתיב "אחד" שאינו שולל מציאות אחרת, שאלופו של עולם נמצא בד' רקיעים וארץ הנרמז באות ח', וד' רוחות העולם¹⁵⁷, להורות שגם מצד מציאות העולם באים להכרה ש"הוי' אחד". משא"כ התואר "יחיד" שולל מלכתחילה מציאות אחרת, ואין זה תכלית הכוונה בבריאת העולם.

יתירה מזו, מבואר בחסידות¹⁵⁸ שענין אחדות ה' היא שגם מצד העולם כמו שנברא ע"י שם "אלקים", דמכיון ש"הוי' ואלקים כולא חד"¹⁵⁹, הרי באמת אינו מוסתר. ומצד זה אין סתירה בין מציאות העולם לאחדותו ית', כי ענינו של מציאות העולם שנתהווה משם "אלקים" הוא

(151) נשא ז, ט. (152) ראה בביאורים שלפנ"ז. (153) ראה ד"ה הוי' לי בעוזרי תרפ"ז פ"ג (סה"מ תרפ"ז ע' רג ואילך). (154) ישע"י מה, יח. (155) ראה לקו"ת תזריע כג, ג. (156) ואתחנן ו, ד. (157) ראה סמ"ק הובא בב"י אר"ח סס"א (ד"ה כתב סמ"ק). שו"ע (ואדה"ז) אר"ח סס"א ס"ו. וראה ברכות יג, ב. (158) ראה תו"א וארא נה, ב. סה"מ"צ להצ"צ שורש מצות התפלה פ"ח. (159) ראה זח"ב קסא, א. ח"ג רסד, א. (160) ואתחנן ד, לה. (161) מסה"מ מלוקט ב ע' ס ואילך (מד"ה הוי' לי בעוזרי ה'תשי"ז). (162) יסוד הענין נתבאר בקו"א דוד זמירות (קס, א). וראה תו"א מקץ לא, סע"ג ואילך. לקו"ת במדבר יח, ג. (163) ראה בארוכה תו"א פד, ב ואילך. (164) במאמר כאן נתבאר שיש פנים ואחור גם באוא"ס ב"ה ובעולמות. עיי"ש. (165) ראה תו"א כג, ג. שם צג, ב. (166) חוקת יט, יד.

תהלות מנחם

ורצונו ית'167, שזהו ענין בלי גבול, וע"ז נאמר168 "ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים". ובחי' אחר הוא שאינו מאיר בגילוי שרשה ומקורה בחכמתו ורצונו ית', מחמת ריבוי הלבושים המעלימים ומסתירים עלי', ושייך בה מדידה והגבלה169.

לימוד תורה לשמה

ה. זוהי ההוראה לכאו"א מישראל: לימוד התורה צריך להיות "לשמה" – לשם התורה, דהיינו, לא בשביל שיקרא רב, או מפני שהדבר מוצא חן בעיניו ויש לו מכך תענוג שכלי ושביעות רצון, ועאכו"כ לא באופן של "קרדום לחתוך בו"179 לעניני הפרנסה. שזהו בחי' אחריים של תורה, לימוד שקשור עם מציאותו, ולא הפנימיות דתורה, שהיא "שעשועים לפניו ית'", אשר ע"ז מגיע עונש ח"ו (ע"ד מ"ש בדוד, ובמכש"כ וק"ו).

אלא להיות שהקב"ה רצה מצד טובו, שיהי' הענין ד"נסעה וירדה"180.. עד שנתלכשה .. בצירופי אותיות גשמיות בדיו על הספר", "בכדי שכל הנשמה או רוח ונפש שבגוף האדם תוכל להשיגן בדעתה כו'", ועי"ז יוכל להתאחד עם התורה ב"יחוד נפלא ועצום כו"181, ועי"ז להיות חד עם קוב"ה.

וענין זה צריך להתבטא במעשה בפועל בחיי היום יום: על כל אחד ואחד לדואג שיהי' לו בכל יום משך זמן שבו ילמד תורה ללא שום תכלית חיצונית. ואלו שיש ביכולתם להקדיש ללימוד זה כמה שבועות, חדשים ושנים, אשרי וגודל זכותם182.

מעלת התורה כפי שהיא למעלה מעולמות

ו. והנה לאחרי כל הביאורים הנ"ל, עדיין תמוה, הרי מדובר בדוד המלך, שגדלה מעלתו

בכללות זהו החילוק בין פנימיות התורה שהיא גילוי פנימיותו ית' (בחי' פנימיות עתיק170), לנגלה דתורה שהיא נמשכת ויורדת ממקום של מדידה והגבלה.

ד. והנה בארון הברית שהיו בו הלוחות, כמ"ש171 "אין בארון רק שני הלוחות", מלכתחילה לא הי' התחלקות בין פנים ואחור, כדאיתא בירושלמי172 עה"פ173 "מזה ומזה הם כתובים", שמכל עבריהם היו יכולים לקרותם, והיינו, שכולו הי' פנים, ללא שייכות להתחלקות174.

וזו היתה העבודה בנשיאת הארון בכתף, לקחת את הכתף שמורה על בחי' אחר, ולחברה להארון שהי' בו רק בחי' פנים, כדי שגם לימוד התורה של האדם יהי' באופן כזה. היינו, שגם בבחי' אחר יהי' נרגש המעלה שבבחי' פנים.

וכשדוד המלך קרא לתורה בשם "זמירות", נתגלה בחי' אחר שבה ונפרדה מבחי' פנים, שהרי מעלתה גבוהה לאין ערוך מזה, "שכתוב בה התעפי ענין בו ואיננו", בחי' "שעשועים לפניו ית"175, "נעלמה מעיני כל חי"176, ואינה בערך כלל לשם "זמירות". ולכך נענש ב"מדה כנגד מדה"177 בענין השכחה בכלל, שמורה על הפרדה בין בחי' פנים לאחור. שהרי ענין הנוגע בפנימיות הנפש מתבטא גם בחיצוניות הנפש,

167) ראה תניא ספ"ד. 168) איוב יא, ט. 169) ראה מנחות צט, ב "כגון אני שלמדתי כל התורה כולה". וראה הלי' ת"ת לאדה"ז רפ"ג ובהרחבה בקו"א שם. 170) ראה בהרחבה קונטרס ענינה של תורת החסידות. 171) דברי הימים ב' ה, י. 172) שקלים פ"ו ה"א. וראה מראה פנים שם שמציין לעש"מ מאמר חקור הדין ח"ב פ"ב. 173) תשא לב, טו. 174) וראה עירובין כא, א שמגילה כתובה פנים ואחור, מ"מ ע"י הלוחות שבארון נעשה אחדות בפנים ואחור שבמגילה, ונעשים אחד (בחי' פנים). 175) משלי ח, ל. וראה ב"ר בתחילתו. 176) איוב כח, כא. 177) סוטה ח, ב. סנהדרין ק, א. 178) מסה"מ מלוקט א ע' רכט (ד"ה באתי לגני ה'תשל"ז). 179) ראה רמב"ם הלי' ת"ת פ"ג ה"י. וראה גם תניא ספ"ח, ובהנסמן שם ב"מראי מקומות הגהות והערות קצרות" שם (ע' עב). 180) תניא פ"ד. 181) שם פ"ה. 182) משיחת י' שבט ה'תשט"ז.

תהלות מנחם

אצלו מקום, כי כל העולמות בטלים לגבי דקדוק אחד של תורה (כנ"ל ס"א-ג), הי' לו בזה טעם נוסף, שהוצרך לברר ולבטל את המנגדים משרשם ומקורם, וכיון שכל דבר (גם הלעומת זה) יש לו שרש בתורה (כמארז"ל¹⁸⁹ "המזן מן התורה מניין כו"), לכן הזכיר את שרשם וחיותם כפי שהוא בתורה.

ועפ"ז מובן, הטעם שרוד שיבא את התורה שהיא "חיות כל העולמות", ולא במעלתה האמיתית שהיא באין ערוך לגמרי משייכות לעולמות. כי באותו הזמן, "בבית מגורי", הוצרך להדגיש את מעלתה שהיא "חיות כל העולמות" (אף שזהו רק בחי' אחור שבתורה), כיון שדוקא עי"ז יוכל לבטל את המנגדים כו'.

משל למה הדבר דומה, כאשר יש שאלה בחלק אורח חיים שבשו"ע, אזי צריך לעיין בחלק זה, ולא בחלק יורה דעה, ועד"ז להיפך. ועד"ז בנדוד"ד כאשר יש צורך לבטל את המנגדים כו', שהיא בחי' אחור, אזי צריך להדגיש את מעלת התורה שהיא שרש ומקור העולמות, שהיא בחי' אחור שבתורה, כי לזה לא יועיל להדגיש את מעלתה האמיתית שהיא באין ערוך לגמרי משייכות לעולמות.

ח. אלא שעפ"ז צריך להבין לאידך גיסא, א"כ למה נענש דוד על זה, הרי הוא עשה כראוי בזה ששיבא את התורה "זמירות היו לי חוקיך"?

וענין זה מתבאר בהוספת אדמו"ר הזקן¹⁹⁰ תיבת אחת שהעונש הי' "על שקראם זמירות ולא על שלמד בענין זה, אלא ששיבאם בזו המעלה לחוד שהוא מקור וחיות כל העולמות, שבאמת הוא גבוה למעלה מעלה מבחי' קיום וחיות כל העולמות כו'".

כלומר, הן אמת שבאותה שעה הוצרך דוד לבטל את המנגדים ע"י המשכת שרש ומקור חיותם כפי שהוא בתורה, אבל ביחד עם זה הי'

עוד קודם שנמשח למלך, ועאכו"כ לאחרי זה שאז נקרא¹⁸³ "משיח הי'", וכמסופר בגמרא¹⁸⁴ אודות גודל מעלתו בלימוד התורה עם הסנהדרין כו', ואיך יתכן שלא ידע את מעלת אמיתת התורה, וקרא לה בשם "זמירות"?

והגע עצמך: הפסוק "זמירות היו לי חוקיך גו'" הוא במזמור קי"ט בתהלים. היינו, לאחר שרוד המלך שיבא את הקב"ה בקי"ח אופנים, עד שהגיע לאופן הקי"ט, ואיך יתכן שאז עדיין לא הכיר ח"ו במעלת התורה שאינה ענין של "זמירות" בלבד? ותמי' זו קיימת גם לאחרי ביאורו של אדה"ז בקו"א (שהובא לעיל בס"א-ג).

ז. והביאור בזה, אכן דוד ידע מעלת התורה בעצמותה כנ"ל, אבל מחמת צורך השעה הי' צריך לשבא את התורה דוקא במעלה זו, ד"זמירות". ומ"ש אדה"ז בתו"א¹⁸⁵ (שמהווה השלמה לביאור דלעיל, ונשען על מאמר רז"ל¹⁸⁶ "דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר"). "רוד המלך ע"ה הי' צריך לפי שעה — בבית מגורי, שהיו שונאין לו, ואין דינים נמתקין אלא בשרשן¹⁸⁷, דהיינו בשרש התהוות העולמות כו' — להתענג ולשמוח בחלקו אשר הוא ממשיך בתורתו לקיום וחיות העולמות כו'.. שע"ז ממילא יתבטלו כל המונעים, מאחר שמקבלים חיותם ממנה והם בטלים לגבה, וכשמשיך אורה למטה, תיפול עליהם אימתה ופחד, והיו כלא הי'".

וממשיך ו"זו היא העצה שיעצו חז"ל¹⁸⁸ השכם וערב עליהם, דהיינו שיהא בבחי' עליהם, מעלה מעלה וגבוה מהם, דהיינו בבחי' עסק התורה שהיא גבוה ונעלה מאד, שהיא מקור חיותם, ולכן הם כלין ומתבטלין מאליהן וממילא נדחים כו'".

היינו, שבנוסף להטעם שרוד המלך זימר ורינין בעסק התורה מפני שהצרות לא תפסו

183) שמואל-ב יט, כב. 184) סנהדרין צג, ב. 185) מקץ לב, א. 186) ירושלמי ר"ה פ"ג סה"ה. ברייתא דל"ב מדות טו. תוס' כתובות יד, סע"א. 187) תניא פל"א. וראה זח"א קנא, א ובמק"מ שם. פע"ח שער השופר פ"א. 188) גיטין ז, א. 189) חולין קלט, ב. 190) תו"א שם.

תהלות מנחם

”שתהא אימתו עליך”¹⁹⁸.. הנה בו שייך ענין הניצחון יותר, לגלות רצונו וחפצו ולהוציא נצחוננו.”

וממשיך ש”ענין הניצחון הוא דוקא כשיש מנגד המונע ומעכב.. אז עומד בניצחון כנגדו .. ובשביל ניצוח המנגד הרי הוא מבזבז כל סגולות האוצרות דהון יקר הנאסף והנקבץ במשך כמה שנים מדור אחר דור, ואשר מעולם לא השתמש מזה לשום דבר, וכמוס וחתום מעין כל רואה, הנה בעת ניצוח המלחמה הוא מבזבז כל האוצרות.. ועוד יותר, שגם חיינו משליך מנגד כו”.

וענין זה (מדת הנצח ששרשה באתר דלא אשתני, נמצא) במלכות דוד, כי ”מלכות דוד נלקחה ממקום עליון שהיא מבחינת כי לא אדם הוא”¹⁹⁹, ש”אין שם שינויים כלל”, ”וזהו שאמר”²⁰⁰ שמואל לשאול וגם נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם כו”.. שמאחר שכבר ניתנה לדוד אי אפשר להעביר המלוכה ממנו”.

ולכן כאשר אויבי דוד המלך התנגדו למלכותו, ה” צריך לבטלם. ועוד ענין בזה, שבזה ה” גם תלוי אמיתית נבואת שמואל כדאיתא במדרש²⁰¹ ”כיון שראה דוד עצמו מצומצם ביד שאול, התחיל אומר, על חנם משח אותי שמואל, ואמר לי משחך ה’ למלך. היכן היא אותה ההבטחה שהבטיח אותי. ומנין שאמר כן, אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב”²⁰². מיד אמר לו הקב”ה, שמואל כוזב, מעיד אני עליו שהוא נאמן כו”.

ונמצא, שדוד הוצרך לבטל את המנגדים מצד אלקות, ולא רק מצד הענינים דסדר השתלשלות, אלא גם מצד ענינים שלמעלה מהשתלשלות, כי ענין זה נוגע לבחי” כי לא אדם הוא”, ”אתר דלא אשתני”.

לו להוסיף ולהזכיר גם את מעלת התורה כפי שהיא למעלה משרש ומקור חיותם, כי דבריו של דוד נעשים חלק — פסוק בתורה עבור כלל ישראל, גם עבור מי שנמצא במעמד ומצב של מנוחה, שמחה וטוב לבב (שאינו צריך לבטל מנגדים כו”), ולכן לא די לומר שהתורה היא בבחי” ”זמירות”, כיון שאז עלולים שאר בני” לשכוח את מעלתה העיקרית של התורה, ש”נעלמה מעיני כל חי”.

ועפ”ז יומתק ענין נוסף, כשם שבאמירת ”זמירות היו לי חוקיך”, לא ה” חיסרון אצל דוד בעצמו, אלא במסובב מזה בנוגע לאחרים, שעלולים לשכוח מעלתה האמיתית של התורה, כך גם העונש על זה (”הריני מכשילך.. בעגלתא”¹⁹¹) ה” באופן שהמכשול לא אירע אצלו, אלא שהוא ה” הגורם למכשול אצל אנשים אחרים.

ט. ויש להוסיף בזה, שדוד ה” צריך לבטל את מתנגדיו לא רק מצד ענינו הוא, אלא גם מצד עניני אלקות, ובהקדים מ”ש בחסידות¹⁹² במעלת מדת הנצח, שעז”נ¹⁹³ נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם כי לא אדם הוא להינחם”, שזוהי דרגא שאין בה שינויים — ”אתר דלא אשתני”¹⁹⁴, וכן הוא בנפש האדם, שמדת הנצח טבועה ומושרשת במקום שלמעלה משינויים. ולכן אין בה הגבלות כלל, והאדם מוכן לעשות עבורה גם דברים שאין להם מקור בשכל.

ומוסיף כ”ק מו”ח אדמו”ר¹⁹⁵ ש”ענין הניצחון שייך בגדול דוקא.. והוא ע”ד שאמרו רז”ל¹⁹⁶ כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם.. וכל מי שגדול יותר, מדת הניצחון הוא ביותר אצלו, ולכן המלך שגדול מכל העם (ועד לאופן שמתנשא מהעם, כמ”ש¹⁹⁷ ”שום תשים עליך מלך”,

191) סוטה לה, סע”א. 192) תו”ח בשלח רכא, ד ואילך. אוה”ת שם ע’ תערב ואילך. סה”מ תרכ”ט ע’ סד ואילך. פרי”ת ע’ רמא ואילך. סה”מ תש”י ע’ 131 ואילך. וראה גם סה”מ תש”ט ע’ 124 ואילך. 193) שמואל”א טו, כט. 194) ראה זח”א רכא, סע”א ואילך. ח”ג קז, סע”א. 195) סה”מ תש”י שם. 196) יומא כב, סע”ב ואילך. 197) פ’ שופטים יז, טו. 198) סנהדרין כב, א (במשנה). וש”נ. 199) תו”א יתרו עב, ג. 200) שמואל שם. 201) תהלים יח, ב. 202) תהלים קטז, יא.

נז חֲלָקִי יְהוָה אֲמַרְתִּי לְשֹׁמֵר דְּבַרְיָךְ: נח חֲלִיתִי פְּנִיךָ בְּכָל־לֵב
חֲנֻנִי כְּאֲמַרְתָּךְ: נט חֲשַׁבְתִּי דְרָכִי וְאָשִׁיבָה רַגְלִי אֶל־עֲדוֹתֶיךָ:

רש"י

(נו) לְשֹׁמֵר דְּבַרְיָךְ. קיים דצריך שיחלמני צנך
(נח) חֲלִיתִי פְּנִיךָ. צלשון חלקי ה'
אמרנו נפשי על כן אחיל לו (איכה ג, כד):
(נט) חֲשַׁבְתִּי דְרָכִי. כאשר אחשב איזה דרך אלך, אשיב רגלי

מצודת דוד

מצודת ציון

(נז) חלקי ה'. אמרתי לכל, ה' הוא חלקי ובו אני
מאמין והוא מושיעי, למען גם כל השומע ישמור
(נח) כאמרתיך. על ידי נתן הנביא: (נט) חשבתי דרכי. כאשר אחשב איזה דרך אלך, אשיב רגלי

תהלות מנחם

נט — חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל
עדותיך

הטוב הנצחי בתורה

א. הפירוש בפסוק²¹⁰ "חשבתי דרכי —
חשבתי דרכי העולם ולא אמצא דרך טוב, כמו
דרך עדותיך, לפיכך סרתי מדרכי העולם
והלכתי בדרך עדותיך". וזהו אשיבה רגלי —
שבתי להרגיל ("רגלי" מלשון הרגל) "אל
עדותיך", לעסוק בתורה ומצוות (ומקורו
במדרש²¹¹ "חשבתי דרכי — אמר דוד לפני
הקב"ה רבש"ע בכל יום ויום הייתי מחשב
ואומר למקום פלוני אני הולך, לבית דירת
פלוני אני הולך, והיו רגלי מביאות אותי לבתי
כנסיות ולבתי מדרשות, שנאמר ואשיבה רגלי
אל עדותיך").

ומקשה בזה הבעש"ט²¹² למה דוד ה' צריך
לחשוב דרכיו בעניני העולם, ורק כאשר לא
מצא בהם טוב "אשיבה רגלי אל עדותיך", ה' לו
מלכתחילה להשיב רגליו בעדותיך?

ב. ומבאר זה בהקדים מ"ש במדרש²¹³
עה"פ²¹⁴ "ויהי ערב ויהי בוקר גו' — ויהי ערב

ואעפ"כ, מכיון ששייב את התורה "בזו
המעלה לחוד", הוא נענש. כי גם כשמשתמשים
בתורה בשביל הענין נעלה ביותר, כמו "נצח
ישראל", אי אפשר שלא להזכיר את מעלתה
העיקרית שהיא "נעלמה מעיני כל חי"²⁰³,
ו"ואהי" אצלו אמון"²⁰⁴.

י. וההוראה מזה לכאו"א: למרות גודל
העילוי שיש בפעולת התורה בבירור העולם,
שעיי"ז נעשה דירה לו ית' בתחתונים²⁰⁵, צריך
לידע שאין זה מגיע כלל לאמיתית ענין התורה,
שעז"נ "ואהי" אצלו אמון".

ועד"ז הוא גם בנוגע ללימוד תורה, אף
שהתחלת הלימוד צריכה להיות כדי לידע את
המעשה אשר יעשון (שקשור עם פעולת התורה
בעולם), מ"מ צריך לידע שזוהי רק ההתחלה,
והלימוד זה נכלל במארז²⁰⁶ "לעולם יעסוק
אדם בתומ"צ אע"פ שלא לשמה", ואילו
התכלית היא שיהי' אצלו לימוד התורה לשמה
— לשם התורה עצמה²⁰⁷, היינו, שלא יחשוב
כלל אודות מציאות העולמות, כי אם אודות
עצם התורה, ש"אורייתא וקוב"ה²⁰⁸ כולא
חד"²⁰⁹.

(203) איוב כח, כא. (204) משלי ח, ל. (205) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב"ר ספ"ג. במדב"ר פ"ג, ו. תניא
רפ"ו. ובכ"מ. (206) פסחים נ, ב. וש"נ. (207) תניא ספ"ה. (208) ראה זח"א כד, א. תקו"ז ת"ו (כא, ב). תכ"ב
(סד, א). ועוד. (209) משיחת יום ב' דחה"ש ה'תשכ"ה. (210) רד"ק בפירושו ה"ב. (211) יל"ש תהלים רמז תתצ
(ויק"ר פל"ה פ"א). (212) הובא בצפנת פענח (קד, ב) ובן פורת יוסף (מו, ג) להרה"ק כו' ר' יעקב יוסף מפולנאה.
הועתק בספר הבעש"ט עה"ת ח"א פ' בראשית סמ"א ואל"ך. (213) ב"ר פ"ב, ה. שם פ"ג, ח. (214) בראשית א,
ויהי ערב

חֲשֵׁתִי וְלֹא הִתְמַהֲמַהְתִּי לְשֹׁמֵר מִצְוֹתֶיךָ: סא חֲבֵלֵי רִשְׁעִים
 עֹדְנֵי תוֹרַתְךָ לֹא שִׁכַּחְתִּי: סב חֲצוֹת-לַיְלָה אֲקוּם לְהוֹדוֹת לְךָ

רש"י

מנחם. ויש לפותרו לשון עוד, כלומר נוספו ורצו עלי:

(סא) חבלי רשעים עודוני. סיעות של רשעים שללוני, כמו (נראשית מט, כז) יאכל עד, כך חזרו

מצודת דוד

אל דרך עדותיך: (ס) חשתי. במהירות רב ולא בהעכבה, אלך לשמור מצותיך: (סא) חבלי רשעים. חבורות רשעים שללו אותי, ועם כל הצער הזה לא שכחתי תורתך: (סב) על משפטי צדקך. על משפט הצדק שעשית ברשעים שונאי נפשי:

מצודת ציון

(ס) חשתי. ענין מהירות, כמו ימהר יחישה מעשהו (ישעיה ה, יט): התמהמהתי. ענין התעכבות, כמו אם יתמהמה חכה לו (חבקוק ב, ג): (סא) חבלי. ענין סיעה וחבורה, כמו חבל נבאים (שמואל א י, ה): עודני. ענין ביזה ושלל, כמו בבקר יאכל עד (בראשית

תהלות מנחם

שענין זה הי' אצל דוד דוקא²¹⁹, י"ל שזהו מפני שענינו של דוד הוא שהקים עולה של תשובה²²⁰, ונתבאר בכ"מ²²¹ שבעבודת הבעל תשובה יש ב' ענינים, אתכפיא ואתהפכא. ובפסוק זה מדבר דוד אודות עבודת האתכפיא, שזהו "אשובה להרגיל", שינוי הרגילות (ובתורת הבעש"ט הנ"ל מרומז ג"כ ענין האתהפכא²²²)²²³.

סב — חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך

הדמיון בין תהלים לספר תורה והחילוק ביניהם

א. איתא בגמרא²²⁴ "אמר רב אושעיא אמר רבי אחא הכי קאמר (דוד) מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשינה (שקודם לכן הייתי עומד²²⁵). רבי זירא אמר עד חצות לילה הי' מתנמנם כסוס (בעודו עסוק בתורה) מכאן ואילך הי' מתגבר כארי. רב אשי אמר עד חצות לילה הי' עוסק בדברי תורה מכאן ואילך בשירות ותשבחות²²⁶ (שבספר תהלים)".

אלו מעשיהן של רשעים, ויהי בוקר אלו מעשיהן של צדיקים, אבל איני יודע באיזה מהם חפץ, כיון דכתיב²¹⁵ וירא אלקים את האור כי טוב, הוי אומר במעשיהן של צדיקים חפץ". דלכאורה תמוה איך שייך סברא שהוא יחפץ במעשיהן של רשעים?

אלא שיש איזושהי מעלה ותועלת במעשיהן של רשעים, כי יש יתרון האור הוא כשבא מתוך החושך²¹⁶, היינו, שמעלתו ניכרת מצד החושך²¹⁷, ועד"ז מעלת החכם ניכרת מצד הטיפש, וכן מעלת הצדיק ניכרת מצד הרשע וכו', לכן הי' סברא שיחפץ בהם. ולכן נאמר "וירא אלקים את האור כי טוב", שהוא חפץ במעשיהם של צדיקים דוקא, ובנוגע למעשיהם של רשעים נאמר²¹⁸ "ויבדל", שכל ענינם הוא שיעשו בהם הבדלה וביטול כו'.

וזהו ג"כ שהי' אצל דוד באומרו "חשבת י דרכי — בעניני העולם", כדי שאח"כ, ובהמשך לזה "אשיבה רגלי אל עדותיך", שיהי' בהם ענין ההבדלה והביטול כו'. והטעם

ה. (215) שם, ד. (216) וכמ"ש (קהלת ב, יג) "וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החושך". (217) כפירוש המצודות לקהלת שם. וראה בארוכה ספר הערכים-חב"ד כרך ב ערך אור ביחס לחושך ס"ח סק"ג. וש"נ. (218) שם, ד. (219) בתורת הבעש"ט מקשר ענין זה עם מזלו של דוד שנולד במזל שבתאי. עיי"ש. (220) מו"ק טז, ב. ע"ז ה, א. (221) נתבאר באות ב' שבמאמר זה. (222) כמבואר באות יג שבמאמר זה. (223) מסה"מ מלוקט ה ע' קסד (ד"ה באתי לגני ה'תשל"א). (224) ברכות ג, ב. (225) רש"י שם. (226) ולהעיר שכדעה זו איתא בזהר (ח"א רז, ב) "בשעתא דעאל ליליא הוה יתיב עם כל רברבי ביתי ודיאן דינא

תהלות מנחם

ומבואר בזהר²³⁴ "דמשה ידע דלא יעביד נמוסי עד דאתפלג (שבחי) המלכות לא תעשה פעולתה עד שיתחלק הלילה, ובוה גופא) כי אם בפלגות בתראה (כי אם בחצי השני של הלילה)". ומפרש שם הטעם, "דאתער כה" (שאז מתעורר בחי" כה"). ומובן ע"פ המבואר בזהר²³⁵ כ"ה דינין מתערין מינה (שבחי) כה" היא מקור הדינים). ולכן נבואה זו (של מכת בכורות) נתנבא משה בבחי" כה" דוקא, אעפ"י שמעלתו העיקרית היתה שהתנבא בבחי" זזה"²³⁶.

והנה עם היות שמבואר²³⁷ ש"נגוף למצרים ורפוא לישראל", הי' בחצות לילה דוקא²³⁸, הנה זהו בנוגע לגאולה ממצרים, אבל כללות הענין דמדת "כה", שיש בה גם דינים וגם רחמים, היא בעיקר בזמן החצי השני של הלילה.

[ובהקדמת תיקוני זהר²³⁹ מבואר מעלת "שמע ישראל הוי' גוי'", כ"ה אתוון, על "ברוך שם כו" כ"ד אתוון. כי שמע ישראל שייך לשם הוי' (יחודא עילאה), ו"ברוך שם" שייך לשם אלקים (יחודא תתאה). ונמצא ששם "הוי'" שייך למספר "כה", שיש בזה רחמים, ואילו מספר כ"ד יש בו רק דינים, כ"ד בתי דינים מתערים מינה.

ומובן השייכות לכל הנ"ל, ע"פ מ"ש בספרים²⁴⁰ אשר פרעה אמר²⁴¹ "לא ידעתי את הוי'" דוקא, משא"כ שם אלקים. ולכן כדי להציל את ישראל היו צריכים למדת "כה" דוקא]²⁴².

והנה כללות ספר התהלים הוא בדוגמת התורה, שאמר²²⁷ "חמשת אלפים ושמונה מאות ושמונים ושמונה פסוקים הוו פסוקי ספר תורה, יתר עליו תהלים שמונה". אולם יש חילוק ביניהם בענין זמן אמירתם:

זמנו של לימוד התורה הוא תמיד, ביום ובלילה²²⁸. ואילו זמנו של אמירת תהלים "שירות ותשבחות" הוא לאחר חצות הלילה דוקא²²⁹. ואפילו רבי זירא שחולק על רב אשי בגמרא הוא רק בנוגע להנהגתו של דוד בפועל, אבל אין הכרח "לאפוישי במחלוקת"²³⁰ ולומר שגם בענין זה חולק עליו. כי בספר תהלים מלבד ה"שירות ותשבחות", יש גם בקשות רבות מהקב"ה, והזמן המסוגל להם (בכלל²³¹) הוא לאחר חצות הלילה דוקא, כדלקמן.

ויתירה מזו, בספר תהלים יש כמה בקשות של דוד שהקב"ה יעשה משפט בשונאיו, וענין זה שייך לחצי השני של הלילה, כדלקמן.

ב. והענין בזה, איתא בזהר²³² שלאחרי חצות הלילה מאירה ושולטת מדת "כה", ולכן "אמר לי' קוב"ה (לאברהם) צא מאצטגנינות שלך.. כה דהוא תרעא לצלותא (בחי" כה, (מלכות) הוא שער לתפילה), בה ישכח ברכה (בה ימצא ברכה) בה ישכח בר נש שאילתי' (בה ימצא מילוי הבקשה).. דאע"ג דאיהו דינא (אעפ"י שבחי' המלכות היא בחי' דין), כאילו היא רחמי האי כה (החשיבה לבחי' רחמים)". וזהו שמכת בכורות היתה כל חצי הלילה השני (ורק התחילה בחצות הלילה — "והיו מפרפרין מחצות ואילך עד הבוקר"²³³).

ועסק במלי דאורייתא, ולבחר הוה נאים שינתי' עד פלגות ליליא, וקם בפלגות ליליא ואתער ואשתדל בפולחנא דמארי' בשירין ותושבחין". (227) קידושין ל, א. (228) שו"ע יו"ד רסמ"ו. וראה הלי' ת"ת לאדה"ו פ"ג ה"ד. (229) להעיר מהמנהג (אג"ק ח"ח אגרת ו'תקלד) שאין אומרים תהלים לפני חצות הלילה. להעיר ממנהגי החיד"א (ירושלים תש"נ) ח"א ע' קנט ובמצויין שם. (230) ראה בהנסמן ביד מלאכי כלל שני התלמודים סי' י (לענין מחלוקת בבלי וירושלמי). שד"ח כללי הפוסקים סט"ז אות נב. דרכי שלום (נדפס בשד"ח כרך יו"ד בסופו) כללי הש"ס אות ל' סי' רננ. (231) ראה שו"ע אדה"ז סי' א ס"ג (מהדורא בתרא). ושי"נ. (232) ח"א צ, ב. (233) ריש מס' שמחות. ופליג אמ"ש בשמור"ר פט"ו. (234) ח"ב לו, ב. (235) ח"א שם. וראה לקוטי תורה (להאריז"ל) פ' בא עה"פ ומושב בני". (236) ספרי מטות פיסקא א. (237) זח"ב לו, א. (238) ראה סה"מ תרמ"ו ע' י. לקו"ש ח"ג ע' 866. ובכ"מ. (239) דף טו, א (דפוס וילנא תרכ"ז). (240) ראה זח"א קצה, א. ראה מגלה עמוקות על פ' בא. (241) בא ה, ב. (242) מאג"ק ח"ב אגרת קפו (להרב אברהם מרדכי הרשברג).

עַל מִשְׁפְּטֵי צְדָקָךְ: סג חֵבֶר אֲנִי לְכָל־אֲשֶׁר יִרְאוּךָ וְלִשְׁמֵרֵי
פְּקוּדֵיךָ: סד חֶסְדְּךָ יְהוָה מִלֵּאָה הָאָרֶץ חֶקֶךָ לְמַדְנִי:

סה טוֹב עֲשִׂיתָ עִם־עַבְדְּךָ יְהוָה פְּדַבְּרְךָ: סו טוֹב טַעַם וּדְעַת
לְמַדְנִי כִּי בְּמִצּוֹתֶיךָ הֵאֱמַנְתִּי: סז טָרַם אֶעֱנֶה אֲנִי שׁוֹגֵג וְעַתָּה

רש"י

(סז) טָרַם אֶעֱנֶה. אֶתְךָ צִמְצָמְתִּיךָ. טָרַם הִגִּיתִי
זֶה צְדָמָה מִדְרָשׁוֹת, אֲנִי שׁוֹגֵג זֶה סָוֵט וְחֹטֵא. וְעַתָּה
מִשְׁנַעֲנֵיתִי זֶה, חֹרֶתְךָ שְׁמַרְתִּי שֶׁהִמְדַרְשׁ מִלְּמַדְנִי

מצודת דוד

(סג) חבר אני. אני אוהב וריע לכל היראים ממך:
(סד) חוקיך למדני. רוצה לומר מכל החסדים עשה
עמדי חסד הזה אשר תלמדני חוקיך: (סה) טוב. מעולם עשית טוב עם עבדך: ה' בדברך. אתה ה' הלא
עשית כדברך שהבטחת לי ולא נפל דבר ארצה: (סו) טוב טעם. הטוב אשר בטעמי התורה והדעת אשר
בהם למדני, רוצה לומר כמו שהטבת לעשות לי בדבר ישועה ורחמים כן עשה לי גם את זאת: כי
במצותיך האמנתי. אני מאמין במצותיך שאתה צויתם, ולזה תאב אני לדעת טוב טעמים: (סז) טרם אענה.
טרם עניתי עצמי בלימוד התורה המתשת כח, אז הייתי אני שוגג בדבר קיום המצות כי לא ידעתיים על

מצודת ציון

מט, כז): (סז) אענה. מלשון עינני:

תהלות מנחם

סג — חֵבֶר אֲנִי לְכָל־אֲשֶׁר יִרְאוּךָ וְלִשְׁמֵרֵי
פְּקוּדֵיךָ
ענין ההבנה והשגה שבהם, אלא עצם אמירתם,
כאותיות התורה.

"חבר" בעניני קדושה

ההוראה מהפסוק "חבר אני וגו'": בכל ענין
של "יראוך" — שעוסקים בהם יראי שמים,
"פְּקוּדֵיךָ" — קיום תורה ומצוות, צריך האדם
להיות "חבר" ולעודד המתעסקים בזה, ועד
להיות שותף בזה ע"י נתינת מומן ובטרחת
בגופו וכיו"ב²⁴³.

סו — טוֹב טַעַם וּדְעַת לְמַדְנִי כִּי
בְּמִצּוֹתֶיךָ הֵאֱמַנְתִּי

אמונה שממשיכה פנימיות התענוג

א. הפסוק "טוב טעם ודעת למדני" הוא אחד
מהפסוקים שאומרים בתור הכנה לפני תקיעת
שופר, ונתבאר בזה²⁴⁴, שתוכן אמירתם אינה

ולפי זה צריך להבין: א) מהי הבקשה
"למדני" — בהבנה והשגה. ובפרט שאומר
"טוב (טעם ודעת)" בניקוד מלאופם, שמורה
על תכלית הטוב²⁴⁵, שהוא המקור והשרש של
השכל, שלמעלה מענין השכל, וא"כ מהו
"למדני" — בהבנה והשגה דוקא? והרי מצינו
שדוד המלך ביקש לא רק על ענין ההשגה
דוקא, אלא גם על ראי' והבטה, כמ"ש²⁴⁶ "גל
עיני ואביטה נפלאות מתורתך" (שזהו לימוד
התורה ע"ד לעתיד לבוא, שהוא באופן של
ראי'²⁴⁷), ומהו"ע "למדני" דוקא?

ב) המשך הפסוק "כי במצוותיך האמנתי",
שהוא נתינת טעם על ריש הפסוק "טוב טעם
ודעת למדני", אינו מובן, מהי הנתינת טעם

(243) אג"ק ה'קנד, ח"י"ד ע' שפ (לחברי ארגון שובה ישראל, בבוענאס איירעס), וכן הוא בכ"מ: חט"ז ע' כז. ח"י"ח
ע' רנג. ח"י"ט ע' ח. חכ"א ע' תמד. (244) ראה סה"מ תרצ"ו ע' 15. (245) שם ע' 23. וראה של"ה שסח, ב.
לקו"ת שה"ש י, ד. (246) תהלים קיט, יח. (247) ראה לקו"ת צו יז, א"ב. ובכ"מ.

אִמְרַתְךָ שְׁמַרְתִּי: סח טוֹב־אֶתָּה וּמְטִיב לְמַדְנִי חֻקֶיךָ: סט טַפְלוֹ
 עָלַי שֶׁקֶר זָדִים אֲנִי בְּכָל־לֵב | אֶצְר פְּקוּדֶיךָ: ע טַפֵּשׁ בַּחֲלָב
 לִבִּי אֲנִי תוֹרַתְךָ שֶׁעֲשִׂיתִי: עא טוֹב־לִי כִי־עֲנִיתִי לְמַעַן אֶלְמַד
 חֻקֶיךָ: עב טוֹב־לִי תוֹרַת־פִּיךָ מֵאֲלֹפֵי זֶהָב וּכְסָף:

רש"י

(ב) יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה מאהלי יעקב, ער נחמנים ועונה נחלמידיס: (סט) טפלו עלי שקר, חננו עלי שקר, וכן ותטפל על עוני צפירושים אחרים מנלמי כן טוב לי כי עניתי וגו',

מצודת דוד

אמתותם, אבל עתה אחרי למדי את כל דברי התורה שמרתי אמרתך ולא אשגה עוד: (סח) טוב אתה. גם בלא בקשה על הטובה: ומטיב. להמבקש את הטובה: למדני. רוצה לומר ואת זה אני מבקש, למדני חוקיך לדעת מסתרי התורה: (סט) טפלו. הזדים חברו עלי שקר, רוצה לומר תלו בי דבר שקר לומר שאין תוכי כברי ומעשי המה בשקר, אבל לא כן הוא, כי אני בכל לב אשמור פקודיך וכברי כן

מצודת ציון

(סט) טפלו. ענין חבור, כמו ותטפל על עוני (איוב יד, יז): (ע) טפש. ענין שומן, כי השמן לב העם הזה (ישעיה ו, י) תרגומו טפש לבא, ומזה קראו הזדים חברו עלי שקר, רוצה לומר תלו בי דבר שקר לומר שאין תוכי כברי ומעשי המה בשקר, אבל לא כן הוא, כי אני בכל לב אשמור פקודיך וכברי כן

תהלות מנחם

הנ"ל, כי למרות שהאמונה של דוד ושל בעלי השגה היא במדריגה נעלית יותר, הנה אמיתית המעלה דאמונה היא באנשים פשוטים ביותר. כפי שמביא כ"ק מו"ח אדמו"ר²⁵⁰ את דברי (אדמו"ר הזקן שקיבל מהרב המגיד שקיבל מ)הבעש"ט ש"העבודה הפשוטה של האנשים הפשוטים היא כלי לעצם הפשוט יתברך ויתעלה" (ועל יסוד זה מבואר בחסידות²⁵¹ הטעם למ"ש²⁵² "והאיש משה עניו מאד מכל האדם", וכתיב²⁵³ "שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרב", דעם היות שמשה הי' בעל השגה גדולה, ועד שבהיותו למטה בגוף גשמי הי' בחי' חכמה דאצילות ממש²⁵⁴, מ"מ הי' "עניו מאד", מצד מעלת התוקף האמונה הפשוטה של האנשים הפשוטים ביותר, והם דוקא המשיכו במשה את בחי' "אנכי").

בזה, הרי האמונה היא בבחי' מקיף, ו"למדני" היא הבנה והשגה בבחי' פנימי, ואינם דומים זה לזה, ואיך מהווה סיבה לזה?

ג) בכלל מהי המעלה שדוד המלך אומר על עצמו "במצוותיך האמתית", הרי ענין האמונה יש בכאו"א מישראל, דכל ישראל הם "מאמינים בני מאמינים"²⁴⁸, ואפילו אנשים פשוטים ביותר מאמינים באמונה שלימה?

לכאורה הי' אפשר לבאר ש"במצוותיך האמתית" מדובר על האמונה שבאה לאחרי שלימות ההבנה והשגה, ולכן כל מי שהוא בעל השגה גדולה יותר, גם האמונה שלו היא במדריגה נעלית יותר²⁴⁹, והמדריגות שאצל אנשים פשוטים הם באמונה — אצלו הם בהשגה, וזוהי מעלתו של דוד דוקא, שהאמונה שלו אינה נמצאת באנשים פשוטים.

ב. והביאור בזה בהקדים שבתורה יש כמה דרגות²⁵⁵: (א) כפי שהיא יורדת למטה להבנה

אולם זה עדיין אינו מתרץ את השאלה

(248) ראה שבת צז, א. (249) ראה לקו"ת ואתחנן ז, ב"ג. וראה סה"מ מלוקט א ע' שנו. (250) סה"מ תרצ"ו ע' 13. (251) ראה סה"מ עטר"ת ע' תסד. תרפ"ט ע' 58. שם ע' 215 ואילך. (252) בהעלותך יב, ג. (253) שם יא, כא. (254) ראה תו"א ויצא כג, א. ויחי מט, ג. וארא נו, א. ובכ"מ. (255) ראה סה"מ תרצ"ו ע' 10 ואילך. וראה

עג יִדְיָ עֲשׂוּנִי וְיִכְוֶנְנִי הַבִּינִי וְאַלְמְדָה מְצוֹתֶיךָ: עד יִרְאֶיךָ
 יִרְאוּנִי וְיִשְׁמְחוּ כִּי לְדַבְרְךָ יִחְלְתִי: עה יִדְעֵתִי יְהוָה כִּי־צַדִּיק
 מְשַׁפְּטֶיךָ וְאִמוּנָה עֲנִיתָנִי: עו יִהְיֶנָּה חֲסִדֶיךָ לְנַחְמֵנִי כַּאֲמַרְתָּךְ
 לְעַבְדְּךָ: עד יִבְאוּנִי רַחֲמֶיךָ וְאַחִיהַּ כִּי־תוֹרַתְךָ שִׁעֲשְׂעוּ:
 רש"י

טוב היה צעני כשהייתי סובל יסורים, כדי ללמוד וישמחו, כי כגמולי גמולס, שהרי מיראין אני
 מורה צלער: (עד) יראיך יראוני. צטוזה ולדברך יחלתי: (עה) ואמונה עניתני. צדין
 מצודת ציון מצודת דוד

לכסיל טפש: (עד) יחלתי. קויתי: (עח) עותוני. תוכי: (ע) טפש. לבס נעשה שמן כחלב כי ישעשעו
 בתענוגות הזמן, אבל אני תורתך היא שעשעתי המתשת עוד את הכח: (עא) טוב לי. טובה היא בעיני אשר הייתי מענה עצמי בלמוד התורה המתשת
 כח למען אלמד תוכן עומק חוקיך, כי הרעה הזאת הטבה היא: (עב) טוב לי. התורה טובה בעיני מאלפי
 וגו', וכאומר אם רבים ירכו עמל ומענים נפשם לקנות הון, כל שכן שיש לענות הנפש בעבור קנין התורה:
 (עג) ויכונוני. רוצה לומר עשו אותי כלי מוכן לקבל הבינה, לכן הבינני ואלמד: (עד) יראוני. בהגדולה
 שאני עומד בה ישמחו גם המה, כי באה לי על אשר יחלתי לדברך, והלא גם המה מן המיחלים לה'
 ומעותדים לגדולה: (עה) צדק משפטיך. המשפטים שעשית בי בצדק המה: ואמונה. ובאמונה ענית אותי
 בעיני נפש: (עו) יהי נא. עתה יהי חסדך עלי לנחמני כאשר אמרת על עבדך בידי נתן הנביא: (עז) כי
 תורתך שעשועי. וראוי אני לרחמים: (עח) כי שקר עותוני. בשקר תולים כי עון אשר לא כן, כי אני אשיח

תהלות מנחם

והשגה, ב"ע. ב) כפי שהיא בשרשה בעולם האצילות, בבחי' החכמה. ג) כפי שהיא למעלה מחכמה, בחי' שעשועים אצלו ית'²⁵⁶.

והנה המשכת בחי' התענוג העצמי שבתורה²⁵⁷, שאינה גם בבחי' חכמה דאצילות, אינה נמשכת ע"י הבנה והשגה דתורה, אלא ע"י עסק התורה בדרך קבלת עול, ובכללות הוא ענין אותיות התורה שעל ידם ממשיכים את בחי' התענוג העצמי ממש.

ושבחי' זו תבוא באופן של "למדני" — הבנה והשגה (ולא רק בראית השכל או ראי' מוחשית). וגם בחי' רגל שבחכמה, היינו, השכל אנושי של נפש הבהמית, והמוח הגשמי — מוח החכמה מוח הבינה מוח הדעת²⁵⁹ — יומשך בהם התענוג הפשוט.

ובקשה זו היא למעלה מטעמי תורה שיתגלו לעתיד בבחי' ראי', שכן טעמי תורה שיתגלו

וזהו תוכן הבקשה ב"טוב טעם ודעת למדני": טוב בניקוד מלופם, שהוא השרש והמקור לשכל ("טוב טעם", הטוב של הטעם), בחי' תענוג העצמי ממש הנ"ל, שגם הוא יבוא ב"למדני" — בהבנה והשגה ממש.

לקו"ת עקב יז, ב. דרושים לסוכות פא, ד (בענין "תורתך" — באצילות, "שלמדתנו" — בבי"ע). (256) משלי ת, ל"א. (257) בסה"מ תרצ"ו שם. נתבאר גם בד"ה וידבר אלקים תשל"ו. וד"ה ונחה תשל"א. וראה גם ד"ה קרוב הוי' תשח"י. (258) ע"ח שער כג (שער מוחין דצלם) פ"ח. משנת חסדים מסכת בריאת א"ק פ"א מ"ד. תו"א מג"א צא, ג. לקו"ת שלח מט, ג. ובכ"מ. (259) ראה זח"א קלו, א.

עח יבֹשׁוּ זֵדִים כִּי־שִׁקֵּר עֲוֹתוֹנִי אֲנִי אֲשִׁיחַ בְּפִקּוּדֶיךָ: עט יִשׁוּבוּ לִי יִרְאִיךָ וְיִדְעֵי (כתיב וידעו) עֲדֹתֶיךָ: פ יהִי־לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶיךָ לְמַעַן לֹא אֲבוֹשׁ:

פא כִּלְתָה לְתִשׁוּעַתְךָ נַפְשִׁי לְדַבְרֶךָ יַחֲלֵתִי: פב כָּלוּ עֵינַי לְאִמְרַתְךָ לְאִמֹר מִתִּי תִנְחַמְנִי: פג כִּי־הֵייתִי כְנָאֵד בְּקִיטוֹר חֻקֶיךָ לֹא שִׁכַחְתִּי: פד כִּמָּה יִמִּי־עֲבֹדְךָ מִתִּי תַעֲשֶׂה בְרוּדִפִּי

רש"י

עיניו זה כל הנוגע לא ינקה: (פא) כִּלְתָה וגו' נפשי. אותה: (פב) כָּלוּ עיני. נופים תמיד עד כי כלו: (פג) כְּנָאֵד בקיטור. כנאל של עור המתייבש בעשן: (פד) מִתִּי תַעֲשֶׂה. שאלאה צימי:

ענייני: (עח) כִּי שִׁקֵּר עֲוֹתוֹנִי. כי על חנם הרשיעוני (מלאמי), אומר אני על לבן פנים, שאומר לו הצא על אשת איש מיתמו צמה, והוא לא חטא: (עט) יִשׁוּבוּ לִי יִרְאִיךָ. שפירשו הימנו סנהדרין כשנלטרכ מאתו עון, אף אם גרושה היא, נתן

מצודת ציון

מלשון עון: (פא) כִּלְתָה. ענין תאוה וחשק, כמו נכספה וגם כִּלְתָה נפשי (לעיל פד, ג): (פב) כָּלוּ עיני. המתאוה לדבר מה ומתאחרת לבוא נקרא בלשון המקרא כליון עינים, כמו ועיניך רואות וכלות וגו' (דברים כח, לב): (פג) כְּנָאֵד. שם כלי ישימו בו היין: בקיטור. ענין עשן והבל, כמו כקיטור הכבשן על איחור אמרת הבטחתך: לאמור. כי אומר אני מתי תנחם אותי: (פג) כִּי הייתי. עם כי הייתי כחוש ותש כח כנאד התלוי בעשן ומתייבש בו, עם כל זה לא שכחתי חוקיך: (פד) כִּמָּה. רוצה לומר וכי מרובים המה, ומתי אם כן תעשה ברודפי משפט, כי פן אמות ולא אראה הנקמה:

מצודת דוד

בפקודיך ועסק התורה הלא מצלת מן העון: (עט) יִשׁוּבוּ. כאשר יברשו הזדים וילכו להם, ישובו אלי יראיך אשר סרו ממני בעת באו הזדים לקנטר: (ב) תמים. בכוונה הגונה לשמה: למען לא אבוש. כאשר יפקוד אל היודע תעלומות: (פא) כִּלְתָה. נפשי תתאוה לתשועתך, כי אקוה לדברך שהבטחת על הישועה: (פב) כָּלוּ עיני. עיני צופים והנם כלים על איחור אמרת הבטחתך: לאמור. כי אומר אני מתי תנחם אותי: (פג) כִּי הייתי. עם כי הייתי כחוש ותש כח כנאד התלוי בעשן ומתייבש בו, עם כל זה לא שכחתי חוקיך: (פד) כִּמָּה. רוצה לומר וכי מרובים המה, ומתי אם כן תעשה ברודפי משפט, כי פן אמות ולא אראה הנקמה:

תהלות מנחם

והטעם למילוי בקשה זו הוא "כי במצוותיך האמנתי", דהנה בכללות המצוות ישנם משפטים עדות וחוקים, ומעלתו של דוד המלך היא שבכל המצוות הי' אצלו אמונה פשוטה וקבלת עול²⁶², וגם בענין התורה שהיא הבנה והשגה הי' אצלו אמונה פשוטה וקבלת עול, ועי"ז פעל את הענין ד"טוב טעם ודעת למדני"²⁶³.

לעתיד אינם עדיין בבחי' תענוג העצמי ממש, ולכן יהיו בזה חילוקי מדריגות. הגם שלע"ל כתיב²⁶⁰ "מלאה הארץ דעה את הוי' כמים לים מכסים", הרי ידוע שגם בים ישנם הרים ובקעות²⁶¹. אבל הבקשה "טוב טעם ודעת למדני" הוא שתהי' המשכת תענוג העצמי ממש, ושתבוא בגילוי בשכל אנושי שבמוח הגשמי.

(260) ישע"י יא, ט. (261) ראה מאמרי אדה"ז הקצרים ע' קמא (פי' עה"פ "מלאה הארץ"). (262) ראה גם קונטרס עץ החיים פי"ב. (263) ד"ה טוב טעם ודעת ה'תשכ"ב.

מִשְׁפָּט: פה כְּרוּ לִי יְדִים שִׁיחֹת אֲשֶׁר לֹא כְתוּרְתֶךָ: פו כָּל־
 מִצּוֹתֶיךָ אֲמוּנָה שְׁקֵר רַדְפוֹנִי עֲזַרְנִי: פז כִּמְעַט כָּלוּנִי בָאָרֶץ
 וְאֲנִי לֹא־עֹזְבֹתִי פִקְדֶיךָ: פח כְּחֹסְדֶךָ חֵינִי וְאֲשַׁמְרָה עֵדוֹת פִּיךָ:
 פט לְעוֹלָם יְהוֹה דְּבַרְךָ נֹצֵב בַּשָּׁמַיִם: צ לְדֹר וָדֹר אֲמוֹנֶתְךָ

רש"י

(פה) כרו לִי שיחות. לא כמורה, הנאים מואצית. והס על שקר רדפו לאסרני: (פו) כמעט
 לפסלני: (פז) שקר רדפוני. לשוא רדפוני כָלוּנִי. כלל הייתי אהיה צָרָךְ, ואני עמדת על
 אוצני: כל מצותיך אמונה. מואצי, ולא צורי, וכן לי קוו רשעים לאצדני מצא נקהל:

מצודת ציון

מצודת דוד

(בראשית יט, כח): (פה) כרו. חפרו: שיחות. בורות, (פה) כרו לי. הזדים חפרו עלי בורות שאפול בהם,
 כמו כרו לפני שיחה (לעיל נו, ז): רוצה לומר איש עון ופשע רב, אין עצם כוונתם בעבור מצות ה'
 לרעך כמון: (פו) כל מצותך אמונה. כל המצות הלא המה לעשות אמונה לשם המצוה, והם רדפוני
 לשקר בי. רוצה לומר אף שהמה אומרים שאני איש עון ופשע רב, אין עצם כוונתם בעבור מצות ה'
 לבער הרע, כי אם לשקר בי, ולכן עזרני להתגבר עוד עליהם: (פז) כמעט. כשיעור זמן מועט היה לכלות
 אותי בארץ, רוצה לומר מאד היה הדבר קרוב: ואני לא עזבתי פקודיך. רוצה לומר עם כי פעמים רבות
 הייתי קרוב למות בידם, ודמם היה לפעמים מסור בידי, עם כל זה לא עזבתי פקודיך ומנעתי לשלוח יד
 בהם: (פח) כחסדך. אף אם אין בי זכות: ואשמרה וגו'. ולא בעבור הנאת עולם הזה: (פט) לעולם ה'.
 אתה ה' עד עולם נצב דברך בשמים, רוצה לומר אף אם מערכת השמים וכסיליהם יורו להרע או להיטיב,
 הנה גזירת דברך עומדת בשמים ומבטל הוראתם: (צ) אמונתך. אמונת וקיום הבטחתך היא לדור ודור,
 עם כי מערכת השמים יורו החלוף: כוננת ארץ. הלא אתה כוננת הארץ והיא עומדת על פיך, ומי אם כן

תהלות מנחם

פט — לעולם הוי' דברך נצב בשמים

הבריאה בהתחדשות תמידית

עד"ז אדמו"ר הזקן מביא בתניא²⁶⁷ "ופירש
 הבעש"ט ז"ל כי דברך שאמרת יהי רקיע בתוך
 המים וגו', תיבות ואותיות אלו הן נצבות
 ועומדות לעולם בתוך רקיע השמים ומלובשות
 בתוך כל הרקיעים לעולם להחיותם, כדכתיב²⁶⁸
 ודבר אלקינו יקום לעולם ודבריו חיים וקיימים
 לעד כו'. כי אילו היו האותיות מסתלקות כרגע
 ח"ו וחזרות למקורן היו כל השמים אין ואפס
 ממש והיו כלא היו כלל, וכמו קודם מאמר יהי
 רקיע כו' ממש. וכן בכל הברואים שבכל
 העולמות עליונים ותחתונים, ואפי' ארץ הלזו
 הגשמית ובחי' דומם ממש, אילו היו מסתלקות
 ממנה כרגע ח"ו האותיות לפני ששת ימי

איתא במדרש²⁶⁴ עה"פ "לעולם הוי' דברך
 נצב בשמים — מהו דברך נצב בשמים, אי זהו
 דבר הנצב בשמים. אלא אמר הקב"ה, על מה
 השמים עומדים, על אותו דבר שאמרת²⁶⁵ יהי
 רקיע בתוך המים, ויהי כן. וכתיב²⁶⁶ כי הוא
 אמר ויהי וגו'. אותו הדבר שאמר הוא עשה, לכך
 נאמר הוא ציוה ויעמוד, בדבר הוי' שמים
 נעשו. ובאותו הדבר שברא אותן בו הם עומדים
 לעולם, לכך נאמר, לעולם הוי' דברך נצב
 בשמים."

(264) כאן. וראה רמב"ם בריש הל' יסודי התורה "ואם יעלה על הדעת שהוא אינו מצוי, אין דבר אחר יכול להמצאות". וראה שיחת י"ט כסלו ה'תש"כ. (265) בראשית א, ר"ז. (266) תהלים לג, ט. (267) שעהיה"א רפ"א. (268) ישע"י מ, ח.

פֹּנֵנָה אֶרֶץ וְהַעֲמֹד: צא לְמִשְׁפָּטֶיךָ עֲמָדוֹ הַיּוֹם פִּי הַכֹּל
 עֲבָדֶיךָ: צב לֹאִי תוֹרַתְךָ שֶׁעָשִׂי אֹז אֲבָדְתִי בְּעֵנְיִי: צג לְעוֹלָם
 לֹא־אֶשְׁכַּח פְּקוּדֶיךָ פִּי־כֶם חֵיִתָּנִי: צד לֶךְ־אֲנִי הוֹשִׁיעֵנִי פִי

מצודת דוד

ימחה בידך מלעשות בה כרצונך: (צא) למשפטיך עמדו היום. רוצה לומר בכל יום ויום עומדים מערכת השמים וכסיליהם לעשות משפטיך כפי הגור ועם כי הוראתם יהיה בהיפוך, כי הכל הם עבדיך ונכנעים המה לגזירת המקום: (צב) לולי תורתך שעשועי. אם לא היתה עסק תורתך משמח אותי אז הייתי נאבד בעבור רוב עניי. וכאומר הלא התורה מתשת כח ואיך תוסיף אומץ אל הנלכד בחבלי עוני דבר שאין הטבע יורה עליו, אלא על כרחך דבר מלך שלטון על הטבע והנהגת העולם: (צג) כי בם. בעבור שמירת הפקודים נתת לי חיים: (צד) לך אני. עיני תלויים אליך להושיעני כי דרשתי

תהלות מנחם

בראשית ממש, וז"ש האר"י ז"ל²⁶⁹ שגם בדומם ממש כמו אבנים ועפר ומים יש מעשרה מאמרות כו".

"שמואל הקטן אומר בנפל אויבך אל תשמח וכו'", ובאמת זהו פסוק מפורש²⁷⁷, "מ"מ מכיון שבזה הי' לו חיות (קאד), הרי זה נקרא על שמו. ועד"ז במדרש²⁷⁸ "מעשה ברוכל אחד שהי' מחזיר בעצירות שהיו סמוכות לציפורי, והי' מכריז ואומר מאן בעי למזבן סם חיים.. א"ר ינאי כל ימי הייתי קורא הפסוק הזה²⁷⁹ ולא הייתי יודע היכן הוא פשוט, עד שבא רוכל זה והודיעו מי האיש החפץ חיים"²⁸⁰.

בטעם הדבר שאדמו"ר הזקן כותב זה בשם הבעש"ט, ולא בשם המדרש תהלים הנ"ל, וכפי שהצמח צדק מציין בלקו"ת²⁷⁰, נאמרו כמה ביאורים:

ג) הכוונה ב"פירש (הבעש"ט)" הוא מלשון "פרש" (פאנאנדערגעשפרייט) כמו²⁸¹ "הפורש סוכת שלום" וכו"ב, שהבעש"ט גילה פירסם והפיץ שיהי' גלוי וידוע לכל, ובכך הביאו לידי גילוי בעולם.

א) כ"ק מו"ח אדמו"ר כותב²⁷¹ שהצמח צדק ענה על שאלה זו לבנו אדמו"ר מהר"ש, שאדה"ז רצה שיהי' זיכרון עולם להבעש"ט לכן הביא את זה בשמו. וכעין מה שמצינו גם בפרש"י עה"ת שהתחיל פירושו ב"אמר ר' יצחק כו", כדי שיהי' זיכרון עולם לאביו ר' יצחק²⁷². ועד"ז מצינו שהמדרש רבה מתחיל ב"פתח ר' אושעיא כו", כדי שיהי' זיכרון עולם למחברו ר' אושעיא²⁷³. ובפרט שהמאמר "יהי רקיע" נאמר ביום שני לששת ימי בראשית, וגם הבעש"ט נולד²⁷⁴ ביום שני²⁷⁵.

ד) "פירש הבעש"ט" הוא שהבעש"ט גילה עומק חדש, כי במדרש איתא רק "על מה השמים עומדים, על אותו דבר שאמרת יהי רקיע בתוך המים כו'", אבל אין מפורש בו שהדיבור מתלבש בתוך ענינו הפרטי של הנברא להחיותו. וענין זה מפורש בדברי הבעש"ט (כפי שאדה"ז הוריד את זה בחב"ד של הנפש האלוקית, ועד להשגת השכל דנפש הבהמית)

ב) מצינו בכ"מ שמפני טעם כלשהו הובא ענין מסויים בשם תנא או אמורא, הגם שזה פסוק מפורש. וכגון: במשנה באבות²⁷⁶

(269) ע"ח שער מ"ן ומ"ד פ"ג. ועוד. (270) ר"פ אחרי (כה, סע"ג). (271) שיחת ח"י אלול ה'תש"ג (סה"ש תש"ג ע' 146). (272) ראה סדר הדורות ח"א ד"א תתס"ה. שם הגדולים ערך רש"י. (273) ראה רמב"ם בהקדמתו ליד החזקה. בעל הרוקח בהקדמתו. ועוד. (274) ח"י אלול תנ"ח (סימן — נח"ח). (275) "היום יום" כו תשרי (שמיוסד על שיחת ח"י אלול ה'תש"ג). (276) פ"ד, מ"ט. (277) משלי כד, יז. (278) ויק"ר טז, ב. (279) תהלים לד, יג. וראה "תהלות מנחם" עה"פ. (280) מסה"מ מלוקט ב ס"ע צג. וראה אג"ק ח"י"ח ע' קפה. (281) נוסח ברכת

פְּקוּדֵיךָ דְרָשְׁתִּי: צה לִי קוֹן רְשָׁעִים לְאַבְדָּנִי עֲדֹתֶיךָ אֶתְבוֹנֵן: צו לְכֹל־תְּכַלֶּה רְאִיתִי קִץ רַחֲבָה מִצֹּתְךָ מֵאֵד:

רש"י

(נו) לַבַּיִת תְּכַלֶּה וּגְוִי. לְסַלֵּס לְפַלְפֵּל זֶה, וְכֵן פְּתַח לְמוֹסְרֵי (לְעֵיל קְטוּ, נו): לַבַּיִת תְּכַלֶּה. לְכֹל

סיום דבר יש קץ גבול אצל מוֹסֵרִים אֵין קץ וגבול
לְתַלְמֵי (מִנְחָמִי):

מצודת ציון

(צה) קוֹן. מלשון תקוה:

מצודת דוד

לשמור פקודיך: (צה) לי קוֹן. עלי יקוֹן הרשעים
לאבדני מן העולם הבא כי יטרידוני למען לא אשכיל
בתורה, אבל עם כל זה אתבונן בעדותיך בעומק טעמיהם: (צו) לכל תכלה. לכל דבר אשר יש להם תכלה
הנה בעין השכל ראיתי את הקץ, אבל מצותיך רחבה היא מאוד ואין עמדי לבוא עד סוף תכלית מסתורה,
אם כן בוודאי אין לה תכלה, כי אם היה לה הייתי רואה הקץ בעין השכל כמו שראיתי בכל בעלי התכלית:

תהלות מנחם

ש"דברך שאמרת יהי רְקִיעַ.. תיבות ואותיות
אלו הן ניצבות ועומדות לעולם בתוך הרקיע
השמים ומלובשות בתוך כל הרקיעים כו".

סדר השתלשלות), הוא צמצם את ההשפעה
והחיות שיהי' לפי ערכם ויתלכש בהם]284.

ההתחדשות "בשמים" היא בגילוי

ב. והטעם שכתוב "לעולם דברך נצב
בשמים" דוקא, ולכאורה הרי באותה מידה
"דברך נצב" בארץ, ולמה הפסוק מדגיש
"בשמים"? הוא מפני שכאן מדובר אודות
"נצב", שהוא בתוקף ובגילוי285, ע"ד מ"ש
"נצב מלך"286, וזה בעיקר "בשמים", שבהם
נראה בגילוי, משא"כ בארץ יתכן שזה יהי'
בהעלם287.

צו — לַבַּיִת תְּכַלֶּה רְאִיתִי קִץ רַחֲבָה
מִצֹּתְךָ מֵאֵד

התעלות העולם ע"י עבודת ישראל

א. איתא במדרש288 "כתיב לכל תכלה
ראיתי קץ רחבה מצוותך מאד — לכל יש
סיקוסים (גבול ומדה289), שמים וארץ יש להן
סיקוסים, חוץ מדבר אחד שאין לו סיקוסים,

כלומר, לא רק שהנברא זקוק לבורא על מנת
שמציאותו תתקיים, שאז מציאותו קיימת
ונבדלת מהכח המהווה ומחיי אותו (ע"ד אור
השמש שאומנם תלוי במאור השמש, אבל הוא
מציאות אחרת מגוף השמש), ושייכותו לדבר
הוי' הוא רק בכללותו, אלא עוד זאת, שכח
הבורא מתעסק להתלבש בנברא עצמו.

ומצד זה כל נברא צריך את דבר ה' המיוחד
בשבילו, על מנת שכח הבורא יתלכש בו, וענין
זה כרוך בירידה וצמצום לפי ערך הנברא282.

[אע"פ שהקב"ה הוא כל יכול, והוא יכול
שכחו האין סופי יתלבש בנברא המוגבל, מ"מ
מכיון שרצונו ית' הוא שלנבראים יהי' הבנה
והשגה (לפי האפשר בהגבלתם), בסדר ואופן
הבריאה283, ולכן ברא אותם לא באופן של אין
ערוך, אלא בסדר והדרגא (ובלשון המפורסם:

השכיבו שכתפלת ערבית. 282) ראה מו"נ ח"ב הקדמה יב. ס' החקירה להצ"צ בתחילתו. 283) ראה ד"ה
והחרים תרל"א ע' (לה). המשך תער"ב ר"פ צה. ועוד. ובסה"מ תרנ"ח (ע' קכ) "היפלא מה' דבר והי' יכול להיות...
ההתהוות מא"ס עצמות ומהות שלא ע"י אמצעות האור.. אבל אז הי' ענין ההתהוות שלא ע"פ השכל כלל.. בענין
ההתהוות הי' רצונו ית' דכל מה שאפשר להיות ע"פ השכל וע"פ סדר והדרגא יהי' ע"פ השכל כו". 284) מלקו"ש
חכ"ט ע' 29 ואילך (משיחת יום ב' דחה"ש ה'תשמ"ה). 285) ראה אוה"ת לתהלים (יהל אור) סעיף ד.
286) מלכים-א כב, מח. 287) מלקו"ש חל"ט ע' 212. 288) ב"ר רפ"י. 289) ראה פרש"י ועץ יוסף שם.

תהלים קיט

קלה

תהלות מנחם

בלי גבול ממש, להיותה הפנימיות והפלא שבכל הענינים, שבזה אין סוף וגבול. והיא תתגלה לעתיד לבוא ע"י משיח צדקנו, שילמד תורה לכל העם, גם להאבות ומשה רבנו³⁰⁰, שכבר למדו את כל התורה כולה, כי אז יתגלה אמיתת הענין ש"אין לו סיקוסים" כלל.

ב. בעומק יותר, המשמעות בפסוק "לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצוותך מאד" עפ"י המדרש הנ"ל, אינה רק ש"השמים והארץ" הם בהגבלה, ואילו התורה והמצוות הם בלי גבול. כי זה דבר פשוט, שאם יש התחלה לעולם, שנברא בששת ימי בראשית, בודאי יש לו סוף, משא"כ התורה והמצוות שהם חכמתו ורצונו ית' הם בלי גבול. אלא החידוש בפסוק הוא שהבלי גבול ד"רחבה מצוותך מאד", נמשך גם בגבול ד"לכל תכלה ראיתי קץ".

וזוהי עבודתם של ישראל להמשיך את הבלי גבול תורה ומצוות לתוך העולם, וכן גילוי פנימיות התורה בתוך נגלה דתורה³⁰¹, ומזה יומשך גם אור הבלי גבול בתוך הגבול של העולם. ולדוגמא: כאשר יהודי מקפיד על שמירת שבת, ונזהר מאונאה וגזילה כו', למרות שמצד טבע העולם יתכן שיפסיד כסף וכו', ואינו מתחשב בחוקי הטבע, ונוהג כמצוות התורה. אזי הוא ממשיך על עצמו אור שלמעלה מטבע העולם בתוך טבע העולם, ומגלה את אמיתת מציאות הטבע, שאינה יכולה להפריע ולגרוע ממי שמקיים תורה ומצוות, ויתירה מזו, ממשיכה לו ברכה בלתי מוגבלת, כמ"ש³⁰² "והריקותי לכם ברכה עד בלי, עד שיבלו שפתותיכם מלומר די".

וע"י עבודה זו נפעל חידוש בכל הבריאה כולה, שכן הבריאה היא יש מאין, שמציאות היש אינה מגלה את האין הבלתי מוגבל, וזהו"ע של ירידה, וע"י עבודה הנ"ל נעשה

ואיזו, זו התורה, שנאמר²⁹⁰ ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים".

והענין בזה²⁹¹, "שמים וארץ יש להן סיקוסים" — כי שרשם הוא מאור הגבול של א"ס ב"ה, שרצונו ית' (שהוא ע"ד משיכת הנפש, שהו"ע הבלי גבול) להתלבש בעולם מוגבל (זמן ומקום) פועל שגם הרצון נעשה במדה וגבול. משא"כ תורה אין לה סיקוסים — כי שרשה בחכמתו ורצונו ית'²⁹², אור הבלי גבול של הא"ס ב"ה.

ואף שהתורה ירדה והתלבשה בענינים מוגבלים, וכמשמעות הכתוב (שהובא לעיל במדרש) "ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים", שיש לה "מדה" אלא שהיא "ארוכה מארץ וגו'". וכדאיתא בגמרא²⁹³ עה"פ²⁹⁴ "אני רואה מגילה עפה ארכה גו' ורחבה גו'", ולאח"ז מסיים: "נמצא כל העולם כולו אחד משלשת אלפים ומאתים בתורה". היינו שיש איזשהוא מדה וגבול, כפי שגם מצינו בכמה תנאים ואמוראים שלמדו את כל התורה כולה²⁹⁵ (ועאכו"כ מצוות התורה שיש להם גבול ומדה²⁹⁶, כמו: מצוות תפילין שצריכה להיות עם ד' פרשיות דוקא, ושיעור מצומצם של אצבעיים על אצבעיים כו'²⁹⁷).

ככ"ז כיון שענינה של התורה הוא גילוי חכמתו ורצונו ית' שלמעלה מעולמות, הנה אף שהיא מתלבשת בענין מוגבל, היא באמת למעלה מהעולם. וז"ש "רחבה מצוותך מאד", לפי שהם "מצוותך", מצוות שלך, וכמו שאתה בלי גבול כך גם הם בלי גבול, ולא עוד, אלא "רחבה מצוותך" מאד, בלי גבול אמיתי (ולא כמש"נ²⁹⁸ "ואהבת גו' בכל מאדך", שע"ז אמרו²⁹⁹ מאד שלך, של הנברא).

ובפרטיות יותר, אמיתית הענין ש"אין לו סיקוסים" הוא בפנימיות התורה, שהיא בבחי'

(290) איוב יא, ט. (291) ראה גם ד"ה ויכולו תרס"ו (המשך תרס"ו ע' מא). (292) ראה תניא פ"ד. (293) עירובין כא, סע"א. (294) זכרי' ה, ב. (295) ראה מנחות צט, ב. (296) ראה אגה"ק ס"י. לקו"ת נשא כו, ג. (297) ראה שו"ע או"ח סל"ב סמ"א ובנ"כ שם. ש"ע אדה"ז שם סס"ג. (298) ואתחנן ו, ה. (299) ראה תו"א מקץ לט, ג ואילך. לקו"ת שלח מב, ג. (300) ראה לקו"ת צו, יז, א. שער האמונה פנו"ו (פט, ב). (301) ראה גם בכיאו"ר לעיל על פסוק יח. (302) מלאכי ג, י. וראה שבת לב, ב.

תהלות מנחם

תפילין, שנאמר נשבע הוי' בימינו ובזרוע עוזו.. אלו תפילין³¹⁴. "הקב"ה בא בבית הכנסת"³¹⁵. ובכלל הרי הקב"ה מקיים כל המצוות, שהם "מצות ה' ממש כו". "אין מידותיו של הקב"ה כמדת בשר ודם, מדת בשר ודם מורה לאחרים לעשות והוא אינו עושה כלום, והקב"ה אינו כן, אלא מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות ולשמור"³¹⁶?

והביאור בזה: דיוק אדה"ז ש"מצוותך קאי על "מצות הצדקה", היא כי זה "מה שהקב"ה בכבודו ובעצמו עושה תמיד להחיות העולמות כו". כי בנוגע לכל המצוות יש שקלא וטריא³¹⁷ אם הם צורך גבוה, או שבאמת "איכפת לו להקב"ה כו"³¹⁸. והשקלא וטריא נובעת מזה שיש סברא לומר שהמשכת המצוות היא מצד הגילויים ולא מצד עצמותו ית', ומצד זה יתכן איזושהי חשיבות בנבראים. משא"כ מצוות הצדקה כל ענינה הוא גילוי הנותן, עצמותו ית', ומצד זה אין תפיסת מקום כלל לנבראים³¹⁹.

"מצוותך" — מצוות הצדקה

ב. ענין נוסף יש בהנ"ל ש"מצוותך" היא מצוות הקב"ה, מצוות הצדקה, כי באמת כל מה שהקב"ה משפיע בעולם, כולל הציווי על המצוות, הוא בבחי' צדקה, שכן הוא ית' אינו צריך לאף נברא וגדר, וכל השפעתו הוא בבחי' צדקה.

וזהו הטעם שחז"ל³²⁰ הפליאו במעלת מצוות הצדקה, שכן (בלשון אדה"ז³²¹) "באתערותא דלתתא — שהאדם מעורר בלבו מדת החסד ורחמנות על כל הצריכים לרחמים, (נפעל) אתערותא דלעילא לעורר עליו רחמים רבים ממקור הרחמים".

עלי' בעולם, שיאיר בו אור הבלי גבול. שזהו חידוש גדול יותר ממה שהי' קודם הבריאה.

ג. וזהו הביאור במאמר חז"ל³⁰³ "גדולים מעשה צדיקים ("ועמך כולם צדיקים"³⁰⁴) יותר ממעשה שמים וארץ", שכן "מעשה שמים וארץ" — הם יש מוגבל מאין בלתי מוגבל, ואילו "מעשה צדיקים" — מגלים ביש המוגבל את האין הבלתי מוגבל³⁰⁵. ובה יומתק מ"ש בגמרא³⁰⁶ ש"במעשה ידיהם של צדיקים, כתיב³⁰⁷ מקדש אדני כוננו ירך", כי גם בהארון שהי' בבהמ"ק (שהוא "עיקר החפץ" במקדש³⁰⁸) הי' החיבור דגבול ובלי גבול, שהרי הארון הי' במידה, "אמתיים וחצי ארכו גו"³⁰⁹, ואעפ"כ "מקום הארון אינו מן המידה"³¹⁰.

וזהו הביאור גם במאמר חז"ל³¹¹ "כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכולו כו' נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית", שכן ע"י העבודה הנ"ל נרגש בכל ענין הבריאה כיצד הוא נעשה שותף ממש להקב"ה (שהקב"ה ברא מאין ליש, והאדם עושה מהיש אין)³¹².

המצווה שהקב"ה בכבודו ובעצמו עושה

א. אדמו"ר הזקן מדייק³¹³ שמכך שכתוב בפסוק "רחבה מצוותך מאד" בלשון יחיד, ולא "מצוותיך", בלשון רבים, משמע ש"מצוותך" דייקא, היא מצות הצדקה שהיא מצות ה' ממש, מה שהקב"ה בכבודו ובעצמו עושה תמיד להחיות העולמות ויעשה לעתיד ביתר שאת ועוז כו".

ולכאורה צריך ביאור, למה דוקא מצוות הצדקה, הרי ישנם עוד כמה וכמה מצוות שהקב"ה עושה בעצמו, כמו: "שהקב"ה מניח

(303) כתובות ה, א. (304) ישע"י ס, כא. (305) ראה תו"א בשלח טו, ב ואילך. וראה אוה"ת שם ריש ע' תקז. (306) שם. (307) בשלח טו, יז. (308) לשיטת הרמב"ן — תרומה כה, א. (309) שם, י. (310) יומא כא, א. (311) שבת קיט, ב. (312) מד"ה ויכולו השמים ה'תשכ"ה ה'תשל"ג. (313) תניא אגה"ק סי"ז. (314) ברכות ו, סע"א. (315) שם ז, רע"א. (316) שמור"ר פ"ל, ט. ועוד. (317) ראה של"ה שער הגדול (כט, ב ואילך). ועוד. (318) ב"ר רפמ"ד. (319) משיחת ש"פ נצבים ה'תשכ"ד. (320) ראה ב"ב י, א. סמ"ג מצוה קסב. ובכ"מ. (321) אגה"ק שם.

צז מה־אהבתי תורתך כל־היום היא שיחתי: צח מאיבי

מצודת דוד

(צז) מה אהבתי. מה מאוד אהבתי התורה עד שכל היום היא מאמר פי:

תהלות מנחם

וביאור השייכות ביניהם, בפסוק "מה אהבתי תורתך" מודגש ענין התורה, "כי מצוותיך לא שכחתי" מודגש ענין המצוות. היינו, שבכדי לבטל את המעמד ומצב של "תעיתי כשה אובד" שזהו בזמן הגלות, צריך הן תורה והן מצוות, וכמ"ש³²⁸ "ציון במשפט תפדה ושבי' בצדקה" (ד"משפט" הוא תורה³²⁹, ו"צדקה" הוא כללות המצוות³³⁰).

ב. וצריך להבין, למה נאמר בפסוק "כי מצוותיך לא שכחתי", הרי את המצוות צריך לקיים במעשה בפועל, ולא רק בזיכרון, והי' מתאים יותר לכתוב "מצוותיך קיימתי", "מצוותיך עשיתי", וכיו"ב?

והביאור בזה, כללות ענין הזיכרון ("לא שכחתי") שייך רק בדבר שאינו בגילוי כו', שאז צריך לזכור אותו, ולא על הדבר שבגילוי לנגד עיניו. כדאיתא במדרש³³¹ עה"פ³³² "וזכרתי את בריתי יעקב, ואף את בריתי יצחק, ואף את בריתי אברהם אזכור — למה נאמר באברהם וביעקב זכירה, וביצחק לא נאמר זכירה, אלא רואין כאלו אפרו של יצחק צבור ע"ג המזבח".

ולכן נאמר "מצוותיך לא שכחתי", כי מאחר שמדובר כאן על זמן הגלות, כאשר ח"ו יכול להיות מעמד ומצב של "תעיתי כשה אובד", שיש כמה מצוות שאי אפשר לקיים בפועל, כמו מצוות התלויות בארץ, והשייכות לבהמ"ק, וכיו"ב. הנה גם עליהם אומרים בני"י

ואעפ"י שהקב"ה אינו מחויב גם לאעתרותא דלתתא זו שבנתינת צדקה, מ"מ מכיון שזהו רצונו ית', שע"י מצוות הצדקה יומשך כל השפע הנ"ל, כמארז"ל³²² עה"פ³²³ "מי הקדמני ואשלם — מי מל לשמי עד שלא נתתי לו בן זכר, מי עשה לי מעקה עד שלא נתתי לו גג, מי עשה לי מזוזה עד שלא נתתי לו בית, מי עשה לי סוכה עד שלא נתתי לו מקום .. יבוא ויטול שכרו", לכן ע"י נתינת צדקה של האדם משפיע הקב"ה "רחמים רבים ממקור הרחמים".

וכפי שאדה"ז מסיים³²⁴: "וזהו רחבה מצוותך מאד — היא מצות הצדקה שהיא כלי ושטח רחב מאד להתלבש בה הארת אור א"ס ב"ה (וכמ"ש³²⁵ לבושו צדקה), אשר יאיר לעתיד בבחינת בלי גבול ותכלית בחסד חנם, באתערותא דלתתא זו הנק' דרך ה', וזהו לשון מאד שהוא כלי גבול ותכלית"³²⁶.

צזקעו — מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי.. תעיתי כשה אובד בקש עבדך כי מצוותיך לא שכחתי

גם בגלות "לא שכחתי"

א. ביום כו בחודש אומרים את החלק השני של מזמור קיט, מתחיל מהפסוק "מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי", ומסיים "תעיתי כשה אובד בקש עבדך כי מצוותיך לא שכחתי"³²⁷.

(322) ויק"ר פכ"ז, ב. (323) איוב מא, ג. (324) שם. (325) פיוט "אתה הוא אלקינו" של שחרית ר"ה ויה"כ. (326) משיחת ר"ח שבט ה'תשל"ז. (327) כתקנת כ"ק מו"ח אדמו"ר (קובץ מכתבים שבסוף ספר תהלים "אהל יוסף יצחק". וכן בסוף "תהלות מנחם" ח"א). (328) ישעי' א, כז. (329) ראה לקו"ת דברים א, ב. (330) תניא פל"ז. (331) יל"ש ויקרא פכ"ו רמז תרעה. (332) בחוקותי כו, מב.

תהלות מנחם

"תעיתי כשה אובד", הוא מחמת כללות המצב של כללות ישראל בזמן הגלות, שנקראו³⁴⁰ "שה פזורה ישראל", להיותם מפוזרים בין אומות העולם. ולכן אין פלא שהי' מצב של "תעיתי כשה אובד" עכ"פ לרגע אחד.

אולם מכיון ש"שה פזורה" נמצאת תחת הנהגתו של הקב"ה — "רועה נאמן"³⁴¹, הנה בודאי שהי' "בקש עבדך" — שהקב"ה יבקש ויחפש אותה.

והטעם בזה הוא, כי אפילו באותו רגע ש"תעיתי כשה אובד", הנה גם אז "מצוותיך לא שכחתי" — הוא יודע וזוכר שיש מצוות של הקב"ה, אשר על ידן מתקשרים עם הקב"ה. ומה שלא קיים מצווה מסוימת כפי שצריך להיות, זהו מחמת שתעה וחשב שאין לו אפשרות לכך³⁴².

וזה בא לידי ביטוי בכך, שרואים אצלו את הענין של (תחילת השיעור) "מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי" — שיש לו אהבת התורה במדה גדולה כ"כ, עד שאפילו בשעה שאינו עוסק בלימוד התורה, הנה "שיחתי" — שאינה קשורה ללימוד התורה³⁴³, היא ע"ד יוקר ומעלת התורה (כמנהג ישראל שנשי ישראל שרים ומנגנים לילדים קטנים "כי טוב סחרה מכל סחורה"³⁴⁴, שהתורה היא הסחורה הטובה והיקרה מכל הסחורות, ומתוקה יותר מכל הממתקים). וזה בודאי פועל שזה יבוא לידי מעשה בפועל, "המעשה הוא העיקר"³⁴⁵, ובפרט כאשר "הוי' הי' עוזר לנו"³⁴⁶, למלא את כל עניני העבודה בשלימות, ובשמחה ובטוב לבב³⁴⁷.

"לא שכחתי", שלמרות שאי אפשר לקיימם במעשה בפועל, בכ"ז הם לומדים ענינים אלו בתורה.

ובאמת, לימוד זה נחשב לא רק כלימוד תורה, אלא כמי שקיימו במעשה בפועל, כמאמר חז"ל³³³ "כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה כו'", ועד"ז איתא³³⁴ בנוגע ללימוד עניני בית הבחירה ש"בשכר קריאתה, שיתעסקו לקרות בה, אני מעלה עליהם כאילו הם עוסקים בבנין הבית"³³⁵.

ג. וההוראה מזה לכאו"א מישראל: יש זמנים במשך היום שבהם צריך לעסוק בעניני העולם — "הנהג בהם מנהג דרך ארץ"³³⁶, ואי אפשר לעסוק בקיום המצוות במעשה בפועל. וע"ז אומר הפסוק "מצוותיך לא שכחתי", שגם בכזה מעמד ומצב צריך לזכור תמיד, שהתפקיד העיקרי של יהודי הוא קיום מצוותיו של הקב"ה, ולכן התעסקותו היא באופן של "כל מעשיך יהיו לשם שמים"³³⁷, ו"בכל³³⁸ דרכיך דעהו"³³⁹.

"תעיתי כשה אובד" אבל "לא שכחתי"

ד. הוראה נוספת מתחילת וסוף שיעור התהלים: כאשר יהודי עושה חשבון נפש, ורואה שבכמה ענינים הי' מעמד ומצב של "תעיתי כשה אובד" — עכ"פ לרגע אחד, והי' חסרון במעשה או דיבור או מחשבה, ועכ"פ לא הי' אצלו הענין עם כל החיות וההתלהבות, כפי שצריך להיות.

הנה עליו לדעת שהמעמד ומצב הזה של

(333) מנחות קי, א. (334) תנחומא צו פי"ד. (335) ראה בכ"ז לקו"ש ח"י"ח ע' 413 ואילך. הל' בית הבחירה עם חידושים וביאורים בפתיחה. (336) ברכות לח, ב. (337) אבות פ"ב מ"ב. (338) משלי ג, ו. (339) משיחת ש"פ מטו"מ ה'תשמ"ב. (340) ירמ"י נ, יז. ראה לקו"ש ח"א ע' 157. (341) אסת"ר פ"ו פי"ג. (342) ראה תניא ספכ"ד "וגם בשעת החטא היתה באמנה אתו ית' רק שהיתה בבחי' גלות ממש תוך נפש הבהמית מס"א המחטיאה את הגוף ומורידתו עמה בעמקי שאול למטה מטה תחת טומאת הס"א וקליפת ע"ז ה' ישמרנו". (343) ראה לקו"ש חט"ז ע' 462. (344) נוסח הפיוט "שישו ושמחו" בסדר הקפות לשמח"ת. (345) אבות פ"א מ"ז. (346) תהלים ל, יא. (347) משיחת כ"ו אלול — לנשי ובנות חב"ד ה'תשמ"ה.

תַּחֲכַמְנִי מִצֹּתֶיךָ כִּי לְעוֹלָם הָיָא־לִי: צט מִכָּל־מַלְמְדֵי הַשְּׁפֵלֹתַי
כִּי עֲדוֹתֶיךָ שִׁיחָה לִּי: ק מִזְקָנִים אֶתְבוֹנֵן כִּי פִקּוּדֶיךָ נִצְרָתַי:
רש"י

(נח) מאויבי תחכמני מצותיך. על דואג השכלתי מזה למדתי קצת ומזה למדתי קצת (לאחר וחסותיפל אמרו, ללא אחיח להו שמעתא חליצא להלכמא. לעולם סוד המורה צדי, שכן מכל מלמדי

מצודת דוד

(צח) מאויבי. מצותיך תחכם אותי להיות יותר חכם משונאי הרשעים, כי היא לי לעולם, רוצה לומר אני עוסק בה בתמידות ולזה מחכמת אותי:

(צט) השכלתי. מכולם קבלתי השכל, כי על ידי כולם היה דבורי בעדותיך ובוזה הבנתי דבר מתוך דבר: (ק) מזקנים אתבונן. אהיה בעל בינה יותר

תהלות מנחם

כבודו ולומד מן הקטנים, ניכרים הדברים שחכמתו היא לשם שמים ולא להתייחר ולהתפאר בה.

צח — מאויבי תחכמני

"תחכמני" ע"י "אויבי"

"ל פירוש ב"מאויבי תחכמני" שכאשר האויב מדבר ושולל סברה או פעולה מסוימת וכו', הרי זה מדגיש שאכן זוהי השיטה והפעולה הנכונה לעשות והיא היתה צריכה להיות מאז ומקדם.³⁴⁸

"מאויבי" הפנימיים "תחכמני"

הפירוש הפנימי בפסוק הוא³⁴⁹: כל נשמה יש לה עבודה פרטית במוחין ובמידות כפי טבעה וענינה, ויש לה "אויבי" — הטיות רעות שנרגשות במידותינו הטבעיות. וצריך להיות "תחכמני" — לכלכל תיקון מידותיו ושעבוד הכוחות שלו בעבודת ה' ית'³⁵⁰.

אולם עפ"י הידוע³⁵³ שלשון המשנה הוא "דבר קצר וכולל ענינים רבים", מובן, שמהלשון "הלומד מכל אדם", משמע שמלכתחילה אין חילוק בין אדם גדול לאדם קטן, וא"כ מהו החידוש שניתן ללמוד ממי שגדול ממנו, ה"ז פשיטא?

ובכלל מהו לשון הפסוק "מכל מלמדי השכלתי כי עדותיך שיחה לי", הרי הלימוד מכל אדם יכול להיות גם בענין ה"חוקים" וה"משפטים"³⁵⁴, ולמה נקט הדוגמא מ"עדותיך" דוקא?

צט — מכל מלמדי השכלתי כי עדותיך שיחה לי

הכוח ללמוד "מכל אדם"

א. איתא במשנה³⁵¹ "בן זומא אומר איזהו חכם הלומד מכל אדם, שנאמר מכל מלמדי השכלתי כי עדותיך שיחה לי".

ב. והביאור בזה, הלשון "הלומד" מכל אדם" כולל קטן וגדול, והחידוש הוא שלמרות שבכל אחד מהם יש סיבה שלא ללמוד ממנו, בכ"ז הוא לומד ממנו.

והענין בזה, ללמוד מאדם שקטן ממנו, ובפרט בריחוק של אין ערוך, טבע האנושי שזה מאוד קשה. וכן ללמוד מאדם גדול ממנו, ובפרט בריחוק של אין ערוך, אפשר לטעון שאי אפשר ללמוד, כי הוא באין ערוך אליו,

ומבארים המפרשים³⁵² "הלומד מכל אדם — ואע"פ שהוא קטן ממנו, שכיון שאינו חס על

(348) אג"ק חכ"ו ע' יט (אגרת ט'קצב) למר אריאל שרון. (349) ראה אג"ק לכ"ק אדמו"ר מהור"י צ"ח ג אגרת תשצו. (350) מ"היום יום" לח' ניסן. (351) אבות פ"ד מ"א. (352) הרע"ב שם. (353) רמב"ם בהקדמתו לפיה"מ (ד"ה אח"כ ראה להסתפק). (354) כללות ענינים ראה לקו"ש ח"ג ע' 896. וש"נ.

קא מַבְל־אַרְח רַע פִּלְאֲתֵי רַגְלֵי לְמַעַן אֲשַׁמֵּר דְּבַרְךָ:
 קב מִמְשַׁפְּטֶיךָ לֹא־סִרְתִּי כִּי־אַתָּה הַוֹּרֵתֵנִי: קג מֵה־נִּמְלְצוּ לְחַכֵּי
 אֲמַרְתֶּךָ מִדְּבַשׁ לִפִּי: קד מִפְּקוּדֶיךָ אֶתְבוֹנֵן עַל־כֵּן שִׁנְאַתִּי |
 כָּל־אַרְח שִׁקְר:

רש"י

כמו (שמואל א' כה, כג) אשר כליתני היום מנזח דמייס: (קג) נמלצו. נמתקו:

מצודת דוד

מזקנים, כי שמרתי פקודיך וכל למודי היא לעשות ולקיים, ולזה ביותר אתן לב להתבונן בהם לעשות הדבר בתקון: (קא) כלאתי. מנעתי רגלי מללכת בדרך רע, ולא מיראת הבריות כי אם למען אשמור דברך שזההרת עליו: (קב) לא סרתי. רוצה לומר שפטתי דין אמת, כי אתה למדתני לבל אכשל בדבר: (קג) מה נמלצו. מה מאוד נחשבו אמרתך לחכי לדברי מליצה, והמה ערכים לי יותר מעריכות הדבש לפי: (קד) מפקודיך אתבונן. מאשר אתבונן בפקודיך על כן שנאתי אורח שקר, וכמו שאמרו רבותינו ז"ל

מצודת ציון

(קא) כלאתי. מנעתי, כמו ויכלא הגשם (בראשית ח, ב): (קב) הורתני. ענין למוד: (קג) נמלצו. מלשון מליצה: לחכי. מלשון חייך:

תהלות מנחם

והשגה, אין כולם שווים בזה, ואי אפשר ללמוד "מכל אדם" שבאין ערוך.

ואדרבה "מחזי כיוהרא"³⁵⁵ (יראה כבעל גאווה).

אבל ב"עדות" שהם לזיכרון על מאורע מסוים, אין נוגע אם הוא בערך לדבר הנראה או באין ערוך איליו, ומה שנוגע הוא רק הדבר הנראה כמו שהוא. וזהו הפירוש "מכל מלמדי השכלתי כי עדותיך שיחה לי", שמכיון שבכל עניני התורה והמצוות מודגש אצלו שהוא "עדות" על הקב"ה (כפי שמבאר כ"ק מו"ח אדמו"ר³⁵⁹ שמלבד החלוקה הפרטית לסוגי המצוות ד"משפטים" "עדות" ו"חוקים", מצינו שכל התורה והמצוות נקראים בשם "עדות"), אין נפק"מ מיהו המלמד שכן "מכל מלמדתי השכלתי".

והחידוש במשנה, שלמרות זאת החכם אמיתי הוא ש"לומד מכל אדם" ממש, הן מאלו שבערכו, והן מאלו שאינם בערכו מחמת שהם למטה ממנו או למעלה ממנו (ולהוסיף, שמהלשון "השכלתי", מוכח שהלימוד הוא לא רק בנוגע לענין של מעשה, אלא גם בנוגע ל"השכלתי", שכל וחכמה של "כל אדם"³⁵⁶).

ע"ד הוראת חז"ל³⁶⁰ "כל מעשיך יהיו לשם שמים"³⁶¹, ו"בכל דרכיך דעהו"³⁶², שלמרות שישנם ריבוי חילוקי דרגות באופן התעסקותו

ג. והראי' לזה היא מהפסוק "מכל מלמדי השכלתי כי עדותיך שיחה לי": דהנה ב"חוקים" — להיותם למעלה מהבנה והשגה ("חוקה חקקתי גזירה גזרת"³⁵⁷, "אין לך רשות להרהר אחרי"³⁵⁸), פשיטא שאפשר ללמוד "מכל אדם", כי אין בהם חילוק בין אדם לחברו, ואין בזה כל חידוש. ולאידך ב"משפטים" — להיותם קשורים להבנה

(355) ראה בארוכה אנציקלופדי' תלמודית (ח"ה) ערך גאווה (ס"ע מ ואילך). (356) ראה שיחת ש"פ אמור ה'תשמ"ח. (357) נתחומא חוקת ג, ה. במדב"ר פ"ט א. וראה מדרש תהלים (באבער) ט, ב. (358) פרש"י ר"פ חוקת מיומא סז, ב. רמב"ם הל' מעילה בסופן. (359) ד"ה ויקם עדות ה'שית (סה"מ הש"ת ע' 51 ואילך). (360) ראה לקו"ש ח"ג ע' 907. 932. ועוד. (361) אבות פ"ב מ"ב. וראה רמב"ם הל' דעות ספ"ג. (362) משלי ג, ו. רמב"ם שם. שו"ע אדה"ו א"ח סקנ"ו ס"ב.

קה נר־לרגלי דברך ואור לנתיבותי: קו נשבעתי ואקימה לשמור

רש"י

(קה) נר לרגלי דברך. כשאני צא להורות הוראה, אני רואה צמורה, והיא מפרשת אותי מן האסור

מצודת דוד

(איכה רבה פתיחה, ב) המאור שבה מחזיר למוטב: (קה) נר לרגלי. כמו הנר מציל הוא בחשכת הלילה

מכל מכשול לבל תגוף הרגל, כן דברך מציל אותי מכל מכשול עבירה: ואור וגו'. כפל הדבר במלות שונות: (קו) נשבעתי וגו'. רוצה לומר כדי לזרז את עצמי נשבעתי לשמור וכו', וקיימתי את השבועה:

מצודת ציון

(קה) לנתיבותי. ענין שביל ומסילה:

תהלות מנחם

ודוגמתו בכאו"א מישראל, הנקראים³⁶⁶ "וכל בניך לימודי הוי", שהם "תלמידי חכמים", ולכן יש ללמוד מה"שיחת חולין" שלהם.

בהם, בכ"ז בכלום מודגשת הנקודה המשותפת שהיא "לשם שמים", "דעהו"³⁶³.

מעלת גירסת אדה"ז

ה. וההוראה לכאו"א: אם "מכל אדם" צריך ללמוד מ"שיחת חולין" שלו, עאכו"כ צריך ללמוד ולדייק בכל תיבה ותיבה משיחות ומאמרי רבותינו נשיאינו, גם כאלו שנאמרו כבדרך אגב, בעת הטיול וכיו"ב, וללמוד מהם באופן של לימוד שמביא לידי מעשה.

ד. עפ"י הנ"ל יומתק גם גירסת אדמו"ר הזקן במשנה הנ"ל: גירסת הרע"ב במשנה היא רק החלק הראשון של הפסוק "שנאמר מכל מלמדי השכלתי". ורק בפירושו מוסיף, "וסיפא דקרא כי עדותיך שיחה לי, כלומר כו". ואילו אדה"ז גורס במשנה גם סוף הפסוק "כי עדותיך שיחה לי".

ועאכו"כ בנוגע לענין עיקרי, שכ"ק מו"ח אדמו"ר חזר ותבע ללא הרף במאמריו ושיחותיו, הן אצל אלו שזכו לשמוע אותו פנים אל פנים, והן אלו שלמדו ולומדים תורתו, שכאו"א צריך לעסוק בהפצת התורה והיהדות. בודאי צריכה להיות ההתעסקות בזה במסירה ונתינה, מתוך שמחה וטוב לבב. ועי"ז זוכים בקרוב ממש לגאולה האמיתית והשלימה, שאז יתקיים היעוד³⁶⁷ "ולא ילמדו עוד איש את רעהו.. כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם"³⁶⁸.

והענין בזה, אדמו"ר הזקן רוצה להדגיש שהלימוד בתורה שבעל פה מהפסוק שבתורה שבכתב³⁶⁴ כולל כמה הדגשות: א) "מכל מלמדי השכלתי" — שלימוד ה"חכם מכל אדם" הוא לא רק בנוגע לחכמתו, שכל הגלוי, אלא גם מכח המשכיל של "כל אדם", שהוא שרש ומקור השכל.

קה — נר לרגלי דברך ואור לנתיבותי

"כי עדותיך" — הדגשת ענין ה"עדות", כי כמו שב"עדות" לא נוגע מעמדו ומצבו של האדם המעיד, אלא תוכן עדותו, כמו"כ הלימוד ממנו הוא אינו תלוי במעמדו ומצבו (מצד הענין הטוב שיש ללמוד ממנו).

ב' דרגות באור המצוות

א. רש"י מפרש³⁶⁹ את חציו הראשון של הפסוק "נר לרגלי דברך — כשאני בא להורות

"שיחה לי" — הלימוד הנ"ל יכול להיות גם מ"שיחה" בעלמא, ע"ד מארז"ל³⁶⁵ "שיחת חולין של תלמידי חכמים צריכה לימוד",

(363) משיחת ש"פ קרח ה'תשמ"ה. (364) שבזה גם הצדוקים מודים (ראה אנציקלופדי' תלמודית ערך זקן ממרא ס"ג ע' שס). ושי"ן. (365) סוכה כא, ב. ושי"ן. (366) ישעי' נד, יג. (367) ירמי' לא, לג. (368) משיחת ש"פ קרח ה'תשמ"ח. (369) כאן.

מִשְׁפָּטִי צְדָקָךְ: קז נְעִנֵיתִי עַד־מָאֹד יְהוָה חֲיִנֵי כְדַבְּרְךָ:
קח נְדָבוֹת פִּי רִצְה־נָא יְהוָה וּמִשְׁפָּטֶיךָ לְמַדְנִי: קט נִפְשִׁי בְכַפִּי
תָּמִיד וְתוֹרַתְךָ לֹא שָׁכַחְתִּי: קי נִתְּנוּ רִשְׁעִים פֶּחַ לִי וּמִפְקוּדֶיךָ
לֹא תַעֲיִתִי: קיא נְחַלְתִּי עֲדוֹתֶיךָ לְעוֹלָם כִּי־שִׁשְׁוֹן לְבִי הֵמָּה:
קיב נְטִיתִי לְבִי לַעֲשׂוֹת חֲקֶיךָ לְעוֹלָם עֲקֵב:

רש"י

כנר המציל את האדם מן הפחמים: (קז) נעניתי. נעשיתי עני וספלי, כמו לענות מפני (שמות י, יג), וענה גאון ישראל לפניו (הושע ה, ה) תרגום יונתן וימאך, ועני תשוב כמה, לפיכך חייני כדצריך. נעניתי חולי הוא שמטרף את הדעת, ושמו עניה

מצודת דוד

(קז) נעניתי. נעשיתי מוכנע עד מאוד, לכן חייני כדברך שאמרת עלי על ידי נתן הנביא: (קח) נדבות פני. דברי רצוי מה שפי מתנדב קבלם ברצון, ולמדני משפטך: (קט) נפשי בכפי. אף שנפשי היא תמיד בסכנה כמו המחזיק דבר מה בכפו שהיא קרובה ליפול כשיפתח כפו, ועם כל זה לא שכחתי תורתך בטרדות הסכנה: (קי) נתנו. אף כי נתנו פח בדרכי, מכל מקום לא תעיתי מדרך פקודיך לעשות בהם נקם: (קיא) נחלתי. אני מחזיק לעולם בתורה והיא לי לנחלה, כי המצות שבה ישישו לבי: (קיב) נטיתי לבי. מתענוגי הזמן: לעולם עקב. עד עולם, עד סוף ימי. וכפל המלה בשמות נרדפים, וכן אדמת עפר (דניאל יב, ב):

מצודת ציון

(קז) נעניתי. ענין הכנעה, כמו לענות מפני (שמות י, יג). (קי) פח. רשת הלוכד: תעיתי. הסר מדרך הישר והולך בדרך אחר קרוי תועה: (קיב) עקב. ענין סוף, כעקב שהוא סוף הגוף:

תהלות מנחם

הנסתר במחשבה אל הזולת, עד"ז למעלה ענין הדיבור מורה על "יציאת האור והחיות ממנו ית' מההעלם אל הגילוי"³⁷¹.

וזהו ענין המצוות — לגלות את פנימיותו ית'. ויתירה מזו, עפ"י דברי אדמו"ר הזקן³⁷² ש"מצוה" מלשון צוותא וחיבור, שהאדם המקיים המצווה נעשה בצוותא וחיבור עם הקב"ה מצווה המצוות, עד ל"ישראל וקוב"ה כולא חד"³⁷³, ובנוסף לזה יש גילוי שנעשה בעולם ע"י המצוות³⁷⁴.

הוראה אני רואה בתורה והיא מפרשת אותי מן האסור, כנר המציל את האדם מן הפחמים".

וצריך להבין: (א) מהו הכפל "נר לרגלי דבריך ואור לנתיבתי"? (ב) מהם הדיוקים בלשון: "נר" בקשר ל"רגל", ו"אור" ל"נתיבתי"?

ב. והביאור בכל זה, "דברך" כאן אינו כפשוטו שהרי אין לו גוף ולא דמות הגוף, אלא דברה תורה כלשון בני אדם³⁷⁰, שכמו שאצל בני אדם הדיבור מגלה אל הזולת את

(370) רמב"ם הל' יסוה"ת פ"א ה"ז.ט. (371) ראה תניא פכ"א. (372) לקו"ת בחוקותי מה, ג. מז, ב. ובכ"מ. (373) ראה זח"ג עג, א. (374) ראה תניא פל"ז.

קִיג סַעֲפִים שְׁנֵאתִי וְתוֹרַתְךָ אֶהְבֵּתִי: קִיד סִתְרֵי וּמִגְנֵי אֶתָּה
 לְדַבְרְךָ יַחֲלֵתִי: קטו סוֹרוֹ מִמֶּנִּי מֵרַעִים וְאַצְרָה מִצּוֹת אֱלֹהִי:
 קטז סִמְכֵנִי כְּאִמְרַתְךָ וְאַחִיָּה וְאַל־תִּבְיֵשְׁנִי מִשְׁבְּרֵי: קיז סַעֲדֵנִי
 וְאוֹשַׁעַה וְאַשְׁעָה בְּחֻקֶיךָ תְּמִיד: קיח סְלִית כָּל־שׁוֹגִים מִחֻקֶיךָ
 רש"י

קִיז) וְאוֹשַׁעַה בְּחֻקֶיךָ. וְאוֹשַׁעַה, כמו ואל ישעו
 דְּדַבְרֵי שֶׁקֶר (שמות ה, ט) דָּבַר אַחַר וְאוֹשַׁעַה לְשׁוֹן
 סִפּוֹר וְשִׁנוּן, כְּדַמְתַּרְגְּמִינִן (דְּנִרִים כח, טו) וְלִשְׁנִינָה
 וְלִשְׁוֵעִין: (קִיח) סְלִית. רַמְסֵת, נִתְמַס לִמְרַמֵּס,
 כְּמוֹ סֵלָה כֹּל אֲצִירֵי ה' (איכה א, טו):

מִצּוֹדֵת צִיּוֹן

קִיג) סַעֲפִים. עֲנִין מִחֻשְׁבָּה, כְּמוֹ עַל שְׁתֵּי הַסַּעֲפִים
 (מִלְכִּים-א יח, כא): (קטו) מֵרַעִים. רַשְׁעִים:
 (קטז) מִשְׁבְּרֵי. עֲנִין תּוֹחֶלֶת וְתִקְוָה, כְּמוֹ שִׁבְרוּ עַל
 ה' (לְהִלֵּךְ קְמוּ, ה): (קִיז) וְאוֹשַׁעַה. עֲנִין סִפּוֹר, כִּי
 וַיִּסְפֹּר תְּרֻגּוֹמוֹ וְאוֹשַׁעַתִּי, וְכֵן וְנִשְׁתַּעַה וְנִרְאָה יַחְדוֹ
 (יִשְׁעִיָּה מֵא, כג): (קִיח) סְלִית. עֲנִין רְמִיסָה, כְּמוֹ סֵלָה
 כֹּל אֲבִירֵי (איכה א, טו): שׁוֹגִים. מִלְשׁוֹן שִׁגְגָה:

הַטְּרָדוֹת הַמוֹנְעוֹת: (קִיח) סְלִית. רַמְסֵת כֹּל הַשׁוֹגִים

תְּהִלּוֹת מִנְחֵם

שְׁלֵגְבֵי "נֹר" כְּתִיב "רִגְלִי" — הַחֶלֶק הַכִּי
 תַּחֲתוֹן בְּגוֹף הָאָדָם, שֶׁעַל יְדוֹ הוֹלֵךְ עַל הָאָרֶץ,
 לְרַמֵּז עַל הָעֶסֶק בְּעִנְיֵי עוֹה"ז הַתַּחֲתוֹן, כִּי "נֹר"
 הַמִּצּוֹת מֵאִיר גַּם ב"רִגְלִי".

וְלֹאח"ז נִפְעַל הָעִילוּי שֶׁל "אֹר" לְרַבִּים,
 שֶׁהוּא גַם "לְנִתְיַבְתִּי" — שֶׁהוּא יוֹתֵר רַחוּק
 מ"רִגְלִי" (שֶׁהֵיֵא חֶלֶק הַתַּחֲתוֹן מֵהָאָדָם), אֲלֹא
 הוּא לְמִקּוֹם גִּשְׁמִי בְּעוֹלָם, וְבוֹ גּוֹפָא הוּא רֵק
 שְׁבִיל קֶטֶן וְצַדִּיק³⁷⁸, שֶׁגַם בּוֹ מֵאִיר "אֹר"
 הַמִּצּוֹת.

וְטַעַם הַדָּבָר הוּא, כִּי שְׁלִיחוֹתוֹ שֶׁל כֹּל יְהוּדִי
 הוּא לְעִשׂוֹת לוֹ ית' דִּירָה בְּתַחֲתוֹנִים³⁷⁹,

עֵקֶב. עַל מַעֲגָלוֹתָם וְעַל נִמְצוֹתָם: (קִיג) סַעֲפִים
 שְׁנֵאתִי. חוֹשְׁצֵי מַחֲשָׁבוֹת אֹזֶן כְּמוֹ (אִיּוֹב כ, ג) לִכְן
 שְׁעִיפֵי יִשְׁיֻצוּנִי, (מִלְכִּים-א יח, כא) עַל שְׁתֵּי הַסַּעֲפִים
 כְּשֶׁאֲתָה קוֹרֵא סַעֲפִים הוּא שֶׁסְּמַחֲשָׁנָה וְכִשְׁאֲתָה
 קוֹרֵא סַעֲפִים נוֹפֵל הֵל' עַל הַחוֹשְׁצִים אֹתָם:

מִצּוֹדֵת דוֹד

קִיג) סַעֲפִים. כֹּל הַמַּחֲשָׁבוֹת שְׁנֵאתִי, אֲבָל תּוֹרַתְךָ
 אֶהְבֵּתִי וְכֹל מִחֻשְׁבוֹתֵי בַה: (קִיד) סִתְרֵי. אֶתָּה לִי
 לְמַסְתוֹר וְלִמְגֵן, כִּי אֶקְוֶה לְדַבְרְךָ אֲשֶׁר הַבְּטַחְתָּנִי עַל
 זֶה: (קטו) סוֹרוֹ וְגו'. לְבַל תִּסִּיתוּ אוֹתִי לְהַרְעֵ, כִּי
 חִפְץִי אֲנִי לְשִׁמּוֹר מִצּוֹת אֱלֹהִי: (קטז) סִמְכֵנִי. סִמּוּךְ
 אוֹתִי בְּהַבְטַחְתְּךָ שְׁאֲחִיָּה, וְאַל תִּבְיֵשׁ אוֹתִי מִן
 תִּקְוָתִי, כִּי הַמְקוּהָ לְדַבֵּר מֵהָ וְנִמְנַעָה מִמֶּנּוּ תַּחֲשַׁב
 לוֹ לְבוֹשָׁה: (קִיז) סַעֲדֵנִי. כְּשֶׁאֲתָה תִּסְעַד אוֹתִי אֲחִיָּה

בְּוֹדָאֵי נוֹשַׁע, וְתִמְיֵד אֲסַפֵּר חוֹקֶיךָ, כִּי יִסּוּרוּ מִמֶּנִּי

וְזֶהוּ ב' הָעִנְיָנִים: א) בְּתַחֲלִילָה "נֹר" לְאַחַד,
 לְהָאָדָם עֲצוּמוֹ, וְאח"כ נַעֲשֶׂה ב) "אֹר" —
 לְרַבִּים (כְּמִבּוֹאֵר בְּמִדְרָשֵׁי חו"ל פְּרֻטֵי הַדְּרֻגוֹת
 ב"אֹר"³⁷⁵), עַד שֶׁמֵּאִיר לְעוֹלָם כּוֹלּוֹ. וְכֹאֲשֶׁר
 נַעֲשֶׂה עֲנִין ה"אֹר" בְּתַכְלִית הַשְּׁלִימוֹת בְּעוֹלָם
 כּוֹלּוֹ, הָרִי ע"ז נִאֲמַר³⁷⁶ "וְהִי הוּי' לְךָ לְאֹר
 עוֹלָם".

וּמֵאַחַר שֶׁכֻּלּוֹת הָעֲבוּדָה הֵיא בְּאוֹפֵן שֶׁל
 עֲלִי "מַחִיל אֶל חִיל"³⁷⁷, לִכְן מִתְחִיל הַכְּתוּב
 ב"נֹר" וּמִמְשִׁיךְ וּמִסִּיִּים ב"אֹר".

וְהֵנָּה פְּעוּלַת הַמִּצּוֹת הַנ"ל בְּהָאָדָם, צְרִיכָה
 לְחַדּוֹר בְּתוֹכּוֹ עַד לְחַלְקֵיו הַכִּי תַּחֲתוֹנִים, וְזֶהוּ

375) רָאָה סוּטָה כֹּא, א. אוֹה"ת נ"ך עה"פ כִּי נֹר מִצּוּהָ וְתוֹרָה אֹר (ס"ע תַּקְסָה וְאִילָךְ). קוֹנְטֵרַס עִץ הַחַיִּים בְּתַחֲלִילוֹת.
 וְעוֹד (וְשֵׁם שֹׁנֵר — מִצּוּהָ, וְאוֹר — תוֹרָה. וְהַמְבּוֹאֵר כֹּאן (שְׁשִׁנְיָהם בְּמִצּוּהָ) הוּא עֲפ"י פִּשְׁטוֹן שֶׁל מִקְרָא שְׁאוֹתוֹ
 "דַּבְרְךָ" הוּא הֵן "נֹר" וְהֵן "אֹר". וְכֵן פִּירַשׁ הַרַמְבַּ"ם בְּסוּף הַל' שְׁחִטָּה. ע"ש. הַחוּל"ג. (376) יִשְׁעִי ס, יט.
 377) תְּהִלִּים פֶּד, ה. וְרָאָה "תְּהִלּוֹת מִנְחָם". (378) רָאָה ת"י יִשְׁעִי מֵג, טז. ת"י וּמִצּוּ"צ תְּהִלִּים קִיט, לה. וְרָאָה
 אוֹה"ת נ"ך ע' תַּקְנֵד. (379) תְּנִיא רַפְל"ו.

כִּי־שָׁקַר תִּרְמִיתָם: קיט סְגִיִּם הַשְּׁבֶתָ כָּל־רְשָׁעֵי־אָרֶץ לִזְנוֹן
 אֶהְבֵּתִי עֲדוֹתֶיךָ: קכ סֶמֶר מִפִּחְדְּךָ בְּשָׂרִי וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ יִרְאֵתִי:
 קכא עֲשִׂיתִי מִשְׁפָּט וְצֶדֶק בְּלֹא־תְנִיחָנִי לַעֲשֹׂקִי: קכב עָרַב עֲבֹדְךָ
 לְטוֹב אֶל־יַעֲשֶׁקְנִי זָדִים: קכג עֵינַי כָּלוּ לִישׁוּעָתְךָ וּלְאִמְרַת
 צִדְקָתְךָ: קכד עֲשֵׂה עִם־עֲבֹדְךָ כַּחֲסֹדְךָ וְחַקֶּיךָ לְמִדְּנִי: קכה עֲבֹדְךָ־
 אֲנִי הִבִּינִי וְאֲדַעָה עֲדוֹתֶיךָ: קכו עַת לַעֲשׂוֹת לִיהוָה הִפְרוּ

רש"י

(קכ) סמר. כמו (איז 7, טו) תסמר שערות זשרי, כאלס שעמד שערותיו, הרניי"ר זלע"ז: ומשפטיך יראתי. מפורענות גזרותיך: (קכז) ערב עבדך. לשון הללה, גרנטיי"ה זלע"ז. היה ערב זשצילי לנגד הרעה (כלומר היה

מצודת דוד

מעשות חוקיך, רוצה לומר עם כי יאמרו שגגה היתה: כי שקר תרמיתם. כי יודע אתה שערמתם שקר, ולא בשגגה נעשה כי מזידין המה: (קיט) סיגים. כמו הסיגים אשר נשרפים המה בכור הצורף, כן השבת מן העולם כל הרשעים, ולכן בראותי מפלתם אהבתי עדותיך: (קכ) סמר. כי בשרי נתקשה ועמדה כמסמר מפחדך הרב ויראתי מן המשפט, ולכן אהבתי עדותיך: (קכא) בל תניחני. בל תעזוב אותי להיות נמסר ביד עושקי: (קכב) ערוב. היטיב והכשר עבדך לטוב שלא

יעשקוני זדים: (קכג) עיני כלו. עיני צופים לישועתך ולקיום אמרת צדקך, והנם כלים כי מתאחרת לבוא: (קכד) כחסדך. ולא כפי מעשי: וחוקיך למדני. רוצה לומר זה החסד תעשה עמדי: (קכה) עבדך אני. רוצה לומר חפצי לעבוד אותך, ולכן הבינני וגו' ואעבוד לך: (קכו) עת לעשות. יש עת קבוע לעשות

מצודת ציון

תרמיתם. ענין ערמה, כמו ותרמית לבם (ירמיה יד, יד): (קיט) סיגים. כסיגים, והוא פסולת הכסף: השבת. ענין ביטול: (קכ) סמר. מלשון מסמר ויתד, וענינו התקשות, וכן תסמר שערות זשרי (איוב ד, טו): (קכא) לעושקי. מלשון עושק וגזל: (קכב) ערוב. ענין מתיקות, כמו קולך ערב (שיר השירים ב, יד), ורוצה לומר היטיב והכשר, וכן ה' עשקה לי ערבני (ישעיה לח, יד): (קכג) עיני כלו. תאוה המתאחרת קרוי כליון עינים:

תהלות מנחם

קכו — עת לעשות להוי' הפרו תורתך

חינוך הבנות בדורנו

אחד הפירושים³⁸³ ב"עת לעשות להוי' גו'" הוא "שעוברין על דברי תורה³⁸⁴, כדי לעשות

"ושכנתי בתוכם"³⁸⁰, וזה לא רק בענינים חשובים וכלליים ("ראש", "דרך"), אלא גם בכל פרט ופרט גם קטן וצדדי שבכריאה ("רגל", "נתיב"). שכן גם ממנו צריך לעשות דירה לו ית', שהדיוק בזה הוא ב"דירה" הוא, בית קבע, "שהמלך דר בו"³⁸¹ בקביעות³⁸².

(380) תרומה כה, ח. (381) ל' אדה"ז לקו"ת במדבר ט, ב. (382) משיחת כ"ה אייר ה'תשמ"ז (לנשי ובנות חב"ד). וראה גם שיחת ש"פ שמיני ה'תשמ"ט. וראה גם שיחת אחש"פ ה'תשכ"ג. (383) ראה פרש"י ראב"ע כאן. ראה גיטין ס, א. תמורה יד, ב. ובכ"מ. (384) וראה לקו"ש ח"י"ד ע' 71 הערה 10 שקו"ט אם זהו בגדר "הותרה"

**תּוֹרַתְךָ: קִבּוֹ עַל־כֵּן אֶהְבֵּתִי מִצּוֹתֶיךָ מִזֶּהָב וּמִפָּזָה: קִבְחָ עַל־כֵּן |
כָּל־פְּקוּדֵי כָל יִשְׂרָאֵל כָּל־אֲרָח עֲשָׂתִי:**

רש"י

ראוי לך ללמדני עת רצון ומה אעשה לך ותרצני. יש על כן הרצה שפתרונו על אשר, כמו כי על כן ראיתי פניך (צדאשית לג, י) כי על כן ידעת חנותינו (צמדצר י, לא), על כן יתרה עשה (ישעיה טו, ז): (קכח) כל פקודי כל ישראל. כל פקודי כל דבר אשר נזית צמורתך: ישראל. ישרו צעני ואמרתי עליהם ישרו, על זה כדאי אני שתמחול

מצודת ציון

(קכו) ומפז. הוא הזהב הטוב: (קכח) ישרתי. (קכו) ומפז. הוא הזהב הטוב: (קכח) ישרתי. המשפט, לכן אהבתי וגו': (קכח) על כן וגו'. בעבור עת המשפט אני אומר, כל הפקודים כולם ישרים

תהלות מנחם

והשגחה על ההנהגה. ועד"ז הוא בנוגע לעסקנות ציבורית, שנהי' צורך שגם הנשים יתעסקו בעסקנות ציבורית, כנ"ל עפ"י על כללי הצניעות.

וי"ל טעם נוסף בזה, כיון ש"בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור (של יוצאי מצרים) נגאלו ישראל ממצרים"³⁸⁹, ומבואר³⁹⁰ שעד"ז יהי' גם בגאולה העתידה, עלי' נאמר³⁹¹ "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", לכן גם גאולת ישראל מגלות זו תלוי' ב"נשים צדקניות". ע"י התמסרות בגופם, נפשם וממונם לחינוך הבנות, שיהי' כדבעי למהוי, מתוך יראת שמים אמיתית, להעמיד את דור הגאולה.

ועי"ז זוכים בקרוב ממש לקיום היעוד³⁹² "עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים", שמשמעותו הפנימיות הוא, שב"ירושלים" שמורה "על שם יראה ועל שם שלם"³⁹³, בחי' שלימות היראה³⁹⁴, יזכו להיות "ברחובות" — בחי' הרחבה, ובאופן של "ישבו" — ישיבה,

ואעשה כן על כל עצירה שצדי. ורצונו דרשו ממנו שעוצרין על דברי תורה כדי לעשות סייג וגדר לישראל כגון גדעון ואליה צהר הכרמל שהקריבו צנמה. עוד ראיתי נדרש צאגדה פי' איש פנוי וטיילן העושה תורתו עמים מפר צרית. שאדם (פנוי) לרין להיות יגע צמורה כל שעוה היום: (קכו) על כן אהבתי. על אשר אהבתי מנחם,

מצודת דוד

לה' משפט בהרשעים אשר הפרו תורתך: (קכו) על כן וגו'. על כן בעבור שידוע אני שתבוא עת המשפט, לכן אהבתי וגו': (קכח) על כן וגו'. בעבור עת המשפט אני אומר, כל הפקודים כולם ישרים

סייג וגדר לישראל, כגון גדעון ואליהו בהר הכרמל³⁸⁵ שהקריבו בכמה כו'³⁸⁶.

ועל יסוד זה התחדש לאחרונה המנהג להקים בתי ספר לבנות וללמד אותם עניני הלכה ואגדה וכו', אעפ"י שבדורות שלפני כן לא הי' התעסקות בזה, ועיקר החינוך הי' ב"כל כבודה בת מלך פנימה"³⁸⁷, שהבנות לא יצאו מפתח ביתה לחוץ כו'. ויתירה מזו, לאחרונה דואגים הנשים ייטלו חלק בעסקנות ציבורית, ואדרבה, "ויביאו האנשים על הנשים"³⁸⁸ — והנשים עוסקות ופועלות יותר מאשר אנשים (וכמובן וגם פשוט, שכל זה נעשה באופן של צניעות, שאנשים לחוד ונשים לחוד).

והטעם להנהגה זו, כפי שביארו גדולי ישראל, הוא מחמת הצורך להשקיע בחינוך הבנות עוד יותר מדורות קודמים, מפני שאי אפשר לסמוך רק על החינוך שבבית מכל מיני סיבות, לכן נוצר הצורך לייסד בתי ספר, שיהי' בהם לימוד תורה מתוך יגיעה והתמדה

או "דחוי". עיי"ש. 385) מלכים-א פי"ח, לא. 386) וראה לקו"ש ח"ב ע' 90 הערה 41 שעיקר דרשת חז"ל קאי על כתיבת התורה שבעל פה, כדיוק ל' הכתוב "הפרו תורתך", ולא "מצוותיך" וכיו"ב. 387) תהלים מה, יד. 388) ויקהל לה, כב ובפרש"י ורמב"ן עה"פ. 389) סוטה יא, רע"ב. 390) ראה יל"ש רות רמו תרו בסופו (ממדרש זוטא רות). 391) מיכה ז, טו. 392) זכר"ת, ד. 393) תוד"ה הר — תענית טז, א (מב"ר פנ"ו, י). 394) ראה לקו"ת פ' ראה כט, ד. דרושי ר"ה ס, ב. שה"ש ו, ג. ובכ"מ.

קכט פלאות עדותיך על־פֶּן נצרתם נפְשֵׁי: קל פֶּתַח־דְּבָרֶיךָ
 יֵאָדָר מִבֵּין פְּתִיִּים: קלא פִּי־פַעְרָתִי וּאֲשַׁאפֶּה כִּי לְמִצּוֹתֶיךָ

רש"י

להם שקניתם מצית עצדים, לדעת כי אדון אמת
 להם ויקבלו אלהותיך עליהם לא יהיה לך אלהים
 אחרים וגו', ואח"כ גזרת גזרותיך. דבר אחר פתח
 דבריך יאיר, תחילת דבריך צמעה צראשית יהי
 אור: מבין פתיים. משם יצינו הכל ויפתחו
 (להתחיל ולפתח) צדצי מורה, תנחומא:
 (קלא) ואשאפה. לשון צליעה, כמו (ירמיה ג, כד)

מצודת דוד

המה ושנאתי כל אורח שקר: (קכט) פלאות
 עדותיך. המצות המה מכוסים ולא נודע מתן שרכו,
 על כן את כולם נצרתם נפשי כי מי יודע איזה
 יכשר לקבל עליו שכר הרבה: (קל) פתח דבריך.
 פתיחת דבריך יאיר עיני הלב, רוצה לומר כאשר
 תחיל האדם להתבונן בתורה יאירו עיניו ויוסיף
 תבונה בכל עת: מבין. היא נותנת בינה לפתיים:
 (קלא) פי פערתי. פתחתי פי ואתאוה למשוך המצות אל בית הבליעה, כי מאוד אני מתאוה להם:

תהלות מנחם

הודעתם בטובה שעשית להם, שקניתם מבית
 עבדים לדעת כי אדון אתה להם, ויקבלו
 אלקותיך עליהם, לא יהי לך אלקים אחרים
 וגו'⁴⁰², ואח"כ גזרת גזרותיך". היינו,
 ש"דבריך" קאי על הדיברות שהקב"ה אמר
 בשעת מתן תורה. ב) "פתח דבריך יאיר —
 תחילת דבריך במעשה בראשית יהי אור"⁴⁰³.

ב' פירושים ב"דברך"

ב. איתא במדרש⁴⁰⁴ "פתח דברך יאיר —
 רבי יהודה אומר האורה נבראת תחלה, משל
 למלך שבקש לעשות פלטיין (ארמון), והי' אותו
 המקום אפל, מה עשה הדליק נרות ופנסים
 לידע היאך הוא קובע תלמוסין (יסודות
 לבנין)⁴⁰⁵, כך האורה נבראת תחלה. רבי נחמי

ותרנה לי: (קכט) פלאות עדותיך. מכוסים
 הם ונפלאים עדותיך מצני אדם. יש מנזות קלות
 שהרצית צמתן שרכן כגון שלום הקן: על כן
 נצרתם נפשי. כלס, כי לא נודע איזה יכשר:
 (קל) פתח דבריך יאיר. תחילת דבריך האירו
 את לב ישראל, שאתה המצין פתאים צאמך (שמות
 כ, ז) אנכי אשר הולאתיך, הודעתם בטובה שעשית

מצודת ציון

מלשון ישר: (קכט) פלאות. מכוסה ונעלם, כמו
 והוא פלאי (שופטים יג, יח): (קל) פתיים. כסילים:
 (קלא) פערתי. ענין פתיחה, כמו ופערה פיה (ישעיה
 ה, יד): ואשאפה. ענינו ההמשכה אל בית הבליעה,

תחיל האדם להתבונן בתורה יאירו עיניו ויוסיף
 תבונה בכל עת: מבין. היא נותנת בינה לפתיים:
 (קלא) פי פערתי. פתחתי פי ואתאוה למשוך המצות אל בית הבליעה, כי מאוד אני מתאוה להם:

שהיא עכבה, "אין ישיבה אלא לשון עכבה"³⁹⁵
 (היינו, לא באופן של "דעתן קלות"³⁹⁶,
 שזהו"ע השינויים, אלא באופן של עבודה
 קבועה). בעגלא דידן³⁹⁷.

קל — פתח דברך יאיר

ב' מדריגות באור

א. כל התורה כולה נקרא "תורה אור"³⁹⁸,
 ובתורה עצמה יש תוספת אור בתחילתה,
 כמ"ש "פתח דבריך יאיר", אור שבאור. ולהעיר
 שבמדרש³⁹⁹ מפרש על תחילת עשרה מאמרות,
 "יהי אור"⁴⁰⁰.

ורש"י מפרש כאן בב' אופנים: א) "תחילת
 דבריך האירו את לב ישראל, שאתה המבין
 פתאים באמך⁴⁰¹ אנכי אשר הוצאתיך,

(395) מגילה כא, ס"א. הובא בפרש"י עה"ת עקב ט, ט. ועוד. (396) שבת לג, ב. וש"נ. (397) משיחת י' שבת
 ה"תשכ"ה. (398) משלי ו, כג. (399) ב"ר רפ"ג. הובא גם ביל"ש כאן רמז תתעח. (400) בראשית א, ג.
 (401) שמות כ, ב. (402) שם, ג. (403) מלקו"ש חל"ט ע' 289 (מכתב לכינוס השלוחים בארה"ק). (404) ב"ר
 רפ"ג. הובא גם ביל"ש כאן רמז תתעח. (405) פרש"י שם.

יִאֲבֹתַי: קלב פְּנֵה־אֵלַי וְחַנּוּנִי כְּמִשְׁפָּט לְאֹהֲבֵי שְׁמֶךָ: קלג פְּעָמֵי
הַכֵּן בְּאִמְרַתְךָ וְאֶל־תִּשְׁלַט־בִּי כָל־אֹן: קלד פְּדֵנִי מֵעֶשֶׂק אָדָם

רש"י

שֹׁאפֵה רוּחַ: (קלד) פְּדֵנִי מֵעֶשֶׂק אָדָם. מִלְּאֲמֵי פְדֵנִי מֵעֶשֶׂק אָדָם, פְּדֵנִי מֵעֶשֶׂקוֹ שֶׁל מֵינֵר הַרְעָה הַעֹשֶׂק אֶת הַצְּרִיזוֹת. צְפִירוּשֵׁי אֲחֵרִים

מצודת ציון

כמו שאפה רוח (ירמיה ב, כד): יִאֲבֹתַי. כמו תִּאֲבֹתַי, והוא ענין תֹּאוֹה: (קלג) פְּעָמֵי. ענין צְעָדָה וְהַלֹּךְ: אֹן. ענין דְּבַר שֶׁאֵין בּוֹ מִמֶּשׁ, והם הַחֲטָאִים וְהַעֲוֹנוֹת:

מצודת דוד

(קלב) כְּמִשְׁפָּט. כְּרֹאוּי לְחַנּוּן לְאֹהֲבֵי שְׁמֶךָ: (קלג) פְּעָמֵי. הַכֵּן צְעָדִי לְלַכַּת בְּאִמְרַתְךָ: וְאֶל תִּשְׁלַט. לֹא תִתֵּן כַּח בִּיד הָאֹן הַיּוֹת שׁוֹלֶטֶת עָלַי לְהַמְשִׁךְ אַחֲרֶיהָ: (קלד) מֵעֶשֶׂק אָדָם. מֵעֶשֶׂקוֹת שֶׁל

תהלות מנחם

של העולם הו"ע ה"אור", שהאדם ייעשה לו ית' דירה בתחתונים⁴⁰⁹, והחושך ייהפך ל"אור". ולכן ה"אור" נברא לפני כל הנבראים, כי הוא המטרה שקבע הקב"ה בעולם, והבריאה כולה עם כל פרטי שותפים בדרך כלשהי למציאות ה"אור".

אומר העולם נברא תחלה, משל למלך שבנה פלטינ ועטרה בנרות".

וצריך להבין, מהי המשמעות הפנימית בב' דעות אלו?

אלא שבזה גופא (שהחושך נהפך ל"אור") יש ב' דעות: רבי נחמ"י סובר שאומנם התכלית היא ה"אור", אבל ה"עולם נברא תחילה", ועוד קודם מציאות ה"אור" הי' כבר בריאת העולם, ובה גם מציאות החושך, שהיא תכלית לעצמה, ולכן מציאות ה"אור" אינה יכולה לבטל ולהפוך את מציאות החושך, כי אם להשתמש בה כאמצעי (ובחירה) לגלות את ה"אור".

ויובן זה בהקדים תמי' כללית: למה המאמר הראשון⁴⁰⁶ שבבריאת העולם⁴⁰⁷ הוא "ויאמר אלקים יהי אור גו'". הרי לכאורה התועלת והחשיבות שיש ב"אור" הוא בכך שהנבראים נהנים ממנו, ואינו ענין ומעלה לעצמו, וא"כ למה נברא ה"אור" לפני כל בראי בראשית? איזו תועלת יש בו בשעה שעדיין לא נבראו אלו שיהנו ממנו?

ואילו רבי יהודה סובר שהואיל ו"האורה נבראה תחילה", לכן גם מציאות החושך שנבראה לאח"ז בעולם, היא בשביל שהאדם יהפוך אותה ל"אור"⁴¹⁰.

והביאור בזה, בהקדים הידוע שעיקר הכוונה והתכלית בבריאת העולם (עולם מלשון העלם⁴⁰⁸) שמעלים ומסתיר על האור האלוקי המחיהו ומקיימו, הוא לברר את העולם ולהפכו לאור אלוקי. והיינו שהמטרה והתכלית

406 ראה פרדר"א ספ"ג. זח"ג יא, ב. וגם לפי מ"ש (ר"ה לב, א) "בראשית נמי מאמר הוא" (ועד"ז במקומות המובאים בביאור הרד"ל לפרדר"א שם) הרי ידוע (לקו"ת במדבר יב, סע"ד ואילך. על כן יאמרו תרצ"א פ"ה. מה רב טובך תרצ"ב פ"א. ועוד) שהמאמר דבראשית אינו דומה לשאר המאמרות (וכדיוק הלי' בר"ה שם "בראשית נמי מאמר הוא"), כי מאמר זה הוא מאמר כללי (ראה גם זח"א טז, רע"ב). ולכן ההתהוות ממאמר זה היא התהוות כללית (ראה חדא"ג מהרש"א שם), והמאמר הראשון שבמאמרות הפרטים הוא "יהי אור". 407 בראשית א, ג. 408 לקו"ת שלח מ, ג. 409 תנחומא נשא טז. תניא פל"י. ועוד. 410 מלקר"ש ח"י ע' 7 ואילך והערה 31 (משיחת ליל שמח"ת היחשכ"ו). ראה גם חומש "אור מנחם" פ' בראשית א, ג (בטיול בפרד"ס).

וְאִשְׁמְרָה פְּקוּדֶיךָ: קלה פְּנִיךָ הָאֵר בְּעֵבְדֶךָ וְלִמְדֵנִי אֶת־חֻקֶיךָ:
קלו פְּלִגְיָמִים יִרְדּוּ עֵינַי עַל לֹא־שִׁמְרוּ תוֹרָתֶךָ:

קלז צִדִּיק אַתָּה יְהוָה וְיֹשֵׁר מִשְׁפָּטֶיךָ: קלח צִוִּית צַדֵּק עֲדוֹתֶיךָ
קלט וְאִמּוֹנָה מְאֹד: קלט צְמַתְתַּנִּי קִנְאֹתִי כִּי־שָׁכַחוּ דְבָרֶיךָ צְרִי:
רש"י

(קלט) צממתני קנאתי. הקנאה שאני מקנא לשמך על השוכחי דבריך, היא לומטה לומי ומקנטט

מצודת ציון

מצודת דוד

קלו) פלגי מים. אמות המים, ויקראו כן על שם שדרכס להתפלג ולהתפרד ללכת אילך ואילך: (קלט) צמתתני. ענין כריתה, כמו יצמיתם ה' (לעיל צד, כג): קנאתי. ענין כעס, כמו הם קנאוני בלא אל דמעה כנחל על אשר לא שמרו התורה והלכו כפי הנראה להם: (קלז) וישר משפטיך. כל אחד ממשפטיך הוא ישר: (קלח) צוית וגו'. רוצה לומר עדותיך אשר צוית המה צדק ואמונה מאד: (קלט) צמתתני. הכעס כרתה אותי, כי צרי שכחו דבריך, והדבר הזה מכעיס אותי:

תהלות מנחם

קלז — צוית צדק עדותיך

הצדקה של הקב"ה

מעלה בענין אחד על חברו, לא שייך ענין הבחירה), וא"כ איך שייך ענין הבחירה לגבי בני"י, הרי אפילו קודם מתן תורה, בהיותם במצרים, ה' בהם מעלה מיוחדת, בני אברהם אבינו, שנאמר⁴¹⁵ עליו "כי ידעתיו למען אשר יצווה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט", וכיצד יכולים אומות העולם להידמות להם?

איתא במדרש⁴¹¹ "מהו צוית צדק — צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שנתן להם את התורה. וכן הוא אומר⁴¹² ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה ליראה את ה' אלקינו לטוב לנו. מה כתיב אחריו⁴¹³, וצדקה תהי' לנו כי נשמר לעשות. לכך נאמר, צוית צדק עדותיך".

והביאור בזה, אילו רצון הקב"ה ה' באומה השומרת "צדקה ומשפט", אזי לא ה' שייך ענין הבחירה, כי הוא ה' מחויב (כיכול) לבחור בבני"י. אולם כיון שרצונו של הקב"ה הוא בעצם התורה כפי שהיא נמשכת מעצמותו ומהותו ית', ששם אין נוגע כלל ענין העבודה, כמ"ש⁴¹⁶ "אם חטאת גו' ורבו פשעיך מה תעשה לו אם צדקת גו'". הרי בזה ישראל ואומות העולם שווים, ובחירת הקב"ה בהם היא בבחירתו החופשית, כמ"ש⁴¹⁷ "יבחר לנו את נחלתנו את גאון יעקב גו'", להיותם "חלק

כלומר, כללות נתינת התורה והמצוות לישראל אינה ע"י ומצד עבודתם (כיון שזהו ענין שבאין ערוך כלל, שאי אפשר להגיע אליו ע"י עבודה), אלא "צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שנתן להם את התורה", ורק מחמת בחירת הקב"ה בישראל, כנוסח ברכת התורה "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו".

וצריך להבין, הרי אמיתת ענין הבחירה שייך רק בדברים שווים⁴¹⁴ (משא"כ כשיש

(411) תהלים כאן. (412) ואתחנן ו, כד. (413) שם, כה. (414) ראה המשך ר"ה תר"ס (סה"מ תר"ס ע' טז). וראה לקו"ש ח"א ע' 5 ובמצוין שם. (415) וירא יח, יט. (416) איוב לה, רז. (417) תהלים מז, ה.

קמ צְרוּפָה אִמְרַתְךָ מְאֹד וְעַבְדְּךָ אֶהְבֶּהָ: קמא צַעִיר אֲנִי וְנִבְזָה
 פְּקֻדֶיךָ לֹא שִׁכַּחְתִּי: קמב צְדַקְתְּךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרַתְךָ אֱמֶת:
 קמג צַר־וּמְצוּק מִצְאוּנִי מִצּוֹתֶיךָ שִׁעֲשֵׂי: קמד צֶדֶק עֲדוֹתֶיךָ
 לְעוֹלָם הִבִּינִי וְאַחִיָּה:

קמה קִרְאתִי בְּכָל־לֵב עֲנֵנִי יְהוָה חֲקִיךָ אֶצְרֶה: קמו קִרְאתֶיךָ
 הוֹשִׁיעֵנִי וְאַשְׁמְרֶה עֲדוֹתֶיךָ: קמז קִדְמָתִי בְּנֶשֶׁף וְאַשׁוּעָה
 לְדַבְרְךָ (כתוב לדבריך) יִחַלְתִּי: קמח קִדְמוֹ עֵינֵי אֲשֵׁמְרוֹת לְשִׁיחַ
 בְּאִמְרַתְךָ: קמט קוֹלִי שָׁמְעָה כַּחֲסִדְךָ יְהוָה כְּמִשְׁפָּטְךָ חִינֵי:
 רש"י

(קמו) (הסימן של עדותיך דמה לן פר"ן, הוי"ו חולם, אבל משאר עדותיך הדלי"ת חולם):
 (קמח) אשמורות. חני הלילה שמי אשמורות, ולדברי האומר שלש משמרות הוי לילה, היה דוד עומד ממטתו בשליש הלילה הראשונה ועסק בתורה עד חצות, כמו שנאמר לשיח באמרתך, ומחצות ולהלן עסק בשירות ותושבחות כמו שנאמר
 מצודת ציון

אותי זהם, (מלאמי): (קמא) צעיר אנכי ונבזה. כמו אלת אמר (שמואל א י, יד) ודוד הוא הקטן, נבזה חני להקטין עצמי לכל עוסקי תורה להתלמד, כי פקודיך לא שכחתי מלסלס ומלפלפל זהם צדקתך שזוכן דק ואמת עולמית. ואף כי מלאוני נרות היו הם עסקי ולעולם הצינני נדקס ואחיה זהם כי היא חייך וגו' (דברים ל, ט):
 מצודת דוד

(דברים לב, כא): (קמ) צרופה. ענין הזכות והטוהר מבלי פסולת, ומושאל הוא מלשון צרוף כסף: (קמא) צעיר. ענינו קטן ושפל: (קמב) ומצוק. מלשון צוקה וצרה: (קמז) בנשף. בלילה, כמו את נשף חשקי (ישעיה כא, ד): ואשועה. ואצעק: (קמח) אשמורות. חלק מחלקי הלילה קרוי

(קמ) צרופה. אמרתך צרופה מסיג ושגיאה לכן אאהב אותה: (קמא) צעיר. רוצה לומר עם כי בעבור שומרי המצות יחשבוני אויבי לצעיר ונבזה, עם כל זה לא שכחתי פקודיך ולא אשגיח עליהם: (קמב) צדקתך. רוצה לומר כי אמרתי הלא הצדקה שאתה עושה לזוכרי פקודיך המה קיימים לעולם, ועוד הלא תורתך היא אמת מצד עצמה, ואיך

אשכחה בעבור בזיון האויב: (קמג) צר. לזה אף אם מצאו אותי צר ומצוק לא עזבתי מצותיך, והמה שעשועי ובהם אשמח: (קמד) צדק עדותיך. עדותיך הנאמרים בצדק קיימים המה לעולם, כי הצדק לא יבוטל בשום פעם, לכן הבינני ואחיה על ידם בחיי עולם הבא עד עולם כאשר המה קיימים עד עולם: (קמה) קראתי. רוצה לומר הלא קריאתי היא לזכני לשמור חוקיך, ומהראוי אם כן שתענני: (קמו) ואשמרה. כי אחיה פנוי מטרדת האויב: (קמז) קדמתי בנשף. קדמתי לכל אדם לעמוד בנשף ואצעק לך בתפלה, כי אני מייחל ומקוה לקיים דברך ומתפלל אני עליהם: (קמח) קדמו עיני. עיני קדמו להפתח מתרדמת השינה שני אשמורות קודם אור היום: לשיח. לעסוק בתורה: (קמט) כמשפטיך. כמנהגך לעשות

תהלות מנחם

אלוקה ממעל ממש⁴¹⁸, ולאחרי בחירתו בהם "נתן לנו את תורתו", והרי זה מ"ש המדרש התורה⁴¹⁹.

(418) תניא רפ"ב. (419) משיחת ש"פ בראשית (התוועדות ב') ה'תשכ"ד.

קנב קרבו רדפי זמה מתורתך רחקו: קנא קרוב אתה יהוה
 וכל מצותיך אמת: קנב קדם ידעתי מעדותיך פי לעולם

יסדתם:

קנב ראה עניי וחלצני כיתורתך לא שכחתי: קנד ריבה ריבי
 וגאלני לאמרתך חייני: קנה רחוק מרשעים ישועה כיתחוקך
 לא דרשו: קנו רחמיך רבים יהוה כמשפטיך חייני: קנז רבים
 רדפי וצרי מעדותיך לא נטיתי: קנח ראיתי בגדים ואתקוטטה

רש"י

עדותיך, קדם ירשו את הארץ, נזית להם על
 הזכורים ומרומות ומעשרות, וקדם הניחות להם
 מאויביהם, נזית להם והיה זהניט ה' אלהיך לך וגו'
 (שם כה, יט) להעמיד מלך ולהכריע עמלק ולזנות
 צית הצמירה: כי לעולם יסדתם. כי על כל
 הדברים העמידים להיות לטוף העולם יסדת

מצודת דוד

חסד: (קנ) קרבו וגו'. רוצה לומר רדפי הזימה
 קרבו אל הזימה והשיגו אותה, אבל מתורתך רחקו
 כי לא רדפו אחריה: (קנא) קרוב אתה ה'. לכל
 קוראיך: וכל מצותיך אמת. רוצה לומר האמת עם
 המצוות שהם עצמם ישלמו גמול, ונאמנים המה
 על הדבר: (קנב) קדם. רוצה לומר ראשית כל
 הידיעות הבנתי מעדותיך אשר יסדתם לעולם ולא תבוטל, כי בראותי שכולם צדק וישר אמרתי איך אם
 כן יבוטל הצדק בשום פעם: (קנג) וחלצני. הוציאני מן העוני: כי תורתך וגו'. ואם כן מהראוי שתוציאני
 מן העוני: (קנד) ריבה ריבי. אתה תריב עם שונאי הריב שיש לי לריב: לאמרתך חייני. חייני לקיים
 אמרתך ולא בעבור הנאות עולם הזה: (קנה) כי חוקיך לא דרשו. ואינם ראויים לתשועה, לכן רחוקה
 מהם: (קנו) כמשפטיך. כמנהגך לרחם על הבריות: (קנז) לא נטיתי. עם כי רבו טרדותי מן האויבים
 הרודפים: (קנח) ואתקוטטה. הייתי מריב עמהם על אשר לא שמרו התורה:

תהלות מנחם

מתורתך רחקו — ומתרחקים מתורתך ליקרב
 אל עצת רעתם."

חנות לילה חקום להודות לך: (קנ) קרבו רודפי
 זמה. ענת חטאים הולכים צענת חטאיהם,
 ומתרחקים מתורתך ליקרב אל ענת רעתם:
 (קנא) קרוב אתה. לרומקיס הללו המתרחקים
 מתורתך אם ישונו מדרכס: (קנז) קדם ידעתי
 מעדותיך. קודם היות הדבר ידעתי ממך

מצודת ציון

אשמורה, כמו ויהי באשמורת הבוקר (שמות יד, כד):
 (קנ) זמה. ענין דבר תעוב ומעשה רעה, כמו זמה
 היא (ויקרא כ, יד): (קנג) וחלצני. ענין הוצאה
 ושליפה, כמו חלוץ הנעל (דברים כה, י):
 (קנח) ואתקוטטה. ענין מריבה, כמו אקוט בדור

קנ — קרבו רדפי זימה מתורתך רחקו

הנסיון של לומדי תורה

אמרו בזה ע"ד הרמז והצחות: "קרבו —
 זה לזה, רדפי זימה — עצת חטאין⁴²¹, אבל
 אותם אשר מתורתך, רחקו — זה מזה. היינו,

הפירוש הפשוט בפסוק⁴²⁰ "קרבו רודפי
 זימה — עצת חטאים הולכים בעצת חטאיהם,

אֲשֶׁר אָמַרְתָּ לֹא שָׁמְרוּ: קנט רֵאָה כִּי־פָקוּדֶיךָ אֶהְבֵּתִי יְהוָה
כַּחֲסִדְךָ חַיִּי: קס רֵאֲשֵׁי־דְבָרְךָ אֲמַת וְלַעֲוֹלָם כָּל־מִשְׁפָּט
צָדִיק:

קסא שְׁרִים רַדְפוּנִי חֲנַם וּמְדַבְרֶיךָ (כתיב ומדברך) פַּחַד לְבִי: קסב שֵׁשׁ
אֲנֹכִי עַל־אֲמַרְתָּךְ כְּמוֹצֵא שֶׁלֵּל רַב: קסג שֶׁקֶר שִׁנְאַתִּי
רש"י

ורבותינו דרשו על המילה שהיה דוד צדיק המרחק וראה ענמו בלא צינית ובלא תפילין ובלא תורה, אמר אוי לי שאני ערום מכל מצוות, כיון שנסתכל במילה שמח ואמר בלתי (מצד המרחק), שש אני על אמרתך המילה שמתחלה נתנה במאמר ולא בדבור, שנאמר (בראשית י"ט) ויאמר אלהים אל אברהם ואתה את צדיקי תשמור:

מצודת ציון

(לעיל צה, י): (קסב) שלל רב. בזה רבה וגדולה: דרכך מעולם לצרף מחשבה טובה למעשה: (קס) ראש דברך. תחלת דברך שאמרת בהר סיני (שמות כ, ב) אנכי ה' אלהיך הוא אמת: ולעולם וגו'. ולכן יעמדו לעולם כל משפט צדקך ולא תבוטל בשום זמן, הואיל והמצוות הוא ה' האלהים הקיים לעד: (קסא) שרים וגו'. אף כי השרים רדפוני בחנם על לא חמס ובידי הלא היה לנקום נקם, אבל מדברך פחד לבי ולא שלחתי בהם יד: (קסב) על אמרתך. על קיום אמרתך: כמוצא. כאדם

תהלות מנחם

— כיון שיהודי אינו משועבד להנהגת הטבע, ורק "מדברך — פחד לבי"⁴²³.

קסב — שש אנכי על אמרתך

ההבדל בין "שש" ל"שמח"

א. רש"י מביא שרבותינו דרשו⁴²⁴ את הפסוק "שש אנכי על אמרתך" — "על המילה, שהי' דוד בבית המרחץ וראה עצמו בלא ציציית ובלא תפילין ובלא תורה, אמר אוי לי שאני ערום מכל המצוות, כיון שנסתכל במילה שמח, ואמר בצאתו (מבית המרחץ) שש אנכי על אמרתך, המילה שמתחילה נתנה במאמר ולא

עדומתך: (קס) ראש דברך אמת. סוף דברך הוכיח על הראש, שהוא אמת. שכששמעו האומות אנכי ולא יהיה לך ולא תשא, אמרו הכל להנאתו ולכבודו כיון ששמעו כזו, לא תרפת, לא תנאף, הודו על ראש דברך שהוא אמת: (קסג) שש אנכי על אמרתך. על הצטחתי הצטחתי. דבר אחר על אמת מאמרוטיך הסתומות כשאני מצין זה.

מצודת דוד

(קנט) אהבתי. אני אוהב אותם וחפץ בעשייתם, ואף אם לא עשיתי כולם עם כל זה חייני כחסדך, כאשר דרכך מעולם לצרף מחשבה טובה למעשה: (קס) ראש דברך. תחלת דברך שאמרת בהר סיני (שמות כ, ב) אנכי ה' אלהיך הוא אמת: ולעולם וגו'. ולכן יעמדו לעולם כל משפט צדקך ולא תבוטל בשום זמן, הואיל והמצוות הוא ה' האלהים הקיים לעד: (קסא) שרים וגו'. אף כי השרים רדפוני בחנם על לא חמס ובידי הלא היה לנקום נקם, אבל מדברך פחד לבי ולא שלחתי בהם יד: (קסב) על אמרתך. על קיום אמרתך: כמוצא. כאדם להתחזק בענין זה⁴²².

קסא — שרים רדפוני חנם מדברך פחד לבי

פחד אמיתי

בשעה שלקחו את אדמו"ר הזקן למאסר, מצאו פתקא שכתב: "שרים רדפוני חנם ומדברך פחד לבי", והפירוש בזה, מ"שרים רדפוני" — אינני מתפעל, כי הם בבחי' "חנם"

(422) מלקו"ש חכ"ח ע' 337 (ממכתב י' תמוז ה'תש"ט) וכן שיחת ש"פ נח ה'תשמ"ז. (423) משיחת י"ט כסלו ה'תשי"א. (424) מנחות מג, ב.

תהלות מנחם

בדיבור, שנאמר⁴²⁵ ויאמר אלקים אל אברהם ואתה את בריתי תשמור".

ומכיון שכל ענינה של המילה הוא ענין פנימי ורוחני, שהוא מקיים את מצוותו של הקב"ה, לכן מתאים כאן הלשון "שש" "ששון" דוקא⁴³².

נצחיות הקשר של ישראל והקב"ה

א. איתא בגמרא⁴³³ "כל מצוה שקיבלו עליהם בשמחה, כגון מילה, דכתיב שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב עדיין עושין אותה בשמחה (אף שיש "צערא דינוקא"⁴³⁴).

ופרש"י שהגמרא לומדת זאת מדכתיב "אמרתך" בלשון יחיד⁴³⁵, שהיא "אמירה יחידה שקדמה לשאר אמירות", והיינו מילה "שישראל עושין וששים עלי", דכל שאר מצות אינן מוכיחות כל שעה, כגון תפילין ומזוזה וציצית דאינן כשהוא בשדה וערום בבית המרחץ, אבל זו מעיד עליהם לעולם, כדאמרינן במנחות⁴³⁶ בדוד, שראה עצמו בבית המרחץ ונצטער, אמר אוי לי שאני ערום מכל מצות, כיון שנסתכל במילה נתייבבה דעתו".

וי"ל שמצד זה שישראל קיבלו את המילה בשמחה, לכן מודגש בכל ברית מילה ענין השמחה, החל מלפני המילה שאומרים את הפסוק "שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב". וההדגשה בזה היא, שהשמחה היא שמחה רבה, בדוגמת "כמוצא שלל רב". ולאחרי המילה אומרים את הפסוק⁴³⁷ "ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך", עד ש"עושין משתה"⁴³⁸ בגשמיות, סעודת מצוה⁴³⁹.

וצריך להבין, למה נקט הכתוב הלשון "שש אנכי", הרי ידוע⁴²⁶ החילוק בין ששון שענינה שמחה פנימית, לשמחה שענינה שמחה גלויה⁴²⁷, ובגדר"ד כשדוד המלך "נסתכל במילה שמח" בשמחה גלויה, וא"כ לכאורה הי' לו לומר "שמח אנכי"?

בשלמא בנוגע למאמר רז"ל⁴²⁸ "ליהודים היתה גו' שמחה וששון — ששון זו מילה, וכן הוא אומר שש אנכי על אמרתך", מובן שנקט הלשון "ששון" שאינה שמחה גלויה, אלא פנימית בלבד, שכן בפעם הראשונה שמקיימים את המצווה, יש לתינוק צער ("צערא דינוקא"⁴²⁹). אולם כשמדובר על מצות מילה כפי שהיא ב"פעולה נמשכת"⁴³⁰ (היותו מהול ולא ערל), שאינה כרוכה בצער, ובפרט מי שמכיר ומרגיש במעלתה, כמו דוד המלך, לא מובן למה נקט הלשון "שש אנכי" ולא "שמח אנכי"?

ב. והביאור בזה, החילוק הנ"ל בין "שמחה" ל"ששון" היא לא רק בענין הגילוי וההעלם ("שמחה" בגילוי, ו"ששון" בהעלם), אלא זהו חילוק בעצם מהות השמחה:

"שמחה" באה ע"י ענינים חיצונים (ע"ד מאמר חז"ל⁴³¹ "אין שמחה אלא בכשר ואין שמחה אלא בייני"), ו"ששון" באה ע"י ענינים פנימיים. ולכן גם בתוצאה מזה, ה"שמחה" ניכרת עליו בגילוי ובחיצוניות, כי היא באה מדברים חיצוניים שמשמחים אותו, וה"ששון"

(425) לך לך יז, ט. (426) להעיר מסוכה מח, ב "הנהו תרי מיני חד שמי' ששון וחד שמי' שמחה, אמר לי' ששון לשמחה אנה עדיפנא מינך, דכתיב ששון ושמחה ישיגו וגו', אמר לי' שמחה לששון אנה עדיפנא מינך, דכתיב שמחה וששון ליהודים כו'". (427) ראה שערי אורה ד"ה וקבל היהודים פלי"ה. (428) מגילה טז, ב. (429) כתובות ח, א. ועד ש"א (אבודרהם ברכות שער ג. הגהות מימוני ה"ל מילה פ"ג ה"ג). וראה לקו"ש ח"י ע' 47 ואילך. (430) ראה צפע"נ על הרמב"ם ריש ה"ל מילה. וראה לקו"ש ח"ג ע' 759 ואילך. ושי"נ. (431) פסחים קט, א. רמב"ם ה"ל יו"ט פ"י הי"ח. שו"ע אדה"ז אור"ח סתק"ט ס"ז. (432) משיחת יום ב' דחה"ש ה"תשמ"ה. (433) שבת קל, א. (434) כתובות ח, א. ועד ש"א (אבודרהם ברכות שער ג. הגהות מימוני ה"ל מילה פ"ג ה"ג) שמתעם זה אין מברכין שהחיינו במצות מילה, מ"מ עושין אותה בשמחה. (435) אולם בפירושו על התהלים כתב באופן אחר, הובא בביאור הקודם. (436) מג, ב. (437) משלי כג, כה. (438) פרש"י שבת שם. וראה פרדר"א פכ"א (הובא בתוס' שבת שם). (439) טושו"ע יו"ד סרס"ה סי"ב וברמ"א שם.

תהלים קיט

קנג

תהלות מנחם

בלא מצוה, וכיון שנזכר במילה שבבשרו נתיישרה דעתו".

דלכאורה אינו מובן, הרי גם בהיותו במרחץ ה' אצלו בודאי ובשלימות ענין האמונה, אהבת ה' ויראתו וכו'⁴⁴⁸, המצוות ש"חיובן תמידי לא יפסק מעל האדם אפילו לרגע בכל ימיו", ולמה "אמר אוי לי שאעמוד ערום בלא במצוה", בשעה שיש בידו המצוות הנ"ל⁴⁴⁹!?

אולם עפ"י הנ"ל מובן, כי למרות שה' בידו מצוות אמונה, אהבה ויראה כו', ה"ז נחשב ל"ערום בלא מצוה", כי חסר אצלו עיקר פעולתם שהיא בגשמיות דוקא. וזוהי המעלה המיוחדת ד"מילה שבבשרכם", שגם בזמן שאי אפשר לקיים מצוות בגשמיות כפשוטה (כגון, כשנכנס למרחץ), עדיין יש את הענין ד"ברית בבשרכם לברית עולם". היינו, שהברית עם הקב"ה היא בגילוי בבשר הגשמי, ובקיום נצחי, "לברית עולם"⁴⁵⁰.

עוד זאת, ישנם כמה וכמה מצוות שקיומן הוא באופן חד פעמי, ואילו במצוות מילה קיום הציווי "והיתה בריתי בבשרכם" (להיות מהול⁴⁵¹) הוא בכל רגע ורגע, ולכן, "כיון שנזכר (דוד) במילה שבבשרו נתיישרה דעתו" (שאינו "ערום בלא מצוה"), מכיון שברגע זה ממש מקיים את המצוה ד"והיתה בריתי בבשרכם".

ד. מכל זה מובן, גודל ההכרח והמעלה בעבודה בגשמיות דוקא, כמו שרואים מזה שלאחרי כל השלימיות של אברהם אבינו ודוד המלך, הנה כשזה ה' רק ברוחניות ולא

ב. והביאור בזה, מצות מילה מלבד היותה מצוה פרטית (אחת מתרי"ג מצוות התורה), היא גם ענין כללי⁴⁴⁰, כריתת ברית עם הקב"ה שחודרת בבשר הגשמי ובאופן של קיום נצחי, "לברית עולם". וכמ"ש⁴⁴¹ "והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם".

והענין בזה, מעלתו של אברהם אבינו גדלה גם קודם שקיים את מצוות מילה, שהרי "בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו"⁴⁴², ומאז עבד את בוראו במשך כל ימי חייו — קע"ב שנים, שנאמר⁴⁴³ "עקב אשר שמע אברהם בקולי, חושבני מאה ושבעין ותריין", ולא עוד, אלא שעבודתו היתה תמיד באופן של עלי' בקודש, "ויסע אברהם הלך ונסוע"⁴⁴⁴.

ואעפ"כ רק לאחרי כל עבודתו במשך עשיריות שנים, שנעשה "בן תשעים ותשע שנים", אמר לו הקב"ה "התהלך לפני והי' תמים"⁴⁴⁵, "התהלך לפני במצוות מילה וכדבר הזה תהי' תמים"⁴⁴⁶. היינו, שהי' חסר אצלו הענין העיקרי — "התהלך לפני והי' תמים", ונשלם ע"י מצות מילה דוקא.

והטעם הוא, כי מצוות מילה היא באופן של "ברית בבשרכם לברית עולם", היינו, שעל ידה נעשה הענין ד"התהלך לפני" באופן שחודר לתמיד בבשר הגוף הגשמי ממש, משא"כ בנוגע לכל שאר עניני העבודה דאברהם אבינו שהיו ברוחניות בלבד⁴⁴⁷.

ג. ובזה יובן מ"ש בגמרא (הובא בפרש"י הנ"ל) "בשעה שנכנס דוד לבית המרחץ וראה עצמו עומד ערום, אמר אוי לי שאעמוד ערום

440 ראה לקו"ש ח"ל ע' 57 ואילך. הובא לקמן ב"תהלות מנחם" קמו, יט.כ. 441 לך יז, ז. 442 נדרים לב, סע"א. וראה בר"פ ל, ח. וש"נ. 443 תולדות כו, ה. 444 לך יב, ט. 445 שם יז, א. 446 פרש"י עה"פ. וראה נדרים לא, ב. בר"פ פמ"ו, ד. רמב"ם הלי' מילה פ"ג ה"ח. 447 ראה בארוכה לקו"ש ח"ה ע' 79 ואילך. ע' 89 ובהערות שם. וש"נ. 448 שהרי אפילו בלא התבוננות ועיון כו' ישנו תוקף האמונה בכאור"א מישראל, שלכן, "אפילו קל שבקלים ופושעי ישראל מוסרים נפשם על קדושת ה'.. בלי שום דעת והתבוננות כו' (תניא ספ"ח). ועאכו"כ בנוגע לדוד המלך. 449 ואדרבה, מצוות אלו הם עיקריות ויסודיות, הכוללות כל פרטי המצוות, שהרי אנכי ולא יהי' לך הם כללות כל התורה והמצוות (תניא פ"כ), וכן אהבה ויראה, שורש רמ"ח מ"ע ושם"ה מל"ת (שם פ"ד). 450 היינו, שאעפ"י שהגוף הגשמי נעשה עפר (שהרי אפילו צדיקים חוזרין לעפרם (שבת קנב, ב)), מ"מ "בריתי בבשרכם" היא בקיום נצחי, ברית עולם. 451 ראה בארוכה לקו"ש ח"ג ע' 759 ואילך.

תהלות מנחם

בגשמיות, הרי העיקר חסר, והשלמתה נעשית רק ע"י מילה בגשמיות⁴⁵².
 של עיר⁴⁶³, בוודאי שע"י כך הם מוצאים "שלל רב", ופועלים שהעולם כולו יהי "כשר" לגאולה האמיתית והשלימה⁴⁶⁴.

קסב — כמוצא שלל רב

מציאת "שלל" מהעולם

א. אאמו"ר כותב⁴⁵³ ש"כמוצא שלל רב" הוא ראשי תיבות "כשר". כי ה"שלל" הם ניצוצות הקדושה שנמצאים בסטרא אחרא (מצרים), וכשהם עולים ונכללים בקדושה ע"י עבודת האדם, הם נעשים "כשר".

ויש להוסיף בזה: "כמוצא": כאשר ישראל עושים את עבודתם ("לעשות לו ית' דירה בתחתונים"⁴⁵⁴) כדבעי, אזי הקב"ה עוזר להם⁴⁵⁵ באופן שלא בערך לעבודתם, כענין המציאה (מה"שלל") שהיא בהיסח הדעת⁴⁵⁶, שלא בערך לעבודתם.

"שלל": כמו שה"שלל" הגשמי נלקח ע"י מלחמה קשה, וצריך הרבה להתייגע כדי להוציאו משם. כמו"כ ברוחניות הענינים⁴⁵⁷, לקיחת ה"שלל" מהסט"א והפיכתו לקדושה, כמ"ש⁴⁵⁸ "מילאו את הארץ וכבשוה", כרוך בעבודה ויגיעה.

"רב": וע"י כך הם נעשים שותפים ממש "במעשה בראשית"⁴⁵⁹, כי עבודתם לא רק מגלה את הקב"ה בעולמו⁴⁶⁰, אלא עושה חידוש בבריאה⁴⁶¹. כי ע"י עבודתם נעשה ה"יש" הגשמי "אין" רוחני⁴⁶², וה"ז ע"ד "מעשה בראשית" מ"אין" ל"יש".

ובפרט כאשר עבודתם נעשית לא רק ברשותם הפרטית, אלא ברשות הרבים, רחובה

"כשר" מלשון כישרון

ב. ויש להוסיף בזה (ע"ד הדרש), ש"כשר" הוא מלשון כישרון. היינו, שכאשר האדם משתמש בכישרונות שנתן לו הקב"ה באופן הראוי והמועיל, בדברים כשרים, אזי מתווספת לו ברכת ה', שיקח בדרך מציאה גם מה"שלל רב", שהם הדברים הבלתי רצויים שנהפכים להיות ג"כ דברים כשרים⁴⁶⁵.

ילדי יהודי "מוצא שלל רב"

ג. ענין הנ"ל (של העלאת ניצוצות הקדושה מהסט"א) שייך גם לילדי ישראל: כאשר ילד יהודי מדייק ונוזהר באכילת דבר "כשר" בלבד, שלפני שהוא אוכל הוא שואל ומברר אם זהו דבר "כשר". ועד"ז בכללות הנהגתו, שלפני שעושה משהו חושב ומברר תחילה אם זוהי הנהגה כשרה, המתאימה ל"חייל בצבאות ה'", או שזהו ההיפך וגורמת לחילול ה' ח"ו.

הנה עליו לדעת שאף שלפעמים זה כרוך במלחמה עם "מלך זקן וכסיל"⁴⁶⁶, וצריך להתאמץ כדי לנצח אותו, הקב"ה עוזר לו כדי לנצח במלחמת היצר ולזכות ב"שלל רב". ויתירה מזו, ה"שלל רב" הוא שלא בערך למאמץ שלו, כמ"ש כאן "כמוצא", שמורה על ענין המציאה שלא בערך לעבודה (כנ"ל ס"א).

ובכך הוא גורם שמחה גדולה להקב"ה, כמ"ש⁴⁶⁷ "ישמח ישראל בעושיו". וזה ממהר

(452) משיחת ש"פ לך ה'תשמ"ח (סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 58). (453) לקוטי לוי"צ אגרות ע' קצח. (454) תנחומא נשא טז. תניא רפ"ו. (455) קידושין ל, ב. סוכה נב, רע"ב. ראה תניא רפ"ג. (456) ראה סנהדרין צז, א. (457) וראה הגש"פ עם לקוטי טעמים, מנהגים וביאורים (ח"ב ע' שצח"ט) שגם במצוות גופא צריך להוציא "שלל" מההיפך, כגון: "זכור אל תשכח" (ואתחנן ט, ז), וכן מצות מילה, שלא רק צריך להיות מהול אלא שלא יהי ערל (לקו"ש ח"ג ע' 759 ואילך), וכן "שמרתם את המצות" (בשלח יב, יז), שצריך להיות שיכולה לבוא לידי חימוץ אבל בפועל אינה מחמצת. עיי"ש. (458) בראשית א, כח. (459) שבת קיט, רע"ב. (460) ראה חדא"ג מהרש"א שם ד"ה כאילו. (461) ראה לקו"ש ח"ו ע' 23 הערה 73. (462) כתובות ה, א. נתבאר בד"ה גדולים מעשה צדיקים תרפ"ה פ"ז. (463) בשיחה זו דובר על מעלת שמחת בית השואבה המתקיימת ברחובה של עיר. עיי"ש. (464) משיחת ליל ד' דחה"ס ה'תשמ"ה. וראה גם שיחת ש"פ בהוי"ב ה'תשמ"ה. (465) מהשלמות לשיחות דש"פ בהר ה'תשמ"ט. (466) קהלת ד, יג ובפרש"י. (467) תהלים קד, לא. וראה לקו"ת שמע"צ פח, ד ואילך.

וַאֲתַעֲבֶה תּוֹרַתְךָ אֶהְבֵּתִי: קסד שֶׁבַע בַּיּוֹם הַלְלִיתִיךָ עַל
 מִשְׁפָּטֵי צְדָקָתְךָ: קסה שְׁלוֹם רַב לְאֹהֲבֵי תּוֹרַתְךָ וְאֵין לָמוֹ
 מְכַשׁוֹל: קסו שְׁבַרְתִּי לִישׁוּעַתְךָ יְהוָה וּמִצֹּתֶיךָ עֲשִׂיתִי:
 רש"י

(קסד) שבע ביום. שמרית שמים לפני קריאת שמע ואחת ואחת לאחריה ונערב שמים לפנייה ושמים מצודת דוד

המוצא שלל רב: (קסג) תורתך. על כי אשר אהבתי תורתך והיא הזהירה על השקר: (קסד) שבע. רוצה לומר פעמים רבות, וכן שבע יפול צדיק וקם (משלי כד, טז): על משפטי צדקך. בעבור משפטי הצדק שנתת לנו: (קסה) לאוהבי תורתך. יהיה לאוהבי תורתך: ואין למו. לא יבוא להם מכשול: (קסו) שברתי. רוצה לומר לא טרדו אותי צרות האויב, כי קויתי תהלות מנחם

ומזרו את קיום היעוד⁴⁶⁸ "שמחת עולם על ראשם", בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו⁴⁶⁹.

קפה — שְׁלוֹם רַב לְאֹהֲבֵי תּוֹרַתְךָ

שְׁלוֹם שֶׁרַק "אֹהֲבֵי תּוֹרַתְךָ" זֹוכִים בָּהּ
 א. הפירוש בפסוק⁴⁷⁰ "שְׁלוֹם רַב — יְהִי לְאֹהֲבֵי תּוֹרַתְךָ, וְאֵין לָמוֹ — לֹא יִבֹּא לָהֶם מְכַשׁוֹל".

וצריך להבין, מהו הטעם שכתוב "לאוהבי תורתך", ולא "ללומדי תורתך", הרי בזה יתגלה מעלת לומדי התורה⁴⁷¹, כפי שמקשה בזה כ"ק מו"ח אדמו"ר⁴⁷²?

ומבאר בזה כ"ק מו"ח אדמו"ר⁴⁷³, שאכן עיקר המעלה היא לימוד התורה, אבל בכדי להגיע "לשְׁלוֹם רַב" לא די בזה, וצריך להיות גם "אֹהֲבֵי תּוֹרַתְךָ", וזה נעשה ע"י הקדמת

ב. אך לפי ביאור זה אינו מובן, למה הגמרא⁴⁷⁶ מביאה פסוק זה כראי' ל"תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, שנאמר.. שלום רב לאוהבי תורתך", הרי סתם "תלמידי חכמים" פירושו הוא לומדי תורה, ולא דוקא "אוהבי תורתך"⁴⁷⁷?

והביאור בזה, כוונת הגמרא בהביאה את הפסוק "שְׁלוֹם רַב לְאֹהֲבֵי תּוֹרַתְךָ", הוא כדי ללמוד מזה, שלא רק ה"תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם", אלא עוד זאת, ע"י ריבוי השלום בעולם, גם התלמידי חכמים עצמם⁴⁷⁸ זוכים ל"שְׁלוֹם רַב", שהוא סוג נעלה יותר של שלום⁴⁷⁹.

וראה "תהלות מנחם" עה"פ. (468) ישע"י לה, י. שם נא, יא. (469) משיחת ב' דחווה"מ פסח — לילדי צבאות ה' ה'תשמ"ה. (470) ראה מצו"ד ותרנום כאן. (471) שהיא "מגינה ומצלא" (סוטה כ, א). (472) ד"ה שלום רב ה'תש"ד (סה"מ תש"ד ע' 72) (473) שם בסוף המאמר (ע' 81). (474) ראה זח"ב נה, ב. ח"ג רסז, א "לית פולחנא כפולחנא דרחימותא". (475) ראה קונטרס העבודה בתחילתו. שם רפ"ב ג. (476) ברכות בסופה. וש"נ. (477) וכמו"כ צריך להבין (מ"ש בברכות שם) הראי' לזה (שת"ח מרבים שלום — שלום רב) מהפסוק "וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך", שגם בו מודגש שתלמידי חכמים נקראים בנאים (שבת קיד, א), ואין מוזכרת המעלה של "אוהבי תורתך". (478) משא"כ בפסוק "ורב שלום בניך" — עיקר הענין (דשלום) הוא בנוגע לפעולתם בעולם, שלכן נקראים בנאים, לפי שעוסקים בבנינו של עולם (שבת שם). ולהעיר מספרי נשא (ו, כו) ובבמדב"ר פי"א, ז "גדול השלום שניתן לאוהבי תורה, שנאמר שלום רב גוי. גדול השלום שניתן ללומדי תורה שנאמר וכל בניך גוי. (479) וי"ל שזהו הפירוש

קסז שְׁמֵרָה נַפְשִׁי עֲדֹתֶיךָ וְאַהֲבָם מְאֹד: קסח שְׁמֵרָתִי פְּקוּדֶיךָ וְעֲדֹתֶיךָ כִּי כָל־דַּרְכֵי נִגְדָךְ:

רש"י

(קסח) כָּל דַּרְכֵי נִגְדָךְ. אַתָּה יוֹדֵעַ כָּל דַּרְכֵי:

מצודת דוד

לישועתך ועשיתי מצותיך ולא רפו ידי מהם בעבור טרדת הצרה: (קסז) ואהבם מאוד. רוצה לומר שמרתי המצות מאהבה ולא מיראת העונש בכל:

תהלות מנחם

והענין בזה, אמיתית ענין השלום ("שלום רב") הוא לא רק שבפועל יש שלום (והמנגד מנוצח ועושה שלום), אלא שלא שייך כלל מציאות המנגד (ובדרך ממילא נעשה שלום בפועל). ואופן כזה של שלום נפעל רק ע"י עצמותו ית', כי הוא בלי גבול אמיתי שאין לו שום גדרים, ולגביו לא שייך שום ענין של (היפך ו)מנגד.

ג. אלא שעדיין צריך ביאור, למה הם נקראים "אוהבי תורתך", הרי לפי הנ"ל עיקר עבודתם של "אוהבי תורתך", היא למלאות את רצון קונם, ולכאורה זה גורם שיש להם יותר חיות בקיום המצוות מבלימוד התורה, כי הכוונה והתכלית שבבריאת התחתונים היא להיות דירה לו ית', וזה מורגש יותר בענינים גשמיים⁴⁸¹, תחתונים גם לגבי השכל, והי' צריך להיות "שלום רב לאוהבי מצוותך"?

ויובן זה עפ"י מ"ש אדה"ז⁴⁸² במעלת הביטול של עסק התורה על הביטול של קיום המצוות: בעשיית המצוות הביטול של האדם הוא "כעבד המקיים מצוות המלך ועושה דבריו", משא"כ הביטול שיש בעסק התורה הוא "דבר הוי' זו הלכה.. היא המדברת מתוך גרונו"⁴⁸³, ולכן "מאן מלכי רבנן"⁴⁸⁴ — שמציאותו אינה בבחי' עבד (שנשמע ומתבטל למלך) אלא כל מציאותו היא חלק מהמלך.

ועפ"ז יובן למה הם נקראים "אוהבי תורתך" (אע"פ שמצד הביטול שלהם לכוונה העליונה של "דירה בתחתונים", עיקר חיותם היא בקיום המצוות כנ"ל), כי גם הקיום

והוא ההוספה של "שלום רב לאוהבי תורתך", על "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם": זה שתלמיד חכם יש לו הכח לפעול בעולם — התאחדות של שני הפכים: עולם "שלום רב", שהוא אמיתית השלום, שנמצא בתורה המושרשת בהעצמות.

וזהו שתלמידי חכמים פועלים שלום בעולם (מצד אמיתית השלום שבתורה) נעשה גם אצלם "שלום רב", ומתגלה הרצון והתענוג של עצמות שנמצא בתורה.

והיות שבכדי לגילוי הנ"ל נדרש עבודה בתכלית הביטול, למלאות רצון קונו, לכן נוגע הענין של "אוהבי תורתך", שאהבה והחיות שלהם בתורה (כולל הענין של "תלמוד שמביא לידי מעשה"⁴⁸⁰) אינו רק מצד העילויים

ד"ש שלום רב", די"ל ש"רב" הוא שם התואר ד"ש שלום", שמורה שהוא בחי' בל"ג וסוג אחר. משא"כ בהשלום הנעשה בעולם נאמר "ורב שלום", "מרבים שלום בעולם" — שהוא ריבוי בכמות (בהתפשטות) ולא סוג אחר. ראה ד"ה שלום רב התש"ד (שם) בתחילתו. (480) קידושין מ, ב. ב"ק יז, א. (481) ראה תניא רפ"ז ש"תכלית השלימות הזוה" (של ה"דירה בתחתונים" דרפ"ו) תלוי בעשיית המצוות. וראה לקו"ש ח"ח ע' 108 הערה 56. (482) תו"א וישב כז, ב. ולהעיר מתניא פכ"ג (483) ראה שבת קלח, ב. (484) ראה גיטין סב, סע"א.

קסט תִּקְרַב רִנָּתִי לְפָנֶיךָ יְהוָה פְּדַבְרְךָ הִבִּינֵנִי: קע תְּבוֹא תַחֲנַתִּי
 לְפָנֶיךָ כְּאִמְרַתְךָ הִצִּילֵנִי: קעא תִּבְעֵנָה שְׁפָתַי תִּהְלֶה כִּי
 תִּלְמַדְנִי חֻקֶיךָ: קעב תֵּעַן לְשׁוֹנֵי אִמְרַתְךָ כִּי כָל־מִצְוֹתֶיךָ צִדְקָ:

רש"י

(קסט) כדברך הבינני. דנמי תורמך כהלכתן (קעב) תען לשון קול רם הוא, וכהווייתן: (קעא) תבענה. מדצרנה: ואז לכולם וענו הלויים ואמרו (דצריס כ, יד):

מצודת דוד

מצודת ציון

(קסט) תקרב. תפלתי תקרב אליך, והתפלה היא שתבין לי התורה כדברך, רוצה לומר כפי אמתת כוונת דברך: (קע) כאמרתך. כאשר אמרת לי בהבטחה על ידי נתן הנביא: (קעא) כי תלמדני. כאשר תלמדני חוקיך אז תאמרנה שפתי תהלה: (קעב) תען. בהרמת קול תדבר לשוני אמרתך, כי המה דברים צודקים ומהראוי לדבר בהם בפרסום רב

תהלות מנחם

בכללות גם על לימוד זה נאמר "תען לשוני אמרתך", כמו שאמרו חז"ל ש"כל הקורא ושונה, הקב"ה קורא ושונה כנגדו"⁴⁸⁸. אולם בפרטיות יותר, אמיתת הענין ד"תען לשוני אמרתך" הוא כאשר חוזר על אותיות התורה, שהלשון "עונה אחר הקורא"⁴⁸⁹, מבלי לערב את שכלו בזה, שעז"נ⁴⁹⁰ "וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר", ופירושו⁴⁹¹ "לאמר" — לחזור ולומר אותם האותיות שאמר הקב"ה.

המצוות שלהם הוא בתכלית הביטול, בדוגמת הביטול שלהם לתורה. זאת אומרת, שקיום המצוות שלהם אינו באופן שהם עושים רצון ה' "כעבד המקיים מצוות המלך", אלא כל מציאותם היא היותם מרכבה שמשלימה את רצון ה', עד לאופן שזה נעשה מאיליו וממילא — "מנפשי" כרע"⁴⁸⁵. ומצד ביטול זה הם זוכים ל"שלוש רב" — "נחת רוח לבורא"⁴⁸⁶.

קעב — תען לשוני אמרתך

לימוד התורה מתוך התבטלות

בהשקפה ראשונה נראה שלימוד זה הוא במעלה פחותה מלימוד שבא בהבנה והשגה (שכן אין בה מאמץ ויגיעה כ"כ, אלא רק חזרה על האותיות הכתובות בתורה). אבל באמת יש בו מעלה גבוהה יותר משאר האופנים הנ"ל, שכן על ידה באה האדם לביטול גמור, ביטול עצמי, ועי"ז הוא מתקשר לנותן התורה, שכן הוא מדבר באותם אותיות שעצמותו ית' גילה עצמו. משא"כ כאשר לימודו הוא בהבנה והשגה (הנה למרות שזה כרוך ביגיעת נפש וגוף), הרי סו"ס זה קשור עם מציאותו, שמוגבלת בגדרי זמן ומקום (ולכן מצינו בראשונים (הרי"ף הרא"ש והר"ן) שאמרו דבר

א. מבואר בחסידות⁴⁸⁷ ש"תען לשוני אמרתך", הוא האופן הראוי שצריך להיות בלימוד תורה.

דהנה בלימוד תורה יש כמה אופנים: א) לידע את חכמתו ית', ע"י התעמקות ושקלא וטריא וכו'. ב) לידע את המעשה אשר יעשון ועוד. ובאופנים אלו יש חילוקי מדריגות בין אדם לחברו, יש מי שמתעמק יותר ויש מי שמתעמק פחות, וכן יש שמכוון יותר לאמיתית רצון העליון, מפני שעובד להגיע ליראת שמים גדולה, ויש שחסר אצלו בזה וכו'.

(485) ירושלמי הובא בתוד"ה עיון — שבת קיח, ב. (486) מלקו"ש חט"ו ע' 313 (ממאמר ד"ה שלום רב היתשל"ח, נדפס בסה"מ מלוקט ב ע' קצט). (487) תו"א יתרו סז, ב. (488) ראה תדבאר רפי"ח. יל"ש איכה רמז תתרלד. (489) ע"פ סוכה לח, ב. (490) יתרו כ, א. (491) תו"א שם.

קעג תְּהִי־יָדְךָ לְעֶזְרִי כִּי פְקוּדֶיךָ בַּחֲרָתִי: קעד תִּאֲבָתִי לְיִשׁוּעַתְךָ
 יְהוָה וְתוֹרַתְךָ שִׁעֲשִׂעִי: קעה תַּחֲיֵ-נַפְשִׁי וְתַהַלֵּלְךָ וּמִשְׁפָּטְךָ
 יְעֶזְרֵנִי: קעו תַּעֲיִתִי כְּשֶׁה אֲבִד בְּקֶשׁ עֲבָדְךָ כִּי מְצוֹתֶיךָ לֹא
 שִׁכַּחְתִּי:

מצודת ציון

מצודת דוד

וגו' קול רם (דברים כז, יד): (קעד) תאבתי. ענין תאוה: ובקול גדול: (קעג) תהי ירך. תהא ירך מוכנת לעזרני: (קעד) תאבתי. אני מתאוה וחושק לישועתך, ויהי אז תורתך שעשועי כי לא אטרד בטרדת האויב: (קעה) ותהללך. למען תהללך, לא בעבור הנאות עולם הזה: ומשפטיך. המשפטים אשר תשפט בשונאי המה יעזרוני מידם, ואהיה אם כן פנוי להללך: (קעו) תעיתי כשה אובד. רוצה לומר כמו השה הזה כשהוא אבוד מן העדר אינו יודע לחזור עד שיבקשו הרועה, כן תועה אני בדעתי ולא אדע מעצמי כל תוכן כשרון הדרך, לכן בקש אתה את עבדך והורהו את הדרך אשר ילך בה, כי לא שכחתי מצותיך והבא לטהר הלא מסייעין לו מן השמים (יומא לח:):

תהלות מנחם

על כך שמרוב לימודו לא שמע את קול הבכי של התינוק.

ולכאורה צריך להבין, מהו באמת הטעם שאביו של התינוק לא שמע את הבכי, ואילו אדמו"ר הזקן שמע את קולו?

והענין בזה, מכיון שאצל תשב"ר מאיר בגילוי עצמות ומהות א"ס ב"ה, וגם אצל אדמו"ר הזקן האיר ענין זה (כפי שהי' נשמע ממנו בעת דביקותו "מי לי בשמים ועמך לא חפצתי גו'⁴⁹⁵, "איך וויל נאר דיך אליין"⁴⁹⁶ (אינני רוצה אלא בך)), לכן הוא הרגיש בבכי של הילד.

וזוהי ג"כ ההוראה לכל אלו שזכו להיות מלמדים, שעליהם לייקר זכות זו, ולעשותה בחשק ובחיות, ביודעם שעי"ז הם לוקחים את עצמותו ומהותו ית'⁴⁹⁷.

קעו — תעיתי כשה אובד בקש עבדך כי מצוותיך לא שכחתי

"לימוד זכות" על ישראל

מעלת "לימוד זכות" על בני בזמן הגלות,

אחד אבל בסגנון שונה זה מזה, כי לכל אחד היתה מציאותו שונה מהשני⁴⁹²). כמודגש גם בלשון חז"ל ש"הקב"ה קורא ושונה כנגדו", שנרגשת בזה מציאות הלומד, משא"כ אופן הלימוד ד"תען לשוני אמרתך", הוא שאין מציאותו נרגשת כלל, והוא רק "עונה אחר הקורא", ועי"ז הוא ממשיך גילוי עצמות א"ס ב"ה בעוה"ז⁴⁹³.

מעלת לימוד התורה של תשב"ר

ב. ויש להוסיף בזה, שהלימוד באופן הנ"ל מודגש במיוחד אצל תינוקות של בית רבן, שלימודם אינו כהבנה והשגה, מציאות וישות, אלא בתכלית הביטול לגמרי. ולכן כאשר המלמד שלהם אומר "קמץ אל"ף א", הם חוזרים ואומרים "קמץ אל"ף א", ואינם נכנסים לשקלא וטריא.

וזוהו גם הביאור בסיפור הידוע אודות אדמו"ר הזקן⁴⁹⁴, שפעם אחת באמצע דביקותו בלימוד שמע קול תינוק בוכה, והפסיק מלימודו ויצא מהחדר, וראה שהתינוק נפל מהעריסה, והרימו והרגיעו והחזירו לעריסה עד שנרדם. ואח"כ הוכיח אדמו"ר הזקן את אביו

(492) ראה סנהדרין לח, א. (493) מד"ה קרוב הוי' לכל קוראיו ה'תשח"י. (494) ראה אג"ק חכ"ב ע' שסו, ובהנסמן שם. (495) תהלים עג, כה. וראה "תהלות מנחם" עה"פ. (496) ראה סהמ"צ להצ"צ שרש מצות התפלה (דרמ"צ קלח, סע"א). נעתק ב"היום יום" יח כסלו. (497) משיחת יום ב' דחה"ש ה'תשח"י.

ליום השבת

כז לחודש

ויכוח על אותן המדברים לשון הרע והיאך הורגת אף במקום רחוק יותר מכלי זיין:

קב א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל־יְהוָה בַּצֵּרְתָּהּ לִי קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי:

רש"י

קכ (א) שִׁיר הַמַּעֲלוֹת. שיאמרו הלויים אותו על עזרת נשים, ויש כאן ט"ו מזמורים של שיר חמש עשרה מעלות היורדות מעזרת ישראל עד המעלות, ורצותינו אמרו שיסדן דוד להעלות את

מצודת דוד

קב (א) שִׁיר הַמַּעֲלוֹת. אלה חמשה עשר שירי המעלות אמרם דוד לשיאמרו אותם הלויים בחמש אנשים, שיר אחד על מעלה אחת: אל ה' וגו'.

תהלות מנחם

שיש לזה השפעה למעלה, לבטל קטרוגים וכיו"ב, וגם על בני"ע עצמם, "לימוד זכות" פועל שהדבר יבוא ויתגלה בפועל ממש (כמדובר כמה פעמים⁴⁹⁸).

ועל יסוד זה יש לבאר גם מ"ש כאן "תעיתי כשה אובד" (שלאכאורה אין זה למעליותא), באופן של "לימוד זכות"⁴⁹⁹: דהנה בחדא"ג המהרש"א⁵⁰⁰ מבואר פסוק זה "תעיתי כשה אובד — המתבקש מבעליו, כן בקש עבדיך — האובד בגלות, ואף שפשע העבד כן, הנה מצותיך לא שכחתי — והם עמי בגלות, וראוי לך לבקש אותי בשביל מצותיך אשר עמי".

ומוסיף הצמח צדק⁵⁰² לבאר המשך הסוגיא שם: "שה לאו לסימנין הוא דאתא" — דהסימנים שייכים מצד התורה ומצוות⁵⁰³, אבל ישראל מצד עצמם הם למעלה מהסימנים (דאינם צריכים סימנין כלל), דהא טביעת עין והכרת פנים עדיפא מסימנים, והרי בישראל נאמר⁵⁰⁴ כל רואיהם יכרום כי הם זרע ברך ה'"⁵⁰⁵.

וממשיך, "ובדרך צחות נאמר בזה הכתוב

מזמור קב

א — שִׁיר הַמַּעֲלוֹת. קִלְדָּ, א — שִׁיר הַמַּעֲלוֹת

עלי אחר עלי מתוך שמחה

א. ביום כז בחודש אומרים את כל הט"ו

498 ראה שיחות ש"פ ויחי, עשרה בטבת, ש"פ שמות ה'תנש"א. ועוד. וראה לקו"ש ח"ה ע' 45. 499 ראה גם "תהלות מנחם" במזמור כאן עה"פ צדקעו. 500 סוף מכות (ד"ה שנאמר). 501 ב"מ כז, א. 502 אוה"ת לתהלים (יהל אור) ע' תעז. 503 כמ"ש לפני"ז ש"סימנין נקט תנא גבי שמלה, היינו שמלה היא התורה, כמ"ש שמלה לך כו', והתורה נקנית בסימנים" (עירובין נד, ב). 504 ישע"י סא, ט. 505 משיחת ש"פ תשא ה'תנש"א הערה 104 (סה"ש ה'תנש"א ע' 373).

1) נדפס בקובץ מכתבים שבסוף ספר תהלים "אהל יוסף יצחק". וכן ב"תהלות מנחם" ח"א.

תהלות מנחם

המעלות לדוד לולי הוי' שהי' לנו יאמר נא ישראל⁹, ישראל סבא".

היינו, שלמרות הקושי בעבודה של יעקב אצל לבן, וכמ"ש¹⁰ "ביום אכלני חורב וקרח בלילה ותדד שנתי מעיני", היתה עבודתו באופן של "שיר המעלות", שעלה בעילוי אחר עילוי מתוך שמחה¹¹.

ולכן גם מכאו"א מישראל דורשים שעבודתו תהי' בדוגמת "בחיר שבאבות", שלא יסתפק בהליכה רגילה מ"חיל אל חיל", אלא יעלה בעילוי אחר עילוי מתוך שמחה¹².

עלי' גם במעמד ומצב נעלה ביותר

ד. יתירה מזו, גם מי שנמצא במעמד ומצב נעלה ביותר — ט"ו מעלות בבית המקדש, עליו להוסיף ולהתעלות עוד יותר, בעילוי אחר עילוי, ובכלל זה גם הפעולה על מושפעי וכו'.

והוראה נוספת ממספר ט"ו (ט"ו שיר המעלות) — גימטריא י"ה¹³, שמורה על "הנסתרות להוי' אלקינו"¹⁴, וענינו בעבודת האדם, שלא מספיקה רק העבודה במעשה בפועל, אלא צריכה להיות העבודה מתוך הנסתרות שבנפשו, שהם "דחילו ורחימו (יראה ואהבה) דמוחא ולבא"¹⁵, הן בנוגע לעצמו והן בנוגע לפעולתו על הזולת¹⁶.

עלי' שמחה מתוך הירידה

ה. ולאידך, גם כאשר האדם עושה חשבון בנפשו אם הנהגתו היא כדבעי וכו', ומגלה שיכול להיות איזה חסרון (חטא¹⁷) בעבודתו (מצד בלבול היצר הרע).

הנה עליו לדעת שהקב"ה נותן לו כח לתקן ולהשלים את כל מה שהחסיר בעבודתו, עד

"שיר" — הוא ענין השמחה, "המעלות" — הן מדרגות שעל ידם עולים למקום גבוה יותר. והצירוף "שיר המעלות" — הוא שהעלי' ב"מעלות" העבודה צריכה להיות בשמחה.

היינו, שלמרות שהעלי' ב"מעלות" היא עבודה קשה ביותר, כי האדם צריך לעלות למעלות שקודם לכן לא הי' בהם, בכ"ז עבודתו היא בשמחה.

דהנה עבודה זו (של "שיר המעלות") היא בנוסף להעבודה הרגילה של הליכה, שכל אדם צריך להיות "ישר הולך"², ו"לכו מחיל אל חיל"³. שגם בעבודה זו האדם אינו נשאר במקומו, אלא הולך ומתקדם (כמבואר בחסידות⁴ שע"י ירידת הנשמה ה"טהורה" למטה, היא מפסיקה להיות בבחי' "עמידה", כמ"ש⁵ "חי הוי' אלקי ישראל אשר עמדתי לפניו", והיא נעשית ע"י כללות העבודה בבחי' מהלך, כמ"ש⁶ "ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה"), אלא שהליכה זו היא עפ"י טבעו ורגילותו בלבד, ואילו העבודה של "המעלות" היא שהאדם מתייגע לעלות ממדרגה למדרגה שלא לפי הרגיל.

ב. לכאורה יכול האדם לטעון, למה לי להתייגע ולעבוד באופן של "שיר המעלות", הרי גם העבודה באופן של "אדם ישר הולך" היא כדבעי?

והמענה על זה, שמכיון שיעקב אבינו, "בחיר שבאבות"⁷, היתה עבודתו באופן של "שיר המעלות" כדלקמן, לכן גם מבניו דורשים עבודה כזו.

ג. וכדאיתא במדרש⁸ "כל כ' שנה שעמד בביתו של לבן.. מה הי' אומר.. ט"ו שיר המעלות שבספר תהלים, מאי טעמי", שיר

(2) ל' הכתוב בקהלת ז, כט. (3) תהלים פד, ח. וראה "תהלות מנחם" עה"פ. (4) ראה תו"א וישב ל, א ואילך. ובכ"מ. (5) מלכים-א יז, א. (6) זכרי' ג, ז. (7) עשה"פ תולדות כז, כה. וראה ג"כ ב"ר פע"ו, א. (8) ב"ר פס"ח, יא. וראה שם פע"ד, יא. (9) תהלים קכד, א. וראה "תהלות מנחם" עה"פ. (10) ויצא לא, מ. (11) בשיחה כאן נתבאר בהרחבה המדרש הנ"ל, והובא זה לקמן במזמור קכד, א. (12) משיחת ש"פ משפטים ה'שמ"ב. (13) ראה אוה"ת ואתחנן ע' קטז. (14) נצבים כט, כח. (15) ראה תקו"ז ת"י (כה, ב). ת"ע (קכט, א). הקדמה לתניא. לקו"ת פקודי ג, ב ואילך. פ' ראה כט, א. ובכ"מ. (16) ש"פ ראה ה'שמ"ז. (17) ראה לקו"ת מטות פב, א. לקו"ש ח"כ

תהלים קב

קסא

תהלות מנחם

אוהבים את הוי' גו'²⁶. שע"י העמידה בניסיון יהי' אצלו "מנסה", הגבהה²⁷, "יתרון האור מן החושך", ו"יתרון החכמה מן הסכלות"²⁸. ובכללות זוהי עבודת התשובה, בירור הרע.

ומאחר שהכוונה הפנימית בעבודת הניסיונות היא בשביל העלי' כנ"ל, לכן גם בשעת הניסיון גופא, האדם עומד בתנועה של "שיר המעלות"²⁹ — שיר ושמחה, וכן בתוקף אמיתי עם הצד שכנגד, שכן מצד עצמו הוא למעלה מענין המלחמה, וכל עבודתו היא להוסיף אור הקדושה³⁰.

שירת הלויים בעת שמחת בית השואבה

רש"י מפרש³¹ בתחילת המזמור, שהוא המזמור הראשון מט"ו שיר המעלות: "שיאמרו הלויים אותו על חמש עשרה מעלות היורדות מעזרת ישראל עד עזרת נשים, ויש כאן ט"ו מזמורים של שיר המעלות". היינו, שמזמרים אלו (לא רק שהלויים אמרו אותם, אלא הם) מלכתחילה נכתבו בכדי שהלויים יאמרו אותם.

ויש בדבריו חידוש גדול, שכן איתא במשנה³² "חסידים ואנשי מעשה היו מרקדין (בשמחת בית השואבה).. והלויים בכנורות ובנבלים ובמצלתיים ובחוצצרות.. על חמש עשרה מעלות היורדות מעזרת ישראל לעזרת נשים, כנגד חמש עשרה שיר המעלות שבתהלים, שעליהן לויים עומדין בכלי שיר ואומרים שירה".

היינו, שזה שהלויים היו מנגנים בעת עומדם על חמשה עשרה מעלות העזרה, הי' רק "כנגד חמש עשרה שיר המעלות שבתהלים"³³, אבל לא נתפרש מה היו אומרים³⁴, ומפרשי

לתשלומין באופן של שלימות, ע"י עבודת התשובה, ש"אין לך דבר העומד בפני התשובה"¹⁸. וכל כך גדלה מעלתו כפי שכתב הרמב"ם¹⁹ "אל ידמה אדם בעל תשובה שהוא מרוחק ממעלת הצדיקים, מפני העונות והחטאות שעשה, אין הדבר כן, אלא אהוב ונחמד הוא לפני הבורא, כאילו לא חטא מעולם, ולא עוד אלא ששכרו הרבה, שהרי טעם טעם החטא ופירש ממנו וכבש יצרו". ועדי כדי כך שבעל תשובה "צועק ונענה מיד²⁰, שנאמר²¹ והי' טרם יקראו ואני אענה".

וכאשר יהודי (ובכלל זה ילד קטן) מחזיר פניו ושב להקב"ה בכל לבו, ולאח"ז מתחיל לעבוד עבודתו באופן הרגיל הנ"ל — "שיר המעלות", אזי ממלא הקב"ה את כל בקשותיו²².

איזו — שיר המעלות.. אני שלום וכי אדבר המה למלחמה

שמחה תוך כדי מלחמה

הפירוש ב"אני שלום" — הוא שה"אני" של יהודי צריך להיות ב"שלום", ואינו עסוק במלחמות כלל. ובעבודת האדם הוא, שאין ענינו להתעסק בעניני ניסיונות²³, כפי שמבקשים בתפילה²⁴ "אל תביאני כו' לידי ניסיון". ובכללות זוהי עבודת הצדיקים (שעבודתם היא בטוב גופא ולא בבירור הרע).

אבל לפעמים ישנו ענין של "המה למלחמה" — שהקב"ה מסובב מלמעלה (מצד "נורא עלילה על בני אדם"²⁵) את ענין הניסיונות, שכדי להתגבר עליהם צריכה להיות עבודה באופן של מלחמה. והכוונה בהם היא "כי מנסה הוי' אלקיכם אתכם — לדעת הישכם

ריש ע' 318. וש"נ. 18) רמב"ם הל' תשובה ספ"ג. וראה ירושלמי פאה פ"א סה"ב. 19) שם פ"ז ה"ה. 20) שם, ה"ז. 21) ישע"י סה, כד. 22) משיחת ז"ך אייר (ל"צבאות ה') ה'תשד"מ. 23) ראה ע"ז יא, ב. שם יז, סע"א ואילך. וראה גם טושו"ע יו"ד ר"ס קמט. אה"ע ר"ס כא. 24) ברכות השחר (ברכות ס, ב). 25) תהלים סו, ה. וראה תנחומא וישב ד. תו"ח תולדות יג, א ואילך. ובכ"מ. 26) פ' ראה יג, ד. 27) ראה סה"מ תר"פ ע' קיב ואילך. ועוד. 28) קהלת ב, יג. 29) התחלת המזמור כאן. 30) מלקו"ש ח"כ ע' 413 (משיחת ש"פ וירא ה'תש"מ). וראה גם שיחת פורים ה'תשל"ח. ושיחת ט"ו אלול ה'תשנ"א. 31) כאן. וכן פירש המצו"ד כאן. 32) סוכה נא, ב. 33) ראה ראב"ע שכך פירש הפסוק כאן. 34) וכ"ה במדות פ"ב מ"ה.

בַּיְהוָה הַצִּלָּה נַפְשִׁי מִשִּׁפְּתֵי־שָׁקֶר מִלְשׁוֹן רְמִיָּה: גַּ מֵהַיִּתָּן
 לָךְ וּמֵהַיֹּסִיף לָךְ לְשׁוֹן רְמִיָּה: דַּ חֲצִי גְבוּר שְׁנוֹנִים עִם גַּחְלֵי

רש"י

המהוס, כמו שמפורש במסכת סוכה. ולפי אגדה פתרונו שיר למאה עולות: (3) משפת שקר. זרעו של הרשע שזדין את הצריות צפיהם צעלילות רשע: (ג) מזה יתן לך. הקצ"ה: ומה יוסיף

מצודת דוד

רצה לומר בעת הייתי בצרה פניתי אל ה', אני קראתי אליו והוא ענה לי: (ב) ה' הצילה. אתה ה' גם עתה הצילה נפשי מאנשי שפת שקר, ומאנשי לשון רמיה: (ג) מזה יתן לך וגוי. אתה לשון רמיה מה הוא השמירה אשר יתן עוד עליך ומה יוסיף עוד, הלא כבר נתונה אתה לפנים מחומת השפתים והשינים, ואם אלו לא הועילו לשמרך מה נוסף עוד שמירה: (ד) חצי גבור. דומה אתה לחצים שנונים שביד הגבור שהורג עמהם ברחוק מקום, כן אתה פה תאמר לשון הרע ותהרוג את העומד ממרחק: עם גחלי רתמים. דומה אתה עם גחלים מעצי רותם כי עם שהם נראים כבויים מבחוץ בוערים המה מבפנים, כן אתה תדבר

מצודת ציון

קב (ד) שנונים. חדודים, כמו שגנו כחרב לשונם

תהלות מנחם

מ"צרה", שהיא חושך, ל"צרה"³⁷, שהיא אור (כתורת הבעש"ט בזה³⁸).

המשנה על המקום אינם מבארים כלל מהי הייתה שירת הלויים.

ומצד גודל הוודאות שיש ליהודי בזה, הרי עוד קודם ל"קראתי ויענני", הוא כבר אומר "שיר המעלות", שיש בזה ב' פרטים: א) "שיר" — שבח להקב"ה. ב) "המעלות" — עלי בעילוי אחר עילוי³⁹. וטעם הדבר, כי הוא יודע שה"צרתה לי" הוא רק ל"רגע קטן" בלבד⁴⁰, שהרי ע"י "קראתי" נעשה "ויענני", והקב"ה עונה לו תיכף ומיד, ולכן כבר עכשיו הוא מלא שמחה וביטחון, וזהו ע"ד פתגם⁴¹ "כ"ק מו"ח אדמו"ר שכבר בעת היציאה למלחמה מנגנים החיילים "מארש של ניצחון".

ב. ענין זה שייך גם לילדים קטנים, שכן גם אצלם יתכן בדקות ענין של "בצרתה לי", כגון, כאשר רואים מסביבם ריבוי אנשים שאינם מבנ"י, וכן שחלק מהם ח"ו אינם מברכים קודם האכילה והשת"י וכו', וזה יכול לגרום לבלבול

ואילו מפרש"י כאן יוצא, שגם שירתם בעת עומדם על חמש עשרה המעלות, היתה שאמרו את "חמשה עשרה שיר המעלות שבתהלים", ושהסיבה (ויסוד הענין) הוא המעלות שבבהמ"ק, וכנגדן (כתוצאה מזה) נאמרו ט"ו שיר המעלות, בכדי שיאמרו אותם שם³⁵.

שם — בצרתה לי קראתי ויענני

ביטחון ושמחה טרם הקריאה לישועה

א. הפירוש "בצרתה לי" — הוא שכאשר יהודי נמצא בצרה ח"ו, הוא מיד פונה וקורא להקב"ה — "קראתי", כי הקב"ה נמצא עמו ביחד בצרה זו³⁶, והקב"ה עונה לו מיד — "ויענני".

ולא זו בלבד שהקב"ה עונה לקריאתו, אלא עוד זאת, הוא מבטל את הצרה, ומהפך אותה

(35) משיחת ליל ג' דח"ה ס' ה'תשמ"ג. (36) מגילה כט, א (בנוגע לכלל ישראל כציבור) "בכל מקום שגלו שכינה עמהן". ובסנהדרין מו, א (בנוגע לכאו"א מישראל) "בשעה שאדם מצטער שכינה מה לי אומרת קלני מראשי קלני מזרועי". (37) לי הפסוק נח ו, טז. (38) כש"ט אות פז. סה"מ תש"ז ע' 200. ובכ"מ. (39) נתבאר בהרחבה בשיחת ש"פ משפטים ה'תשמ"ב, הובא ב"תהלות מנחם" עה"פ כאן. (40) לי' הכתוב ישע"י נד, ז. (41) סה"מ

רַתְּמִים: הַ אֹיְהִי לִי פִי־גִרְתִּי מִשֶּׁךְ שְׁכַנְתִּי עִם־אֱהִי קָדְרִי:
וְרַבַּת שְׁכַנְה־לָּהּ נַפְשִׁי עִם שׁוֹנֵא שְׁלוֹם: ז אֲנִי־שְׁלוֹם וְכִי
אֲדַבֵּר הִמָּה לַמַּלְחָמָה:

היאך יש מעלה בגן עדן תחתון ומשם עולה לגן עדן העליון והיאך הקב"ה משגיח:

קכא א שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אִשָּׁא עֵינֵי אֶל־הַהַרִים מֵאֵין יבֵּא עֶזְרִי:

קכא (א) (שיר לַמַּעֲלוֹת. הפשט, כשהיו הלויים מתחילין לעלות צמעות אמרו שיר זה, אע"פ שזה השיר לא נכתב צראשונה, אין מוקדם ומאוחר) (ס"א מנחם): שיר לַמַּעֲלוֹת. רמו צמומור שני למעלות העולות ללדיקים לעמיד לצא מתחת עץ החיים לכסא הכבוד, דמניא צספרי שיר המעלות אין כתוב כאן, אלא שיר למעלות, שיר למי שעמיד

מצודת ציון

(לעיל סד, ד): (ה) משך. שם אומה הנוכרת בתורה והמה עתה באמונת הנוצרים. וקדר הם ממלכות ישמעאל. ורוב הגולה המה ביניהם: קכא (א) למעלות. כמו המעלות, והלמ"ד במקום ה"א הידיעה: אל ההרים. כמו על ההרים: מאין. מאיזה מקום, וכן מאין אתם (בראשית כט, ד):

אני כפי שלום, וכאשר אדבר אליהם שלום המה מתעוררים למלחמה:

קכא (א) אשא עיני. דרך המצפה על העוזרים לעלות על ההרים, ונושא עיניו למרחוק לראות מאין

תהלות מנחם

גדולים אקבצך⁴², והדבר תלוי רק בקריאתם להקב"ה, כי כאשר "קראתי" אזי מיד "ויענני".

ובפרט כאשר ה"קראתי" נעשה מתוך שמחה וטוב לבב, ובנ"י שרים אודות "משיח נאו", ואומרים "כי לישועתך קוינו כל היום"⁴³, אזי הקב"ה מושיע אותם. והם יוצאים מהגלות תיכף ומיד לקבל פני משיח צדקנו. ובאים לירושלים עיר הקודש, ושם גופא לבהמ"ק השלישי, "מקדש אדני כוננו ידך"⁴⁴, במהרה בימינו ממש⁴⁵.

ולא מצפנים דבר אחר מה יתן לך מה סופו של הקצ"ה לגזור עליך, חזי גזורים עם גחלי רתמים, חזים מלמעלה וגינהס מלמטה: (ה) אֹיְהִי לִי. אמרה כנסת ישראל, כי כבר לקית בגליות רבים, הרי גרתי משך עם צני יפת צמלכות פרס ויון ומשך: (ו) אֲנִי שְׁלוֹם. עמהס: וכי אדבר. עליהס שלום המה צאים להלחם צי:

מצודת דוד

חלקלקות ובסתר תדבר עליו לשון הרע: (ה) אֹיְהִי לִי. אמר על לשון בני הגלות אשר יתאוננו על מרבית לשון הרע שביניהם, ויאמרו אֹיְהִי לִי איך לא אקח מוסר, הלא זה הדבר אשר בעבורה הייתי בגולה כגר אצל בני משך, ושכנתי בגולה אצל הקדרים יושבי אהלים: (ו) רבת. זמן רב שכנה נפשי עם האומות שונאי השלום: (ז) אֲנִי שְׁלוֹם.

וכו', והם כילדים יהודים השומרים תומ"צ נמצאים במעמד ומצב של "בצרתה ליי".

ועל כך בא המענה בפסוק כאן, שכאשר "קראתי" להקב"ה (הנמצא עמם גם בצרה זו), אזי מיד "ויענני", וה"צרה" הזו בטלה, ועוד זאת נהפכת להיות "צהר", גילוי אור גדול.

ג. וכמו"כ יש כאן הוראה לכללות בנ"י הנמצאים בגלות, שעליהם לדעת שחשכת הגלות הוא ענין ארעי בלבד, "רגע קטן", ומיד "ברחמים

תש"ט ס"ע 323 ואילך. (42) ישע"י שם. (43) נוסח ברכת את צמח דוד שבשמו"ע. (44) בשלח טו, יז. (45) משיחה לחיילי צבאות ה', ז"ך מנחם אב ה'תשמ"ב.

ב עֲזָרִי מֵעַם יְהוָה עֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: ג אֲלֵי־יָתֵן לַמּוֹט רִגְלֶךָ
אֲלֵי־יָנוּם שְׁמֶרְךָ: ד הִנֵּה לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל:
רש"י

לעשות מעלות לכדיקים לעמיד לנא, וזהו סיסד הקליר (בסילוק דיוצר של יוס צ' דסוכות, סיסד ר' אליעזר הקליר שהוא בנו של רש"י, בחגיגה פרק

מצודת ציון

(ג) למוט. מלשון נטיה ומעידה: ינום. מלשון תנומה, והוא שינה מועטת וקלה:

מצודת דוד

יבואו: (ב) עזרי. רוצה לומר אבל לא מצאתי עזר רק מה' וגו': (ג) אל יתן. כאילו אחד יאמר לחבירו דרך נחמה, הנה עזרה טובה היא כי לא יתן רגליך לנטיה ומעידה, ולא ינום שומרך, רוצה לומר לא יסיר השגחתו ממך: (ד) הנה לא ינום. כי הנה מעולם

תהלות מנחם

מזמור קכא

היו כל השמים אין ואפס ממש והיו כלא היו (כלל). הרי כשם שתחילת הבריאה היתה "בשביל ישראל"⁷, כן גם עתה, השמים והארץ וכל צבאם הם "בשביל ישראל". וא"כ אין לו סיבה לדאוג, שכן "עזרי מעם הוי". ועוד זאת, מאחר שה' הוא "עושה שמים וארץ" הרי גם ה"שמים והארץ" (שכוללים כל עניני העולם, ברוחניות ("שמים") ובגשמיות ("וארץ")) עוזרים ומסייעים לו בכל הענינים.

וענין זה (שכל עניני העולם עוזרים ליהודי כפי צרכו) הוא כבר עתה, בזמן הגלות, שהרי הקב"ה תמיד "עושה שמים וארץ", אבל שלימות ענין זה יהי' בגאולה האמיתית והשלימה, כאשר "והיו מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך"⁸, תיכף ומיד ממש⁹.

ד — הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל

השגחת הקב"ה בכל מקום

הפירוש ב"הנה לא ינום — כי הנה מעולם אינו מסיר השגחתו"¹⁰, והקב"ה שומר על יהודים בכל מקום שהם נמצאים, ועאכו"כ על הנמצאים בארץ הקודש, שיש להם זכות נוספת

א"ב — אשא עיני אל ההרים מאין יבוא עזרי. עזרי מעם הוי' עושה שמים וארץ

שאלה שהיא גם המענה

א. מ"ש "מאין יבוא עזרי", הנה יודע הפירוש עפ"י פנימיות הענינים¹, שזהו לא רק השאלה, אלא זהו גם המענה, ש"מאין" — עתיקא קדישא², דלית שמאלא בהאי עתיקא³, "יבוא עזרי" — נמשך טוב בלי העלמות והסתרים, והוא הנותן עזר בכל מצב בכל זמן ובכל מקום⁴.

עזרה בכל מצב

ב. כאשר יהודי נמצא במעמד ומצב של גלות, ומתעוררת אצלו שאלה "מאין יבוא עזרי". אזי עונים לו "עזרי מעם הוי' עושה שמים וארץ". כלומר, מכיון שהקב"ה הוא "עושה (שמים וארץ)" — בלשון הוה, וכתורת הבעש"ט⁵ עה"פ⁶ "לעולם הוי' דברך נצב בשמים — דברך שאמרת יהי רקיע בתוך המים וגו', תיבות ואותיות אלו הן נצבות ועומדות לעולם בתוך רקיע השמים.. (כי אילו היו האותיות מסתלקות כרגע ח"ו וחוזרות למקורן,

(1) לקו"ת שמע"צ צ, ב. (2) ראה זח"ב סד, ב "עתיקא סתימאה דכל סתימין דאקרי אין". וראה שם גם ח"ג קנח, ב. (3) שם ח"ג קכט, א. (4) מאג"ק ח"ז ע' רלא (אגרת ביצג). (5) שעהיה"א בתחילתו. (6) תהלים קיט, פט. וראה "תהלות מנחם" עה"פ. (7) פרש"י בראשית א, א. (8) ישעי' מט, כג. (9) משיחת ליל ג' דחה"ס ה'תשמ"ג. (10) ראה מצו"ד ראב"ע כאן.

הַ יְהוָה שְׁמֵרְךָ יְהוָה צִלְךָ עַל־יָד יְמִינְךָ: וַיּוֹמַם הַשֶּׁמֶשׁ

מצודת דוד

אינו מסיר השגחתו: (ה) ה' צלך. כמו הצל מגין מחום השמש, כן יגן על ימינך לעשות בה חיל: (ו) יומם. ביום לא זייק לך חום השמש, ובלילה לא זייק לך לחות הירח המביא תחלואים:

תהלות מנחם

להתגורר במקום שהאוויר טהור וגושה ה — הו' שמרך הו' צלך על יד ימינך טהור¹¹, עד ל"פלטרין של מלך¹².

"צלך" — כפשוטו

א. הפירוש בפסוק "הו' צלך — כמו הצל מגין מחום השמש, כן יגן על ימינך, לעשות בה חיל"²⁰. היינו, שהכוונה ב"צלך" הוא רק בשם המושאל, שכמו צל שמגן מפני השמש, כך הקב"ה מגן עליך, אבל באמת הקב"ה אינו בערך כלל לענין הצל.

אולם בחסידות מבואר²¹ ש"הו' צלך" הוא כפשוטו. היינו, "כצל שהוא פונה אחרי האדם, כך הוא ית' כביכול צל שלך"²². והסיבה לזה, מבואר בהמשך הפסוק "על יד ימינך" — שעבודתו של האדם היא באופן של אהבה עד כדי מסירות נפש.

כפי שמביא הצמח צדק²³ "שכמו שהאדם מעורר בנפשו, כך מתעורר אתרעותא דלעילא למעלה. וזהו ענין נר הו' נשמת אדם, שע"י נשמת האדם בבחי' רצוא ושוב, מתעורר נר וגילוי שם הו'".

ב. והענין בזה, המגיד ממעזריטש²⁴ מבאר את הפסוק²⁵ "עשה לך שתי חצוצרות כסף — שהקב"ה והאדם ("אתם קרויין אדם"²⁶) הם שתי חצאי צורות. וכשהם מתדבקים הם בבחינת "אדם", דאל"ף קאי על אלופו של

וכאשר הם הולכים בדרך התורה השלימה, ומקיימים את כל הכתוב בה, כולל ההלכה¹³ "עובדי גילולים שצרו על עיירות של ישראל, אם.. באו על עסקי נפשות, או אפילו סתם יוצאין עליהם בכלי זיין ומחללין עליהם את השבת, ובעיר הסמוכה לספר אפילו לא באו אלא על עסקי ממון מחללין עליהם את השבת", שהלכה זו חלה על כל המקומות שיהודים מתגוררים בהם, גם בחוץ לארץ¹⁴, ועאכו"כ בארץ ישראל שצריך לשמור על ביטחונם.

ובכך שהם מקיימים את שלימות התורה, ומשמרים את כל חלקי ארץ ישראל שניתנו במתנה מהקב"ה לבנ"י — שלימות הארץ, הם מזרזים את הגאולה הקרובה, שאז ארץ ישראל תהי' שלימה לגבולתי, כולל גם מ"ש¹⁵ "כי ירחיב הו' אלקיך את גבולך", ביחד עם שלימות העם, שאף יהודי לא יישאר בגלות ח"ו, כמ"ש¹⁶ "ואתם תלוקטו לאחד אחד בני ישראל", והקב"ה יאחוז ביד כל אחד להוציאו מהגלות באופן שהקב"ה הולך איתו ביחד — "את שבותך"¹⁷, באופן של "אחישה"¹⁸, תיכף ומיד ממש¹⁹.

(11) ראה שבת טו, ב. גיטיין ח, סע"א ואילך. (12) ל' חז"ל מגילה כז, א. (13) או"ח סי' שכט ס"ו. (14) כדמוכח בפשטות באו"ח שם. וראה עירובין מה, א. (15) פ' ראה יב. כ. שופטים יט, ח ובפרש"י שם. (16) ישע"י כז, יב. וראה פרש"י נצבים ל, ג. (17) נצבים שם. וראה מגילה כט, א. פרש"י עה"פ שם. (18) ישע"י ס, כב. רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה. (19) מלקו"ש חכ"ט ע' 306 (משיחת ערב יהכ"פ ה'תשמ"ג). (20) ראה מצו"ד ועוד כאן. וראה תדא"ר פ"ל. יל"ש במדבר רמז תשי. ועוד. (21) תו"א מקץ לו, ג. (22) וראה שיחת פורים ה'תשח"י שמביא משל ע"ז מהמביט במראה, שכפי שיתנהג במראה כן תראה תמונתו במראה. ע"ד מ"ש (משלי כז, יט. תניא פמ"ו) "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם". עיי"ש. (23) יהל אור (אוה"ת) לתהלים ע' שנט. (24) או"ח פ' בהעלותך סי' קלד. ראה יהל אור שם ע' שנו. ובארוכה תער"ב ח"ב פשפ"ד (ע' תשצ) ואילך. (25) בהעלותך י, ב. (26) יבמות סא, רע"א.

תהלות מנחם

עולם, וד"ם קאי על האדם²⁷. ומבאר שם, שכמו שהתחברות הקב"ה עם האדם הוא ע"י שהקב"ה עשה כמה צמצומים דרך כמה עולמות, כך גם נדרש מהאדם, שיתחבר להקב"ה דרך כמה צמצומים, היינו, שיפרוש מכל הגשמיות עד שיעלה דרך כל העולמות ויהי' באחדות עם הקב"ה.

אך עפ"י המבואר לעיל בפירושו "הוי' צלך", שכח זה אינו מצד סדר השתלשלות, אלא למעלה מסדר השתלשלות. מובן, שבכח הקיום תורה ומצוות, שהם גילוי של חכמתו ורצונו שלמעלה מהעולמות, יש יכולת להאדם לפעול שהאוא"ס ב"ה יהי' בקירוב בכל העשר ספירות³².

"צלך" מצד עצמותו ית'

ד. עפ"ז אפשר גם לבאר ענין נוסף, ישנו פתגם של המגיד ממעזריטש³³ בפירושו המשנה³⁴ "דע מה למעלה ממך" — שכל הענינים שלמעלה תלויים בך, ובפשטות הרי זה אותו פתגם של הבעש"ט עה"פ "הוי' צלך" הנ"ל.

אולם באמת ישנו חילוק בין ב' הפתגמים: "דע למעלה ממך" עוסק בבחי' הגילויים שנמשכים ע"י עבודת האדם, ע"ד הידוע בענין "שכר מצוה מצוה"³⁵. אולם "הוי' צלך" הוא בבחי' העצמות, שהרי שם "הוי'" הוא שם העצם³⁶, שלמעלה מענין הגילויים.

ומזה יש פועל יוצא בעבודת האדם: כאשר היצר הרע בא וטוען שלפי מעמדו ומצבו של האדם אין לו שייכות לענין הגילויים, ובמילא הוא יעשה מה שברצונו כו', הנה עליו לדעת שמצד "הוי' צלך", שקאי על העצמות, אין נפק"מ למה הוא שייך, שכן עצמותו ית' נמצא בכל מקום בשוה, והוא מתמסר ("ער גיט זיך אוועק") לכל אחד מישראל, ולכן גם עליו להיות בקבלת עול ולהתמסר לעצמותו ית', ועי"ז יזכה לקבל את כל הברכות מעצמותו ית'³⁷.

ומזה מובן גם בנוגע ל"הוי' צלך" שכאשר עבודת האדם היא באופן של אהבה — "יד ימינך", וכשיש צורך במסירות נפש, הוא מוכן לכפות את עצמו לעשות נגד טבעו ורצונו, הנה גם מלמעלה נמשך לו גילויים שלא כפי טבעם. היינו, שגם גילויים שמצד טבעם הם למעלה משייכות לעולמות, ומושללים גם משלילת העולמות, הם נמשכים בעולם. כי הקב"ה נעשה להאדם כ"צל" שהולך אחריו, ע"מ להשלים לו את עבודתו בכל מקום²⁸.

ישראל פועלים ייחודים למעלה

ג. עפ"ז יש לבאר גם מ"ש במ"א בזהר²⁹ "תא חזי (בוא וראה), בין לעילא (בין למעלה בייחודים העליונים, או"א), בין לתתא (בין למטה בייחודים התחתונים, זו"נ), כל חד וחד בארחי' נטלא (כל אחד נוטל את השפע המתאים לו), ובארחי' יתבא (ובדרכו יושב ומקבל את השפע), ובארחי' אתער (ובדרכו הראוי לו מתעורר), ועביד מאי דעביד (ובדרכו עושה את מה שעושה)".

אולם כל שפעם וחיותם תלוי בעבודתם של ישראל, שכאשר הם עושים עבודתם כדבעי מתעוררים כל הייחודים בספירות שלמעלה ולמטה. ולכאורה ה"ז דבר פלא, איך יש כח באדם למטה לעורר את או"א"ס להתלבש בספירות ולהתייחד איתם? ובפרט עפ"י המבואר בעץ חיים³⁰ "שאוא"ס מאיר בחכמה בקירוב מקום, ובכינה בריחוק מקום, ובז"א

(27) של"ה כא, א. (28) מסה"מ מלוקט ה' ע' קסא ואילך (ד"ה באתי לגני ה'תשל"א). (29) ח"ג קב, ב. (30) שער דרושי אבי"ע פ"א (ופי"ג. ופי"ד). שער סדר אבי"ע פ"א (ופ"ב). (31) נתבאר בהרחבה בסה"מ תרכ"ט ע' שמז ואילך. אוה"ת על מארז"ל וענינים ע' קעט ואילך. שם קפד ואילך. (32) מד"ה ובחמשה עשר יום ה'תשל"ל. (33) לקוטי אמרים קצח (ע' נ, ג). (34) אבות רפ"ב. (35) אבות פ"ד מ"ב. (36) כסף משנה הל' ע"ז פ"ב ה"ז. (37) משיחת ש"פ נצבים-וילך ה'תשט"ו.

לֹא־יִפְּכָה וַיִּרַח בְּלִילָהּ: ז יְהוָה יִשְׁמְרֶךָ מִכָּל־רַע יִשְׁמֹר
אֶת־נַפְשְׁךָ: ח יְהוָה יִשְׁמַר־צִאתְךָ וּבּוֹאֶךָ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

מצודת דוד

(ח) צאתך. שלא תכשל בצאתך בדרך ובבואך:

תהלות מנחם

לגבי חדוה אחרא עלאה כו' (שמחת האדם מושכת עליו שמחה עליונה)⁴³.

ז — הוי' ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם

מעלת השמירה שבמזוזה

איתא בזהר⁴⁴ "פקודא למקבע בר נש מזוזה לתרע" (מצוה לאדם לקבוע מזוזה על פתחו), למהוי כל בר נש נטיר מעם קוב"ה (שיהי' כל אדם נשמר ע"י הקב"ה) כד נפיק וכד עייל (כשיוצא ונכנס לבית), ורזא (וזהו סוד שכתוב) הוי' ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם.. ודא איהו דרגא דאקרי שומר (וזהו היא המדרגה הנקראת שומר), לאשתכחא בנטירו (להימצא האדם בשמירה תמיד)".

וצריך ביאור, מלשון הזהר "ודא כו" משמע שרק המזוזה נקראת "שומר", ולכאורה הרי מצינו עוד כמה סוגי שמירה נוספים, כמו "בית מלא ספרים"⁴⁵. וכן איתא בזהר⁴⁶ גופא לגבי פסוק זה, שכאשר רבי אלעזר נפרד מחבריו, אמר להם "מילי דאורייתא.. אבל אתון קדישי עלינוין (אבל אתם קדושים עליונים).. נטירו דלכון כנטירו דבי מקדשא (שמירתכם היא כשמירת בהמ"ק).. קוב"ה נטיר לון תדיר (הקב"ה שומר אותם תמיד), דכתיב הוי' ישמר צאתך ובואך". היינו, שהפסוק "הוי' ישמר צאתך ובואך" קאי גם על שמירה שנפעל ע"י לימוד התורה. וא"כ למה רק המזוזה נקראת "שומר"?

"צלך" — ענין עיקרי בעבודת ה'

ה. ובאותיות פשוטות מובא ענין זה בספר קדושת לוי³⁸ ש"כמו שהצל עושה מה שהאדם עושה, כן.. הקב"ה מתנהג עמו מלמעלה. לכן אם מתנהג במדת רחמים גם מלמעלה מרחמין עליו כו'. כמו שארז"ל³⁹ כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים. לכך צריך האדם להתנהג במדת רחמים וטובות, ובכל המדות טובות ויהי' שמח בחלקו, ואז גם מלמעלה יגיע לו כן.. ולכן אם אדם בטוח בה' שהשם יתברך יעשה לו כל צרכיו גם למעלה ממלאין לו כל משאלותיו. אבל אם אדם דואג תמיד על פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו אזי גם למעלה יחסר פרנסתו. ולכן אשרי איש שלא ישכחך ושם בטחונו בה', כי אז ה' צלך ומכין פרנסתו, כמו שהוא בוטח בה' שהאל עושה כל צרכיו, כן האל נותן לנו כל צרכינו"⁴⁰.

ו. וי"ל שמקור הדברים הוא בזהר⁴¹ "תא חזי (בוא וראה) עלמא תתאה קיימא לקבלא תדיר (עולם התחתון קיים ומוכן לקבל תמיד).. ועלמא עלאה לא יהיב לי' אלא כגוונא דאיהו קיימא (ועולם העליון לא נותן לו, אלא כפי מצב העולם התחתון), אי איהו קיימא בנהירו דאנפין מתתא (אם היא נמצאת בהארת פנים למטה), כדין הכי נהרין לי' מעילא (כך מאירים להם מלמעלה), ואי איהו קיימא בעציבו (ואם היא בעצבות), יהבין לי' דינא בקבלי' (נותנים לה כנגד זה דין). כגוונא דא (כעין זה כתוב) עבדו את הוי' בשמחה⁴², חדוה דבר נש משיך

38) פ' בשלח מב, סע"ג ואילך (ד"ה או יבואר אז ישיר). מג, ג (ד"ה והנה ידוע). פ' נשא (ושם: שהי' מוכיח תמיד את העולם בזה הפסוק). קדושה שני' קרוב לסופו (ט, סע"ג ואילך). 39) שבת קנא, ב. 40) ראה לקו"ש ח"י"ח ע' 167. 41) ח"ב קפד, ב. ובהמשך שם מדבר במעלת תק"ש בר"ה. עיי"ש. 42) תהלים ק, ב. 43) מד"ה בלילה ההוא היתשי"כ (במאמר מקשר ענין זה לענין השינה של ישראל בגלותא, שזה גורם למעלה ג"כ שינה. עיי"ש). 44) ח"ג רסג, ב. 45) כפי שטען קרח (תנחומא קרח, ב. במדב"ר פי"ח, ג) "בית מלא ספרים כו' פטור מן המזוזה". 46) ח"ב קסג, א"ב. נתבאר לקמן בהרחבה עה"פ קכו, א.

ההוצאה לאור והדפסת
ספר התהלים - אהל יוסף יצחק
עם פירוש "תהלות מנחם"

בחסות הנדיב הנכבד הו"ח

הרה"ח התמים עוסק בצ"צ ר' אליעזר חיים בן צפורה

וזוגתו רבקה בתיה בת מרים פערל

בניהם ובנותיהם:

חנה רחל ובעלה מנחם מענדל הלוי בן חנה דבורה

בניהם: יהודה אריה לייב הלוי, שלום דובער הלוי, בתם חיה מושקא, יקותיאל יוסף הלוי, שניאור זלמן הלוי, יהושע זעליג הלוי, אברהם דוד הלוי בתם מרים פערל, מרדכי

רינה ובעלה אשר בן רחל

בניהם: לוי יצחק, בתם נחמה ליבא, בתם הינדא,

יהודה ארי' לייב, בתם מרים פערל, מנחם מענדל, בתם שרה ברכה, בתם יהודית

דבורה ובעלה אלטר מרדכי הלוי בן חנה

בניהם: מנחם מענדל הלוי, יהודה ארי' לייב הלוי, יונה אהרן הלוי,

בתם פרומה פערל

שרה לאה ובעלה צבי הירש הכהן בן טויבא פרידא

בתם מנוחה רחל, בניהם: מנחם מענדל הכהן, יהודא ארי' לייב הכהן, אברהם נח הכהן, בתם חיה מושקא, בתם חוה שיינא, אלטער לוי יצחק

שלום דובער וזוג' חנה בת בתי' נחמה

בניהם: מנחם מענדל, דוד פנחס, בתם חיה מושקא, בתם מרים פערל

לוי יצחק וזוג' שיינא גיסא בת סטערנא

בניהם: שניאור זלמן, מנחם מענדל, יהודא אריה לייב

מאיר פנחס וזוג' פייגא בת ראשא זעלדא

בניהם: מנחם מענדל, יוסף משה

חיה מושקא ובעלה שמואל הלוי בן רייזל בתם מרים פערל

בנותיהם: מרים פערל, חנה

ישראל נחום וזוג' סימא חסיה בת שרה פרומה

בניהם: מנחם מענדל, יהודא אריה לייב

יהודה אריה לייב, מנוחה ברכה, ליבא שיינא, מנחם מענדל

שיחיו
לפידות

(ב.א. ארגאנטינא)

